

Życie niecodzienne

Poradnik metodyczny.
Propozycje działań z zakresu
edukacji i animacji kulturowej

Tom 1

Życie niecodzienne

Wprowadzenie 06

Życie niecodzienne 12

Joanna Marchewka i Renata Borowiak

Most zamiast muru 14

Magdalena Latuch

**Laboratorium Projektów
Osiedla „Przyjaźń”** 26

Joanna Tekla Woźniak

Kwiaty, wici, krzaki 50

Maja Dobiasz-Krysiak

**Sztuka na mury,
place i ulice** 60

Aleksandra Mrozowska i Aleksandra Tatarczuk

Dobre miejsce — projekt zagospodarowania przestrzeni publicznej w ogród miejski 68

Zofia Małkowicz

Dialogi smaków 82

Magdalena Kreis i Natalia Romaszkan

Pytanie o dizajn 92

Agnieszka Krajewska

O tym, jak 10 najważniejszych słów pojawiło się w centrum miasta 100

Marcin Koziński

Sklejki poetyckie 108

Marcin Szeląg

Ja i świat, ja i sztuka 114

Agata Wittchen-Barełkowska

Porozmawiaj o teatrze 130

Maciej Szymaniak

ZAMEK dla dzieci 140

Barbara Serwatka

Słowo — obraz — muzyka 148

Wprowadzenie

6

Oddajemy do rąk Czytelniczek i Czytelników publikację, w której znalazły się scenariusze z dotychczas wydanych *Poradników* oraz zupełnie nowe, wszystkie ułożone w czterech blokach problemowych. 36 z nich zostało przygotowanych w latach 2014–2016 (ukazały się w 1, 2 i 3 tomie *Poradnika*), 13 – to nowe propozycje, napisane w 2018 roku. Zebrane razem w jednej publikacji, budują złożony obraz praktyk edukacyjnych, dotyczących bardzo wielu obszarów życia społecznego.

Co więcej, jak dotąd *Poradniki* wydawaliśmy jedynie w formie elektronicznej (jako bezpłatne, ogólnodostępne pliki PDF), nadszedł już czas, by zebrać je wszystkie w jednej publikacji, która przybierając bardziej konwencjonalny (na ile rzeczywiście konwencjonalny – Czytelniczki i Czytelnicy ocenią sami) kształt – mamy nadzieję – będzie równie poręczna i przyjazna w użyciu, co wcześniejsze propozycje. I okaże się także pomocnym narzędziem w pracy animacyjnej i edukacyjnej.

7

Umieszczone w tym wydawnictwie scenariusze skonstruowane przez nasze Autorki i Autorów są niezwykle różnorodne pod wieloma względami. Po pierwsze – pod względem czasu trwania opisywanych przedsięwzięć – mamy prezentacje kilkugodzinnych warsztatów czy interwencji artystycznych, kilkudniowe projekty animacyjne, ale i działania rozpisane na miesiące a nawet na lata, wpisujące się w długofalowe programy edukacji kulturowej. Są one również bardzo zróżnicowane pod względem formy – to pomysły na warsztaty, dyskusje, lekcje muzealne, działania w przestrzeni publicznej, samoorganizujące się seminaria, wystawy, przeglądy, badania, spacer, spektakle, spotkania, wycieczki... Działania te kierowane są ponadto do zróżnicowanych odbiorców i odbiorczyń, w różnych grupach wiekowych, z różnymi doświadczeniami, którzy nastawieni są na realizację odmiennych celów. Są to zarówno uczennice i uczniowie, jak i społeczności lokalne, grupy seniorów, tymczasowe wspólnoty połączone określonym problemem czy pasjonaci/pasjonatki oczekujący spełnienia w jakiejś dziedzinie życia. Dlatego też

czwarty tom *Poradnika metodycznego* dostarczy inspiracji i nauczycielkom/nauczycielom poszukującym nowych idei w budowaniu programu szkolnych zajęć, i edukatorkom, animatorkom/edukatorom, animatorom pracującym w instytucjach kultury, organizacjach pozarządowych i wszystkich innych miejscach, gdzie ważne jest współdziałanie z różnymi społecznościami, rozwijanie wyobraźni, wzmacnianie postaw kreatywnych i opartych na szacunku i trosce o drugiego człowieka czy krytyczne przyglądanie się historii, własnej tożsamości kulturowej, przestrzeni publicznej.

Ta różnorodność wynika z bliskiego nam założenia, że edukacja kulturowa powinna być wielowymiarowa i inkluzywna, a dzięki temu proponować nowy namysł i doświadczenia kolejnym grupom odbiorców. W ten sposób wskazujemy też na jej szerokie rozumienie, które od kilku już lat propaguje Centrum Praktyk Edukacyjnych. Chodziłoby zatem o działania, które są refleksyjne i otwarte, które przygotowują do aktywnego i bardziej świadomego uczestnictwa w kulturze¹. Tak rozpatrywana edukacja kulturowa sprzymierza się z animacją, zawsze uwzględniającą kulturowy potencjał grupy².

Scenariusze w książce (podzielonej na dwa tomy) nie zostały ułożone alfabetycznie lub w jakimś innym przypadkowym kluczu. Nie zostały podzielone także ze względu na kategorie, które tradycyjnie nawigują tego rodzaju publikacje – jak np. grupa odbiorcza, temat przedsięwzięcia czy rodzaj podejmowanego działania. Proponuję natomiast przyjrzenie się opisom działań z zakresu edukacji i animacji kulturowej pod kątem problemów i wartości, do których określone przedsięwzięcia się odwołują. I choć podział ten zatrzymuje dany scenariusz w pewnym imaginariu, stanowiąc propozycję odczytania go przez tę wyartykułowaną kategorię, to jednak jest on dość otwarty i płynny – zasugerowane przeze mnie hasła nie są rozdzielne, co oznacza, że wiele z umieszczonych w książce scenariuszy równie dobrze mogłoby znaleźć się w innym miejscu książki, będąc przyporządkowanymi do innej kategorii.

1. Zob. hasło „Edukacja kulturowa” opracowane przez Martę Kosińską, znajdujące się na stronie CPE www.cpe.poznan.pl/dictionary/edukacja-kulturowa/ (dostęp: 15.07.2018).

2. Zob. hasło „Animacja kulturowa” opracowane przez Agatę Skórzyńską, znajdujące się na stronie CPE www.cpe.poznan.pl/dictionary/animacja-kulturowa/ (dostęp: 15.07.2018).

Architektura książki opiera się na czterech ideach: życia niecodziennego, pamięci kulturowej, sprawiedliwości społecznej oraz buntu wyobraźni. Bardziej szczegółowo wyjaśniam mój sposób rozumienia tych propozycji w innych miejscach (poprzedzających bezpośrednio zestawy scenariuszy), tutaj tylko pokrótce chciałabym wskazać na podstawowe odniesienia. W części *Życie niecodzienne* umieściłam scenariusze działań, które są próbami przyglądania się rzeczywistości z uwzględnieniem jej złożoności, ale i często interwencją w nią, dostrzegającą zarówno walory urokliwej zwyczajności jak i tego, co w niej unikatowe. Część *Pamięć kulturowa* zawiera scenariusze przedsięwzięć problematyzujących relacje między przeszłością a teraźniejszością, zachęca ponadto do rozważań nad rolą języka, dyskursu, sposobów konstruowania i badania rozmaitych narracji. Kolejny zestaw scenariuszy – pod hasłem *Sprawiedliwość społeczna* – oferuje Czytelniczkom i Czytelnikom pomysły na projekty propagujące takie funkcjonowanie w społeczeństwie i społecznościach, które zakłada zwiększoną, krytyczną świadomość własnych działań, ważną rolę życia publicznego czy odrzucenie społecznych stereotypów i uprzedzeń. Na ostatnią część – *Bunt wyobraźni* – składają się propozycje, które stanowią zachętę do przeorganizowania zastanych czy rutynowych sposobów korzystania i obcowania z przestrzenią publiczną i sztuką, do przearanżowania sposobów myślenia o miastach, społecznościach lokalnych i o sobie samych. Jak już zwróciłam wcześniej uwagę, jest to jedynie pewna propozycja, a wiele scenariuszy wykazuje się właściwościami, które przypisałam w pierwszej kolejności innym.

Zapraszam zatem do uważnej lektury i samodzielnych peregrynacji – także pod włos i na przekór – a na pewno z pożytkiem dla realizacji własnych przedsięwzięć edukacyjnych i animacyjnych.

Wnikliwa Czytelniczka i spostrzegawczy Czytelnik dostrzegą, że scenariusze różnią się między sobą pod względem formy. W niektórych z nich nie pojawia się „diagnoza”, w innych brakuje „uwag do przebiegu przedsięwzięcia”. *Poradniki*

metodyczne były przygotowywane co roku na bazie nieco innych schematów, stąd właśnie te różnice. Część ze „starszych” scenariuszy próbowałam dopasować do schematu, który obowiązywał w roku 2018, ale nie we wszystkich wypadkach było to zasadne, nie chciałam bowiem w żaden sposób wypaczyć treści, które tam się znalazły. Wszystkie scenariusze zostały natomiast zmodyfikowane pod względem genderowym, oprócz uczestników przedsięwzięcia mamy też uczestniczki, przy formie nauczyciel pojawia się nauczycielka, obok ucznia jest uczennica, seniora – seniorka, a działania realizują np. artystki/artystki, aktywiści/aktywistki, architektki i pedagodzy, ogrodnicy i badaczki.

Dziękuję wszystkim Autorkom i Autorom za udział w tym przedsięwzięciu. A Czytelniczkom i Czytelnikom życzę odkrywania ciekawych pomysłów i owocnych dyskusji z propozycjami działań zawartymi w niniejszej publikacji.

Karolina Sikorska, lipiec 2018

Życie niecodzienne

1
2

Scenariusze znajdujące się w tej części niniejszej publikacji mogą być rozpatrywane jako propozycje kreatywnych przeobrażeń życia codziennego, które jawi się jako „konstruktywne wydobywanie nowego świata ze wstępnych danych codzienności”¹. Owo wydobywanie nowego świata to w ujęciach naszych Auterek i Autorów także transformacja przestrzeni lokalnej, naprawa i konstruowanie relacji z innymi ludźmi, niespodziewane użycia języka czy budowanie wspólnoty – które to procesy przekształcają społeczną egzystencję, dowartościowując ją i uwidoczniając w niej naszą sprawczość, solidarność czy potrzebę współdziałania. W tej części *Poradnika* znalazły się również scenariusze, które podkreślają znaczenie zyskiwanej w trakcie realizacji przedsięwzięć edukacyjnych i animacyjnych wiedzy i doświadczenia zdobywanego w kontakcie z przedmiotami i sytuacjami tak artystycznymi, jak i codziennego użytku. Wyposażeni w te nowo nabyte kompetencje kulturowe uczestnicy i uczestniczki rozmaitych omawianych tu przedsięwzięć nie tylko mogą lepiej rozumieć codzienną i niecodzienną rzeczywistość, ale także działać w niej z większą wprawą, wrażliwością, odwagą czy wyczuciem społecznych kontekstów.

1
3

---

1. R. Grathoff, *Codziennosc i świat przeżywany jako przedmiot fenomenologicznej teorii społecznej*, przeł. A. Kopeccki, w: *Fenomenologia i socjologia. Zbiór tekstów*, red. Z. Krasnodębski, PWN, Warszawa 1989, s. 429.

Most zamiast muru

Opowieść do wysłuchania

1
4

Poradnik metodyczny

Temat

Projekt dotyczył przełamywania wykluczeń. W jego nazwie są trzy kluczowe słowa: mur, most i opowieść. Murów do przekraczania jest wiele (mentalnych, metaforycznych), my wybrałyśmy bardzo konkretny – mur więzienia. Zależało nam na dostrzeżeniu realnego muru i zaproponowanie grupom, usytuowanym po obu jego stronach, spotkania w obrębie opowieści. Uczestnikami projektu byli mężczyźni osadzeni w areszcie. Stworzyłyśmy im możliwość przetworzenia własnych doświadczeń w opowieść. Cykl spotkań, w których aktywnie uczestniczyli, układał się w proces przygotowania słuchowiska radiowego jako osobistego przekazu zza muru. W czasie realizacji projektu dodatkowo zrodził się pomysł udokumentowania ich pracy w formie reportażu dźwiękowego.

Z racji naszych powiązań zawodowych ze szkołą postanowiłyśmy równolegle poprowadzić drugą grupę uczestników – młodzież gimnazjalną i licealną. Z jednej strony wykluczenie stanowi w ich środowisku tabu, z drugiej jest bardzo silnie zakorzenione w codzienności szkolnej. Istotne dla nas w pracy z młodzieżą było zaktywizowanie ich do środowiskowej obserwacji problemu, do autorefleksji nad przyjmowaną postawą oraz zainspirowanie do znalezienia adekwatnej formy dla swojej opowieści o wykluczeniu. Grupa wybrała przygotowanie happeningu i audiowizualnego reportażu społecznego.

Pomostem między dwoma skrzydłami uczestników projektu była idea zbudowania opowieści jako formy komunikacji międzyludzkiej. Młodzież miała przywilej przedpremierowego wysłuchania dyptyku, który powstał w wyniku warsztatowych zajęć z osadzonymi. Na wydanej płycie CD znalazło się słuchowisko *Cztery dni wyobrażania sobie* oraz reportaż *Na talerzu niepamięci*, rejestrujący próby nagraniowe i prezentujący autorów. Był to punkt wyjścia do istotnych rozmów m.in. o rozumieniu pojęcia „wolność”, znaczeniu odpowiedzialności za własne czyny, warunkach determinujących wykluczenie społeczne, pułapkach powtarzania błędów życiowych oraz o potrzebie inkluzji osób opuszczających miejsca przymusowego odosobnienia.

Życie niecodzienne

Startowałyśmy z realizacją projektu w przekonaniu, że przykładamy rękę do działań mających wartość terapeutyczną dla osadzonych i formacyjną dla młodzieży; że powstanie materiał nie tylko jednorazowego użytku, ale dobrze przy-
sługujący się długofalowemu procesowi antydyskryminacji i inkluzji społecznej.

Grupa odbiorcza

A. Osadzeni w Areszcie Śledczym na ul. Młyńskiej 1 w Poznaniu – dziewięciu mężczyzn w wieku od 21 do 70 lat; z różnym bagażem doświadczeń, z różnym wykształceniem, z różnych środowisk społecznych. Poznali się podczas zajęć warsztatowych. W reportażu i słuchowisku osadzeni występują pod pseudonimami lub swoim imieniem.

B. Młodzież z kilku poznańskich szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych – dziewięć do piętnastu osób (liczebność zmienna ze względu na czas wakacji). Grupa ukonstytuowała się z uczniów i uczennic różnych szkół, dzięki czemu można było od początku konfrontować ich różne doświadczenia.

C. Nauczyciele poznańskich szkół zaproszeni przez nas na warsztaty, na których podzieliliśmy się doświadczeniami z pracy projektowej. Zostali oni włączeni w końcową fazę projektu, z nadzieją na wymianę doświadczeń i przekazanie „opowieści” dalej. Otrzymali od nas płyty CD z reportażem i słuchowiskiem, materiały metodyczne, pomysły na zajęcia integracyjne i warsztaty dotyczące tematu dyskryminacji i sposobów jej przeciwdziałania.

Diagnoza

Pomysł na projekt zrodził się po pierwsze, z obserwacji rzeczywistości, w której nie sposób nie dostrzec narastającej fali wzajemnej agresji i wykluczeń społecznych (na różnym tle), po drugie, z zainteresowania inicjatywami antydyskryminacyjnymi oraz programami arteterapeutycznymi.

W pracy z dwiema różnymi grupami istotnym punktem wyjścia stało się pytanie: *Co mogą sobie wzajemnie dać – młodzież szkolna i więźniowie?* Założyłyśmy, że ci pierwsi: UWAŻNOŚĆ i otwartość na opowieść, a ci drudzy: PRZESTROGĘ, czyli mądrość wynikającą ze zrozumienia istoty zblądzenia.

Diagnozę potrzeb w środowisku szkolnym miałyśmy dobrze rozpoznaną z racji doświadczeń zawodowych (codzienna praca nauczycielska, rola wychowawcy

klasy; kontakt z nauczycielami, którzy w ramach konsultacji metodycznych zgłaszali problemy wychowawcze; uczestniczenie w programie wspierania szkół w rozwoju; prowadzenie szkoleń rad pedagogicznych).

Środowisko więzienne diagnozowałyśmy częściowo w sposób bezpośredni – poprzez obserwację osadzonych na otwartych mitingach AA, w których mogłyśmy uczestniczyć. Głównie jednak informacje gromadziłyśmy dzięki kontaktom z wychowawcami penitencjarnymi i terapeutami pracującymi w areszcie. Rozmówcy potwierdzili sensowność działań parateatralnych w resocjalizacji. Wiedziałyśmy też o długoletniej tradycji warsztatów teatralnych w poznańskim Areszcie Śledczym na ul. Młyńskiej (współpraca z Teatrem Ósmego Dnia; udział osadzonych w Ogólnopolskim Konkursie Więziennej Twórczości Teatralnej). Uczestników projektu wytypowali psycholodzy więzienni, kierując się wewnętrznymi motywacjami osadzonych oraz rokowaniami resocjalizacyjnymi.

Zaproponowałyśmy współtworzenie teatru radiowego, bo po pierwsze, dawało to możliwość utrwalenia efektów pracy i dotarcia z nimi poza zamknięty krąg odbiorców. Różne kanały przekazu słuchowiska i reportażu emisja na antenie Radia Poznań, radiowęzeł więzienny, płyta CD, dostępność online zwiększały ten potencjał. Po drugie, słuchowisko – w stopniu większym niż teatr sceniczny – może chronić wizerunek i prawo do prywatności uczestników projektu.

Zaproszenie młodzieży szkolnej wiązało się z zaproponowaniem im alternatywnego sposobu spędzania wolnego czasu (projekt był realizowany głównie w czasie wakacji), spełniającego warunek i atrakcyjności, i aktywności rozwojowej. Zaplanowałyśmy dwa cykle warsztatów: dziennikarskie i teatralne, po których okazało się, że interesują ich dwie formy działań i im poświęciliśmy najwięcej spotkań (reportaż społeczny i happening).

Główne cele

Cel bezpośredni związany był z opowieścią, metaforycznym MOSTEM i MUREM; zrealizowanie słuchowiska i dotarcie z nim do odbiorców poza murem. Istotny był nie tylko końcowy efekt, ale proces:

rozpoznanie tematu, tworzenie zespołu, zdobywanie konkretnych umiejętności, możliwość autoekspresji teatralnej, kształcenie postaw tolerancji.

Cel przypisany grupie młodzieżowej dotyczył uwrażliwienia, wzmocnienia aktywnej postawy w przełamywaniu stereotypów. Mimo wielu materialnych śladów pracy nad projektem (patrz: Efekty działań), najistotniejsze było oswojenie lęku przed wykluczeniem, dostrzeganie wykluczeń i szukanie możliwości ich przełamywania.

Celem było również opracowanie pomysłów metodycznych z wykorzystaniem materiałów poprojektowych, które dostarczyłyby inspiracji na lekcje wychowawcze.

Wymierne efekty działań

W pracy z osadzonymi:

- słuchowisko *Cztery dni wyobrażenia sobie*,
- reportaż z powstawania słuchowiska *Na talerzu niepamięci*,
- płyta CD zawierająca nagranie ww. dyptyku.

1
8

W pracy z młodzieżą:

- happening *Most zamiast muru* – przeprowadzony na Cytadeli w pierwszych dniach września. Jego przesłaniem były idee antydyskryminacyjne (sięgnęliśmy do wezwań do równości zapisanych w księgach różnych religii, w dokumentach różnych epok i szkół filozoficznych),
- fanpage *Most zamiast muru* – strona dokumentująca na bieżąco działania grupy
- strona internetowa: mapa z polecanymi formami działań wolontariackich: *Budowniczość mostów* – www.mostynamapie.tk/,
- materiały reportażowe (utrwalające spotkania i rozmowy – miały służyć za punkt wyjścia do reportażu audiowizualnego, którego nie udało się sfinalizować),
- reportaż jednej z uczestniczek *Drugi brzeg*, poświęcony anoreksji jako doświadczeniu samowykluczenia.

Czas i miejsce działania

Projekt trwał od czerwca do końca października 2017 roku.

Miejsca:

Areszt Śledczy w Poznaniu ul. Młyńska 1 (warsztaty dla osadzonych; nagrywanie reportażu i słuchowiska radiowego);
 CK ZAMEK (warsztaty dramowo-teatralne dla młodzieży szkolnej; spotkanie ze streetworkerami);
 Park Cytadela (happening przygotowany przez młodzież);
 Radio Poznań (warsztaty dziennikarstwa radiowego dla młodzieży);
 Teatr Nowy (warsztaty scenariuszowe dla młodzieży);
 szkoły i ośrodki edukacyjne (warsztaty dla nauczycieli, lekcje dla licealistów).

Metody działań

Postawiliśmy na aktywizację uczestników poprzez zajęcia warsztatowe zgodnie z zasadą, że jedynie osobiste doświadczenie pozwala na skuteczne zdobycie umiejętności i trwałą zmianę postaw. Obecność przy warsztacie dziennikarza radiowego, udział w zajęciach dramy społecznej, warsztaty pisania scenariusza, ćwiczeń aktorskich pozwoliły uczestnikom zrealizować własne zadania twórcze – scenariusz i nagranie słuchowiska (osadzeni) oraz happening (młodzież szkolna).

1
9

Grupa młodzieży brała także udział w dyskusjach o problemie wykluczenia społecznego w czasie spotkań ze streetworkerami, wolontariuszkami ze Stowarzyszenia „Lepszy Świat” i aktywistami z Grupy Animacji Społecznej „Rezerwat”.

Narzędzia

Każdy z warsztatów wymagał innego rodzaju zaplecza (np. przestrzeni teatralnej i publicznej do realizacji happeningu, rozgłośni radiowej i studia montażu dźwięku), sprzętu (do prezentacji multimedialnej, do nagrań dźwiękowych, rekwizytów do zadań dramowych; kamery do nagrania reportażu).

Harmonogram przedsięwzięcia

Grupa osadzonych:

- Spotkanie informacyjno-integracyjne (zawiązanie grupy; określenie celów; ustalenie kontraktu współpracy).

- Praca nad scenariuszem słuchowiska radiowego (cykl czterech spotkań z dramaturgiem Teatru Nowego, Michałem Pabianem).
- Próba z tekstem scenariusza warsztat z emisji głosu i tworzenia roli z aktorem TN, Zbigniewem Grochalem).
- Próby reżyserskie z dziennikarką radiową z Radia Poznań, Wandą Wasilewską.
- Nagrywanie słuchowiska z udziałem profesjonalnego dźwiękowca (Montaż w studio nagrań).
- Premiera: wspólne odsłuchanie dyptyku przez uczestników projektu, opiekunów, autorów i partnerów.

Grupa młodzieżowa:

- Spotkanie informacyjno-formacyjne (zabawy integracyjne; rozpoznanie tematu wykluczenia).
- Warsztaty teatralne z dramaturgiem Teatru Nowego, Michałem Pabianem.
- Praca z tekstami osadzonych i ćwiczenia w kreowaniu postaci scenicznej, doświadczenie wykluczenia w różnej czasoprzestrzeni.
- Warsztaty dziennikarstwa radiowego z reporterką Radia Poznań, Wandą Wasilewską – różne typy reportażu, etapy pracy nad jego powstawaniem, zasady etyki dziennikarskiej.
- Warsztaty z dramy społecznej z performerką, współautorką międzynarodowych projektów o wykluczeniu, Barbarą Prądyńską – tworzenie sytuacji scenicznych związanych z tematami: Inny, Wykluczenie, Wkluczenie.
- Spotkanie ze streetworkerem pracującym z polskimi bezdomnymi w Holandii oraz aktywistami z Grupy Animacji Społecznej „Rezerwat” współpracującymi z dziećmi mającymi trudności w adaptacji społecznej.
- Wywiad-spotkanie z wolontariuszkami ze Stowarzyszenia „Lepszy Świat”. Przygotowania do happeningu i przeprowadzenie działań na Cytadeli.
- Zakończenie projektu – ewaluacja.

Grupa edukatorów i edukatorek:

- Warsztaty z nauczycielami/nauczycielkami etyki (Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu).
- Warsztaty z nauczycielami/nauczycielkami języka polskiego, wok, bibliotekarzami (Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 4 w Poznaniu).
- Warsztaty z wychowawcami/wychowawczyniami klas szkolnych, pedagogami szkolnymi, pracownikami poradni psychologiczno-pedagogicznych (w ramach zajęć na podyplomowych studiach na kierunku *Doskonalenie kompetencji wychowawczych* w Wyższej Szkole Bezpieczeństwa w Poznaniu).

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

Warto zadbać o komfort psychiczny w czasie realizacji projektu jeszcze przed jego uruchomieniem. Sprzyja temu precyzyjne ustalenie zasad współpracy z partnerami (zakresu kompetencji, wzajemnych oczekiwań, form komunikacji).

Im więcej różnorodnych działań zakładamy, tym konkretniejszy powinien być plan ich realizacji. Improwizacja udaje się tylko w warunkach perfekcyjnie opracowanego harmonogramu.

Bardzo ważnym elementem projektu jest integracja grupy, zbudowanie więzi i poczucia bezpieczeństwa. Warto na ten etap poświęcić dużo czasu. W naszym przypadku, choć świetnie udało się zgrać oba zespoły, problematyczny był zmienny skład grupy młodzieżowej ze względu na wakacyjne wyjazdy.

W realizacji projektu istotna jest świadomość tego, jak przebiega proces grupowy (jego etapy, momenty krytyczne, społeczne role). Sprzymierzeńcem w motywowaniu uczestników do działania jest zawsze zaakceptowany przez grupę lider. W pracy z młodzieżą przy okazji różnych zadań wyłaniali się różni przewodnicy grupy. W pracy z osadzonymi lider był określony hierarchią przyjętą w tej subkulturze.

Zakończenie projektu trzeba dobrze przemyśleć. Dla uczestników powinien to być czas wspólnego świętowania finału, ewaluacji efektów pracy, wyrażenia podziękowania za wspólnie spędzony czas i danie sobie wsparcia na wprowadzenie trwałych zmian zapoczątkowanych w projekcie.

Ewaluacja

Od momentu podjęcia się realizacji projektu byliśmy przekonane, że krytyczny namysł nad tym, co współtworzymy, jest warunkiem koniecznym skuteczności naszych działań. Dlatego też założyliśmy kilka etapów i form ewaluacji.

Interesowało nas to, czy zaplanowane warsztaty dla osadzonych odpowiadają ich realnym potrzebom. Sprawdziłyśmy to poprzez

kwestionariusz ankiety ewaluacyjnej. Udało nam się zbadać poziom zadowolenia poprzez pytania zamknięte (ocenę projektu w skali 0–6 pod względem atrakcyjności i użyteczności). Ocenę jakościową poszczególnych warsztatów uzyskaliśmy poprzez pytania otwarte.

Najbardziej satysfakcjonujące okazały się dla nas opinie związane z budowaniem podmiotowych relacji. Oto kilka cytatów z kwestionariuszy ankiet:

Super współpracowało się z każdą osobą, której dotyczył projekt.

No i co najważniejsze, nie czułem się jakbym był w więzieniu.

Udział w projekcie nauczył mnie pracować w grupie.

Możliwość swobodnych i otwartych relacji między ludźmi i czerpanie z tego zwykłej radości.

Dla mnie najważniejszą wartość miało zbudowanie relacji z nowo poznanymi osobami Czachą, Bażantem i Bokserem (to pseudonimy współwięźniów).

Pragnę nadmienić, że nasze grono to zbieranina przypadkowych ludzi o różnym pochodzeniu, wykształceniu i obyczajach, a mimo to w pełni rozumieliśmy się przy tworzeniu słuchowiska.

Osadzeni podkreślali też znaczenie pracy nad pokonywaniem własnych ograniczeń oraz szansę bycia aktywną stroną dialogu. Niżej wybrane fragmenty wypowiedzi:

Projekt na pewno mnie przełamał, bo z natury boję i wstydę się publicznie wypowiadać. Więc dodał mi pewności siebie. Dostrzegłem też, że potrafię fajnie historie całkiem układać i wszystko to ma ręce i nogi. No i dobrze było powiedzieć też coś o sobie, co czujemy, i wyrwać to z siebie, a nie dusić.

Mogliśmy uruchomić swoją wyobraźnię, nabrać pewności siebie i przełamać w kwestii tego, co mamy do powiedzenia.

Monitorowanie przebiegu wybranych warsztatów pozwoliło nam ocenić poziom zaangażowania uczestników, zintegrowania grupy, otwarcia na współpracę.

Porównanie trudu pracy z efektem końcowym (wspólne odsłuchanie płyty ze słuchowiskiem i reportażem) pokazało nam faktyczny przyrost umiejętności (panowanie nad treścią, podniesienie sprawności artykulatoryjnej i interpretacji głosowej tekstu scenariusza).

Podsumowanie projektu, w którym uczestniczyli osadzeni, nasi partnerzy, prowadzący warsztaty, wychowawca penitencjarny oraz opiekunka naszego projektu z ramienia Centrum Praktyk Edukacyjnych (Ewelina Banaszek), dało możliwość wypowiedzenia się każdej ze stron na temat mocnych i słabych stron projektu. Spotkaliśmy się też z dyrektorem Aresztu Śledczego, Jackiem Wiśniewskim, który uznał, że najcenniejszą wartością tego typu działań jest szansa naprawy relacji osadzonych z ich rodzinami.

W pracy z młodzieżą każde spotkanie kończyło się pytaniami ewaluacyjnymi na temat samopoczucia uczestników, tego, co okazało się szczególnie wartościowe, propozycji modyfikacji zasad pracy (młodzież werbalizowała oceny i postulaty zmian lub wyrażała je w sposób graficzny (np. na tarczy, w kole kompetencji, „walizka i śmietnik”).

Na zakończenie tego skrzydła projektu przeprowadziłyśmy wywiad grupowy z uczestnikami, który nagrałyśmy na dyktafon. Pytania szczegółowe sprawdzały nabytą wiedzę na temat problemu wykluczeń, świadomość postaw sprzyjających budowaniu mostów; możliwości włączania się do działań przeciwdziałających wykluczeniom.

Preferowane kompetencje edukatorki kulturowej/ edukatora kulturowego

Zważywszy na charakter projektu trudny (delikatny) temat, wieloetapowość działań, potrójnego adresata (osadzeni, młodzież szkolna, nauczyciele), postawiłyśmy na współpracę w zespole ludzi o profesjonalnym przygotowaniu w różnych dziedzinach (teatr, dziennikarstwo radiowe, pedagogika i psychologia, trenerstwo szkoleniowe). Ważne było dla nas wieloletnie doświadczenie zawodowe osób współpracujących, które pozwalało na swobodę w modyfikowaniu zajęć pod wpływem żywego planu działań. Oczywiście, jak w każdym długofalowym przedsięwzięciu przydają się umiejętności planowania i dyscyplina w realizacji harmonogramu.

Jednak powodzenie tego typu inicjatywy zależy w największym stopniu od kompetencji interpersonalnych – otwartości na INNOŚĆ, łatwości nawiązywania kontaktów, a nade wszystko wiarygodności i odpowiedzialności. U początku, jak i pomyślnego finału tego projektu stoi nade wszystko ZAUFANIE między uczestnikami i uczestniczkami a edukatorami/edukatorkami.

Źródło

Fanpage [Most zamiast muru]: www.facebook.com/Most-zamiast-muru-Opowie%C5%9B%C4%87-do-wys%C5%82uchania-1964649467105457/

Mapa Budowniczości mostów: www.mostynamapie.tk/

Reportaż z powstania słuchowiska [Na talerzu niepamięci] oraz słuchowisko [Cztery dni wyobrażania sobie...] www.facebook.com/cpe.poznan/videos/1910084929243409/

Autorki projektu:

Joanna Marchewka (Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu) i Renata Borowiak (Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 4 w Poznaniu). Naszymi partnerami byli Michał Pabian (Teatr Nowy) i Wanda Wasilewska (Radio Poznań).

Laboratorium Projektów Osiedla „Przyjaźń”

Program re-grantingowo-szkoleniowy skierowany do animatorów społecznych i kulturowych będących mieszkańcami konkretnego obszaru wskazanego przez operatora programu

2
6

Poradnik metodyczny

Temat

Metodologia wypracowana przez Bemowskie Centrum Kultury, mieszkańców Osiedla „Przyjaźń” oraz okolic Fortu Bema na Bemowie, którzy zdecydowali się na podjęcie z nami współpracy, opiera się na znanej i powszechnej już idei mającej na celu wspieranie ludzi w realizacji ich pomysłów społeczno-kulturalnych. W swoim działaniu zawsze starałam się odchodzić od nomenklatury związanej z pojęciem inkubowania, która kojarzyła mi się z odrywaniem pomysłu od autora i podpinanie go pod zewnętrzne zasilanie. Dlatego też cały mechanizm naszego działania został oparty na relacji, pomiędzy osobą, pomysłem a instytucją. Człowiekiem, który zdecydował się na otwarcie instytucji kultury na procesy animacyjne, był Marcin Jasiński, dyrektor Bemowskiego Centrum Kultury, wykonawcą zadania – ja wraz z działem animacji kultury oraz wszystkimi działami BCK – administracji, księgowości, kadr i promocji. Osobami, które odpowiedziały na nasze zaproszenie, byli ludzie z Bemowa, lub inaczej – ludzie Bemowa, którzy we współpracy z nami widzieli konkretne profity – osobiste, zawodowe i społeczne. O naszym doświadczeniu opowiem na podstawie najdłuższego procesu animacyjnego, jaki udało się nam wspólnie przeprowadzić.

2
7

Laboratorium Projektów Osiedla „Przyjaźń” to projekt dofinansowany w pierwszej edycji ze środków Narodowego Centrum Kultury w ramach programu Dom Kultury+ Inicjatywy Lokalne 2015, którego ideą jest wspieranie domów kultury w otwieraniu się na inicjatywy mieszkańców, kształtowanie nowego modelu współpracy pomiędzy domami kultury a społecznością. W tym modelu społeczność lokalna inicjuje działania, które wspiera w realizacji dom kultury. Efektem takich działań jest często zmiana dotychczasowego funkcjonowania domu kultury, jak i zmiana charakteru pracy jego pracowników. Stało się to w przypadku Bemowskiego Centrum Kultury. Ważną częścią programu Dom Kultury+ jest także wsparcie domów kultury w realizacji diagnozy zasobów i potencjałów społeczności lokalnej, poznanie jej potrzeb. *Laboratorium Projektów Osiedla „Przyjaźń”* stało się dla nas, pracowników domu kultury, narzędziem do poznania społeczności lokalnej Osiedla „Przyjaźń”, do integracji i nawiązania więzi współpracy opartej na partnerstwie i zaufaniu.

Życie niecodzienne

Za decyzją dyrektora Bemowskiego Centrum Kultury, od drugiej edycji program finansowany jest z budżetu domu kultury. W kolejnych latach program został skierowany do mieszkańców okolic Fortu Bema, Placu Kasztelańskiego i Boernerowa.

Grupa odbiorcza

Program dedykowany jest za każdym razem konkretnej grupie mieszkańców zamieszkujących określony teren. W naszym przypadku były to 4 obszary wyodrębnione z całego obszaru Dzielnicy Bemowo.

Każdej edycji towarzyszy głęboka i urefleksyjniona diagnoza, której współautorami są sami mieszkańcy.

Przed rozpoczęciem działań mieszkańcy zapraszani do współpracy z domem kultury powinni zostać zapoznani z motywacją i celem domu kultury do realizacji programu. Powinni być również zapoznani ze sposobem działania operacyjnego instytucji: systemem wydatkowania środków, zarządzania pracą pracowników, dostępnymi zasobami i sposobem korzystania z nich. Idealną sytuacją jest osobiste zapoznanie grupy projektowej z pracownikami domu kultury, którzy będą odpowiadać za realizację programu ze strony instytucji. Ta sama zasada odnosi się do grupy uczestników będących realizatorami inicjatyw. Od poziomu integracji pomiędzy mieszkańcami a pracownikami domu kultury zależy sukces realizowanych inicjatyw.

Jak to było w przypadku Osiedla „Przyjaźń”?

Początki – Bemowskie Centrum Kultury w Klubie Karuzela
Poznanie Osiedla „Przyjaźń” od środka rozpoczęliśmy w październiku 2014 roku, w związku z otrzymaniem od obecnego wtedy Burmistrza Urzędu Dzielnicy Bemowo możliwości otwarcia nowej filii Bemowskiego Centrum Kultury w legendarnym Klubie Karuzela.

Klub Karuzela to serce Osiedla „Przyjaźń”. Mieści się w centralnym punkcie osiedla. Funkcjonuje w świadomości społeczności lokalnej (ale także wielu warszawiaków) jako miejsce legendarne, mające ogromny wpływ na kształtowanie się życia kulturalnego, jako miejsce wspomnianych po dziś dzień studenckich imprez, koncertów znanych gwiazd. Na swoją opinię Klub pracował od początku swojego istnienia, będąc, w latach pięćdziesiątych, klubem

kulturalnym przeznaczonym dla radzieckich budowniczych Pałacu Kultury – pierwszych mieszkańców Osiedla.

Klub Karuzela znajduje się w centrum komunikacyjnym Osiedla drewnianych domków położonych na warszawskich Jelonkach, w oddalonej od centrum miasta naszej dzielnicy Bemowo. Powstało ono w 1952 roku jako baza mieszkaniowa dla radzieckich budowniczych Pałacu Kultury i Nauki, a po zakończeniu budowy PKiN zostało przekazane Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego z przeznaczeniem na swoiste „miasteczko studenckie” dla studentów i pracowników naukowych. Pod wieloma względami Osiedle było samowystarczalne: działał tu klub studencki „Karuzela” (przez dekady pełnił rolę studenckiego ośrodka życia kulturalno-społecznego, oferując program atrakcyjny zarówno dla środowisk akademickich, jak i dla mieszkańców Jelonek, Woli a następnie Bemowa i całej Warszawy) oraz Kino Dar. Pracowały stołówki, poczta, sklepy, przychodnia, przedszkole, hotel, dom sportowy, istniała straż osiedlowa.

Na tle warszawskich akademików Osiedle wyróżniało się zawsze swobodą, która tu panowała, zaś na tle bemowskich bloków z wielkiej płyty – licznymi terenami zielonymi i poczuciem sąsiedzkiej wspólnoty. Z czasem – zwłaszcza po 1989 roku – wiele dawnych funkcji społecznych osiedla zanikło, a aktywne i bogate życie społeczno-kulturalne znacznie przycichło; na fali grodzenia domków znacznie zmniejszyła się też przestrzeń wspólna na osiedlu i zniknęły okazje do interakcji sąsiedzkich.

Idea otwartego domu kultury

Przejmując Klub Karuzela chcieliśmy otworzyć nową kartę w historii klubu, z jednej strony nawiązując do jego bogatej tradycji, z drugiej otwierając Karuzelę na różne grupy społeczne i pozwalając współtworzyć program wszystkim zainteresowanym aktywnym spędzaniem wolnego czasu i realizacją swoich pasji. Chcieliśmy stworzyć miejsce przyjazne sąsiadom, żywe, ważne dla lokalnej społeczności, ale też takie, które dzięki programowi o wysokiej jakości artystycznej, mogłoby się stać jednym z najważniejszych miejsc kulturotwórczych w mieście.

Chcieliśmy, żeby Klub Karuzela był lokalnym centrum kultury, miejscem demokratycznego spotkania mieszkańców Osiedla, przestrzenią przyjazną i otwartą dla wszystkich. Chcieliśmy, żeby Karuzela funkcjonowała

jako świetlica kulturalna, centrum aktywności lokalnej, ośrodek animacji i społeczny inkubator w jednym; by była miejscem, do którego przychodzi się jak do drugiego domu, gdzie można przyjść o każdej porze dnia i zawsze zastanie się otwarte drzwi. By było można się tu spotkać, porozmawiać, wziąć udział w warsztatach i programach edukacyjnych, wspólnie obejrzeć filmy, spektakl, posłuchać koncertu, debaty, wziąć udział w spotkaniu albo po prostu przy filiżance kawy poczytać książkę w sąsiedzkiej bibliotece.

Zależało nam na tym, żeby wszyscy czuli się w Karuzeli swobodnie, uczestnicząc w jej działaniach i wymianie myśli na równych prawach. Chcieliśmy stworzyć ośrodek integrujący mieszkańców i dający im przestrzeń oraz narzędzia do wspólnego działania. Chcieliśmy, żeby była miejscem dedykowanym i służącym mieszkańcom, studentom i lokalnym organizacjom społecznym, a przede wszystkim współtworzonym przez te grupy. Miejscem, w którym mieszkańcy będą mogli spotkać się z sąsiadami, zorganizować debatę, spotkanie, wspólnie pracować nad swoimi pomysłami oraz je realizować. Udział mieszkańców nie miał ograniczać się jedynie do przychodzenia, ale również do współorganizacji i programowania odbywających się w Centrum wydarzeń i zajęć.

Grupa „Zaczyn”, czyli początek

Do wstępnych rozmów na temat tworzącego się miejsca zaprosiliśmy działające na terenie Bemowa i Osiedla „Przyjaźń” organizacje oraz lokalnych, niekoniernie zrzeszonych aktywistów i liderów. Docieraliśmy do nich sami, lub też oni sami dotarli do nas: wieść o tym, że z „tą” Karuzelą coś ma się dziać, zaczęła rozchodzić się szybko. W grupie, którą roboczo nazwaliśmy „zaczynową” znaleźli się m.in.:

- reprezentanci Stowarzyszenia Rodzice Razem/Klubu Mam na Bemowie,
- aktywistki działające w Budżecie Partycypacyjnym na Bemowie,
- reprezentanci Stowarzyszenia Mieszkańców Osiedla Profesorskiego,
- osoby zrzeszone wokół inicjatywy Bemowskiego Klubu Książki,
- studenci i praktykanci z kierunków społeczno-kulturalnych warszawskiej Akademii Pedagogiki Specjalnej oraz Instytutu Kultury Polskiej UW,
- aktywne mieszkanki Osiedla „Przyjaźń” ze Stowarzyszenia Przyjaźni PS i osoby niezrzeszone, które okazały się kluczowe dla działań przy tworzeniu *Laboratorium Projektów Osiedla „Przyjaźń”*.

Podczas kilku spotkań próbowaliśmy nakreślić diagnozę potrzeb mieszkańców Osiedla „Przyjaźń”, zgromadzić nasze pomysły na działanie takiego miejsca oraz zastanawialiśmy się, w jaki sposób dotrzeć do potencjalnych odbiorców i przyszłych współtwórców Karuzeli. By usystematyzować nasze poszukiwania i zaprojektować odpowiednie narzędzie partycypacyjne, zaprosiliśmy do współpracy Pracownię Badań i Innowacji Społecznej Stocznia.

O grupie odkrywkowej Osiedla „Przyjaźń”, czyli początek pracy w terenie

Równolegle do spotkań z grupą „Zaczyn”, rozpoczęliśmy stałą współpracę z grupą mieszkanki, które wyraziły ogromną motywację do działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego Osiedla „Przyjaźń”. Wszczęliśmy walkę o zadbanie o stan architektoniczny domów mieszkalnych i samej Karuzeli. Dzięki współpracy z nimi dowiedzieliśmy się o trudnej sytuacji, w jakiej znajdują się mieszkańcy Osiedla, o latach życia w niepewności wynikających z zagrożenia wyburzeniem Osiedla. O braku wsparcia instytucjonalnego i wszechobecnym strachu wynikającym z niejasnej sytuacji prawnej.

Z drugiej strony utwierdziliśmy się w przekonaniu o niezwykłej wartości Osiedla dla kart historii Warszawy i Polski, o wspomnieniach uczestników historii wciąż pamiętających moment oddania przez budowniczych radzieckich Osiedla „Przyjaźń” w ręce polskich uczelni wyższych. Poznaliśmy też bliżej motywacje mieszkanki do działania na jego rzecz. Większość z nich wiąże przyszłość z mieszkaniem na Osiedlu, tu mają swoje rodziny, rodziców, dziadków. Walka o Osiedle jest dbaniem o bezpieczeństwo swoich rodzin. Z drugiej strony odkryliśmy niezwykle zasoby, jakimi dysponują. Mieszkanki, z którymi rozpoczęliśmy współpracę, to osoby aktywnie działające we własnym stowarzyszeniu, poszukujące środków na projekty edukacyjne i artystyczne, posiadające wyższe wykształcenie i doświadczenie w realizacji projektów mających na celu aktywizację kulturalną. Kluczowe było to, że znałam się z animatorkami z Osiedla „Przyjaźń” z wcześniejszych działań animacyjnych, gdy jeszcze nie pracowałam w domu kultury. Miałyśmy za sobą proces budowania zaufania. To był nasz najcenniejszy kapitał.

Na początku współpracy z mieszkankami Osiedla „Przyjaźń”, Magdą oraz Małgorzatą Leszko i Jurgą Krauzlis, dowiedzieliśmy się, że jedyną, bardzo znaczącą dla nich barierą w niepodejmowaniu działań na rzecz Osiedla jest brak czasu i obawy przed brakiem akceptacji ich aktywności ze strony innych mieszkańców Osiedla. W odpowiedzi na te potrzeby, dysponując odpowiednimi zasobami, dyrektor Bemowskiego Centrum Kultury, zdecydował się oddelegować do współpracy z mieszkańcami właśnie mnie, pracownicę domu kultury, animatorkę społeczną oraz udostępnił przestrzeń do spotkań.

Dzięki tej decyzji grupa mieszanek otrzymała wzmocnienie w działaniu poprzez poparcie ze strony instytucji, jak również wsparcie merytoryczne i organizacyjne we wdrażaniu swoich celów.

Grupa Odkrywkowa Osiedla „Przyjaźń” powstała z inicjatywy mieszanek Osiedla, Magdy i Małgorzaty Leszko oraz Jurgi Krauzlis zrzeszonych w Stowarzyszeniu Przyjaźni PS. Projekt aktywnie wspierali od początku praktykanci, studenci Instytutu Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Akademii Pedagogiki Specjalnej.

3
2
Celem Grupy od początku było tworzenie archiwum społecznego gromadzącego i prezentującego historię Osiedla „Przyjaźń”. Projekt zbierania historii byłych i obecnych mieszkańców oraz pracowników osiedla zrodził się z potrzeby podkreślenia wartości dziedzictwa kulturowego Osiedla przez jego mieszkańców, przywrócenia tego szczególnego miejsca na mentalną mapę Warszawy, jak również, wzmocnienia w działaniu grupy osób walczących o jego ocalenie w przyszłości.

Bardzo szybko okazało się, że działanie Grupy Odkrywkowej trafiło na żyzny grunt, a mianowicie spotkało się z ogromnym entuzjazmem ze strony mieszkańców. Pojawiały się głosy, że wiele osób myślało o realizacji takiej inicjatywy, ale nigdy nie starczało na to sił i czasu. Do Grupy zaczęli dołączać nowi mieszkańcy wyrażający chęć pomocy w przeprowadzeniu wywiadów, bądź wykonania ich transkrypcji.

W tym samym czasie, Grupa, pod patronatem Bemowskiego Centrum Kultury, zdecydowała się na utworzenie zorganizowanej grupy wolontariuszy i praktykantów pracujących nad tworzeniem Archiwum Społecznego Osiedla „Przyjaźń”. Był grudzień 2014.

Diagnoza

Ideą programu jest tzw. diagnoza w działaniu, czyli nieustanne poddawanie refleksji tego, co udaje nam się wspólnie osiągnąć jako grupie składającej się z mieszkańców i pracowników domu kultury. Program i jego finalny obraz (dobór tematyki warsztatów, ilość przekazanych środków, sposób budowania relacji pomiędzy mieszkańcami a pracownikami) wynika z diagnozy, czyli insywnych spotkań i rozmów przeprowadzonych przed rozpoczęciem projektu.

Na podstawie analizy własnej działalności animacyjnej, mogę wskazać szkielet działań, które mogą służyć przygotowaniom do realizacji interwencji animacyjnej mającej na celu wspieranie wybranej społeczności w realizacji ważnego dla niej celu. Należy pamiętać, że elementy tego modelu ulegają zmianie wraz z miejscem i społecznością, w jakich są wdrażane. Diagnoza w działaniu, poddawana nieustannej refleksji i dyskusji, jest gwarantem dobrania odpowiednich narzędzi do własnej pracy.

Elementy metody

- 3
3
- Diagnoza problemu lub przyczyny, dla której chcemy przeprowadzić interwencję animacyjną: dlaczego chcemy uruchomić działanie animacyjne właśnie w tym miejscu, z tymi ludźmi, z tego powodu?
  - Odnalezienie przedstawicieli społeczności, którzy są otwarci na podjęcie współpracy z animatorem/organizacją/instytucją, posiadającymi wiedzę na temat problemu, miejsca dotkniętego problemem lub ludźmi, dla którego rozwiązanie go jest ważne.
  - Animator społeczny rusza w teren – nawiązuje relacje, wspiera aktualnie realizowane przez mieszkańców działania, buduje zaufanie.
  - Zbudowanie zespołu projektowego składającego się z przedstawicieli organizacji/instytucji i mieszkańców.
  - Odnalezienie ze strony społeczności osoby, która mogłaby przeprowadzić z nami diagnozę miejsca i społeczności, która zapozna nas aktywnymi osobami, wskaże miejsca, w których osoby aktywne się spotykają, która wspólnie z nami będzie chciała monitorować proces realizacji interwencji na danym terenie (może to też być przedstawiciel organizacji lub instytucji, który ma rozpoznanie na danym terenie).
  - Dopasowanie zasad działania do potrzeb mieszkańców i mieszanek oraz organizacji/instytucji.

- Dopasowanie procesu realizacji działania do potrzeb miejsca i społeczności.
- Realizacja działania rozwojowego dla mieszkańców i mieszkanki przygotowującego lub zachęcającego do realizacji działania, działania atrakcyjnego dla nich i odpowiadającego na ich potrzeby (np. potrzeba relacji, rozwoju, edukacji, dowartościowania).
- Zapoznanie mieszkańców z pomysłem na działanie, aktualizacja pomysłu i jego celu.
- Ustalenie zasad realizacji (podział funkcji i zadań).
- Udział uczestników i uczestniczek w cyklu warsztatów przygotowujących do realizacji pomysłów.
- Realizacja działania.
- Wspólne świętowanie osiągnięć.
- Ewaluacja zamierzeń.
- Opracowanie koncepcji dalszych działań, czyli diagnoza potrzeb i wdrażanie modelu od początku.

Na koniec dodam, że metoda jest uogólnioną teorią a życie społeczne żywym organizmem, w którym panują nieustanne zmienne wynikające z różnorodności relacji pomiędzy ludźmi. Podstawą działania animacyjnego jest ciekawość, uważność i otwartość na zmianę, zarówno wobec własnej postawy jak i zachowania innych.

Główne cele

Celem programu jest wspieranie mieszkańców konkretnego terenu w realizacji ich celów społecznych i kulturalnych. Duży nacisk stawiany jest na indywidualny rozwój animatorów, przekazywana jest wiedza z zakresu realizacji projektów społeczno-kulturalnych „krok po kroku”. Program realizowany w formie szkolenia i udzielonego dofinansowania daje okazję do integracji uczestników w procesie wspólnych warsztatów i realizowanych przedsięwzięć.

Warsztaty miały na celu przygotować autorki projektów do ich realizacji. Pomóc w poznaniu społeczności lokalnej, ukształtować w sobie pewność w działaniu jako koordynator, udostępnić wiedzę na temat zarządzania projektem w czym pomogło opracowanie przez każdą z autorek własnego wniosku o dofinansowanie.

Zakładane efekty

Najważniejszym momentem projektu był czas zakończenia wspólnych warsztatów. Podczas warsztatów uczestniczki działały przy silnym wsparciu prowadzących, dodatkowo, korzystały z możliwości indywidualnych spotkań z mentorkami. Ostatnie warsztaty miały na celu przygotowanie ich do samodzielnej pracy, na wykorzystywaniu zasobów ich zespołu, na wzajemnej współpracy. Pierwszym zadaniem, jakie otrzymały, było opracowanie wniosku o dofinansowanie dla Narodowego Centrum Kultury. Na bazie 5 wniosków opisanych przez autorki projektów, jako zespół projektowy stworzyliśmy plan naszej wzajemnej pracy od sierpnia do końca roku. W dniu 8 czerwca otrzymałyśmy wszystkie wnioski, w szczegółowy sposób opisujące cel projektu, grupę docelową (na bazie wcześniej wykonanej diagnozy), harmonogram działań i co najważniejsze – szczegółowo opisany budżet. Partycypacyjnie podzielony budżet pozwolił nam zbudować wzajemne zaufanie. Na ostatnich warsztatach autorki projektów wymieniały się informacjami, jakie koszty wiążą się z realizacją przez nie projektów, jakie koszty będziemy ponosić wspólnie. Te, które ponosiły mniejsze koszty projektowe, dzieliły się nadwyżką z tymi, które potrzebują większych środków. Wnioski uzupełniały samodzielnie korzystając z konsultacji z opiekunkami projektów. Najwięcej niejasności i niepokojów wywoływały informacje związane z zarządzaniem budżetem i rozliczenia środków. Wspólnie z działem księgowości opracowaliśmy model rozliczania projektów odpowiadający w pełni na potrzeby programu, uczestniczek i Bemowskiego Centrum Kultury. Na lipiec zaplanowaliśmy dodatkowe warsztaty mające na celu przypomnienie systemu rozliczeń dotacji, przećwiczenie niejasnych zagadnień. Na rzecz zarządzania budżetem *Laboratorium Projektów Osiedla „Przyjaźń”* stworzyliśmy w Bemowskim Centrum Kultury odrębne zarządzenie, umożliwiające pobieranie zaliczek na realizację projektów przez same uczestniczki.

Bazując na naszej początkowej idei mówiącej o budowaniu partnerskich relacji w zespole projektowym (składającym się z pracowników Bemowskiego Centrum Kultury i mieszkańców) oraz w całym zespole Laboratorium, w którego skład weszły autorki projektu, opracowaliśmy model współpracy oparty na zaufaniu. Czas spędzony podczas warsztatów, spotkań z praktykami i indywidualnych spotkań z opiekunkami projektów pokazał nam, że nasz model działa i odpowiada na

nasze potrzeby. Sposób zarządzania budżetem projektu odpowiada modelowi opartemu na partnerstwie. Polega on na podzieleniu odpowiedzialności za wydatkowanie środków dotacji na projekty i za zarządzanie środkami pieniężnymi między opiekunkami projektów ze strony Bemowskiego Centrum Kultury a autorkami projektów. W praktyce model wygląda tak, że każda z autorek będzie pełniła rolę koordynatorki. Każda z nich otrzyma imiennie przyporządkowany budżet, który będzie wydatkować według wcześniej ustalonych zasad. Środki będą wydatkowane przelewowo (na podstawie dokumentów przygotowanych wcześniej przez autorki projektów z pomocą pracowników Bemowskiego Centrum Kultury) oraz gotówkowo. Każda z autorek, po okazaniu dowodu osobistego w kasie domu kultury, będzie mogła pobrać zaliczkę odpowiadającą pozycji w budżecie. Nad całością wydatkowanych środków czuwa dział księgowości Bemowskiego Centrum Kultury.

Czas i miejsce działania

Na realizację programu potrzebny jest rok. W tym cyklu zamykają się wszystkie zaplanowane procesy:

- 3 — diagnoza wewnątrz domu kultury: na potrzeby której społeczności
6 możemy i chcemy odpowiedzieć,
- zawiązanie grupy projektowej składającej się z przedstawicieli liderów społeczności i pracowników domu kultury,
- diagnoza kondycji społeczności lokalnej: opracowanie szczegółowego programu i harmonogramu projektu,
- rekrutacja uczestników,
- cykl szkoleń,
- realizacja inicjatyw społeczno-kulturalnych,
- ewaluacja.

Metody działań

Wspólnie wzięliśmy udział w 21 godzinach warsztatowych poświęconych budowaniu naszego zespołu i szczegółowemu planowaniu inicjatyw. Każda z autorek projektów lub para projektowa otrzymała wsparcie mentorki (z Bemowskiego Centrum Kultury lub z Grupy Odkrywkowej Osiedla „Przyjaźń”), która wspierała ją w przejściu przez proces projektowy. Każda z uczestniczek mogła skorzystać z indywidualnych spotkań z mentorką, omówić trudne kwestie lub wspólnie opracować materiał. Formularze ze szczegółowymi

informacjami na temat projektów, autorki nadesłały do Bemowskiego Centrum Kultury do 8 czerwca. Opisały w nich: grupę docelową, termin realizacji projektu, cel, harmonogram, pomysł na promocję, ewaluację i oczekiwane rezultaty. Do wniosku załączony został budżet.

Narzędzia

Na rzecz realizacji warsztatów konieczna jest sala, która umożliwi pracę w skupieniu, najlepiej, aby na czas warsztatów była to sala zamknięta dla innych gości.

Podczas warsztatów korzystamy z wszelkich dostępnych nam materiałów warsztatowych, które uatrakcyjniają przebieg spotkań.

Na rzecz Laboratorium szykujemy umowy o współpracy z uczestnikami programu, w których opisujemy zakres obowiązków i praw obu stron.

- 3 Na rzecz realizowanych przedsięwzięć potrzebne są bardzo różne
7 sprzęty, w zależności od potrzeb autorów i autorek projektów, od sprzętu nagłośnieniowego, po stoły, krzesła, zadbanie o transport i obsługę techniczną wydarzeń. Do zaplanowania organizacji wydarzeń bardzo przydają się wcześniejsze warsztaty, podczas których pracownicy domu kultury poznają potrzeby organizacyjne autorów projektów. Warto jednak zaznaczyć, że wiele potrzeb pojawia się tuż przed planowanymi działaniami. Bądźmy elastyczni/e :)

Harmonogram przedsięwzięcia

Październik 2014: Bemowskie Centrum Kultury rozpoczyna działania w Klubie Karuzela oraz prowadzi własną diagnozę miejsca i potrzeb społeczności lokalnej inicjując cykliczne spotkania z mieszkańcami (grupowe i indywidualne).

Grudzień 2014: Opracowanie koncepcji *Laboratorium Projektów Osiedla „Przyjaźń”* w oparciu o diagnozę miejsca i potrzeb społeczności lokalnej. Utworzenie grupy projektowej składającej się z przedstawicieli mieszkańców Osiedla „Przyjaźń” i pracowników domu kultury – podział zadań.

Styczeń 2015: Udział Bemowskiego Centrum Kultury w jednym z najważniejszych działań mieszkańców i mieszkańek na rzecz Osiedla „Przyjaźń” czy wsparcie w tworzeniu Archiwum Społecznego Osiedla „Przyjaźń”. Przygotowanie do rekrutacji do programu.

Luty 2015: Rozpoczęcie działań w ramach *Laboratorium Projektów Osiedla „Przyjaźń”* – promocja. Minidiagnoza wybranej grupy mieszkańców dotycząca aktywności społeczno-kulturalnych, których brakuje na Osiedlu. Spotkanie „Co z tą Karuzelą?” zorganizowane przez Bemowskie Centrum Kultury z mieszkańcami i aktywistami ze Stowarzyszenia Otwarty Jazdów.

Marzec 2015: Rekrutacja uczestniczek *Laboratorium Projektów Osiedla „Przyjaźń”*. Bemowskie Centrum Kultury przenosi filię z Klubu Karuzela do głównej siedziby.

Kwiecień 2015: Realizacja warsztatów z realizacji projektów „krok po kroku” dla uczestniczek *Laboratorium Projektów Osiedla „Przyjaźń”*. Realizacja badań społecznościowych mających na celu poznanie potrzeb i zasobów mieszkańców Osiedla w odniesieniu do planowanych projektów.

3
8 **Maj 2015:** Prowadzenie warsztatów z realizacji projektów „krok po kroku” dla uczestniczek *Laboratorium Projektów Osiedla „Przyjaźń”*. Realizacja Dnia Sąsieda przez Stowarzyszenie Przyjaźni PS, na którym uczestniczki *Laboratorium* promują swoje inicjatywy.

Czerwiec 2015: Uczestniczki *Laboratorium* składają indywidualne wnioski o dotacje na realizację inicjatyw. Ewaluacja *Laboratorium Projektów Osiedla „Przyjaźń”*. Powstaje film i folder promujący projekt. Stowarzyszenie Przyjaźni PS wraz z Inicjatywą Osiedle „Przyjaźń” rozpoczyna przygotowania do obchodów urodzin Osiedla.

Lipiec–listopad 2015: Realizacja inicjatyw zaplanowanych przez uczestniczki programu. W międzyczasie – spotkania monitorujące przebieg inicjatyw i mające na celu współrealizację zaplanowanych przedsięwzięć (w grupie siła!).

Grudzień 2015: Ewaluacja programu. Uroczyste zakończenie projektów. Indywidualne spotkania ewaluacyjne z dyrektorem Bemowskiego Centrum Kultury w celu określenia ram wsparcia domu kultury w kolejnych działaniach planowanych przez animatorów. Podpisanie porozumień o dalszej współpracy.

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

Program u podstawy zakłada bliską współpracę z przedstawicielami społeczności lokalnej. Raz rozpoczęta współpraca nie kończy się wraz z zakończeniem inicjatywy. Ważne jest, aby po zrealizowanym działaniu zaplanować kolejne kroki dotyczące wzajemnej współpracy: czy nadal mamy wspólny cel? W jaki sposób możemy się wspierać?

Po zakończeniu realizowanych inicjatyw, z każdą z uczestniczek, która chciała kontynuować swoje działanie we współpracy z nami, opracowaliśmy plan na kolejny rok. Potrzebowaliśmy zabezpieczyć na to środki w budżecie i podzielić się obowiązkami wynikającymi z tejże współpracy w gronie pracowników Działu Animacji Kultury.

Animatorki i ich inicjatywy w *Laboratorium Projektów Osiedla „Przyjaźń”*:

Aleksandra Krugły i Anna Górecka-Jakimcio
Biblioteczka plenerowa Osiedla „Przyjaźń”.

3
9 Wynikiem dalszej współpracy z Aleksandrą Krugły było wspieranie jej w realizacji pomysłu na *Wymianę Książek* oraz wspólny projekt *Złot oddolnych inicjatyw czytelniczych* na Bemowie, w całości zaplanowane i zrealizowane przez mieszkańców Dzielnicy pod przewodnictwem Aleksandry.

Oliwia Kujawa i Ewelina Grała
„Jelonek” – pismo mieszkańców Osiedla „Przyjaźń”.
Aktualnie: Oliwia Kujawa jest redaktorką „Jelonek”, w skład której wchodzi mieszkańcy Osiedla „Przyjaźń” i Bemowa. Do 20 grudnia 2016 roku „Jelonek” wydał cztery numery czasopisma. Bemowskie Centrum Kultury finansuje druk.

Aleksandra Gniadzik-Smolińska i Ilona Lipińska
Naukowa „Przyjaźń”, czyli cykl wykładów naukowych prowadzonych przez emerytowanych profesorów akademickich, mieszkańców Osiedla „Przyjaźń”.

Aktualnie: Inicjatywa ma kontynuację we współpracy ze Stowarzyszeniem Przyjaźni PS, w ramach *Archiwum Społecznego Osiedla „Przyjaźń”*. BCK jest partnerem projektu.

Jagna Godzińska

Grupa Śpiewu Tradycyjnego, czyli cykl warsztatów śpiewu dla mieszkańców Osiedla „Przyjaźń”.

Aktualnie: Grupa funkcjonuje jako amatorska grupa śpiewu koncertując i organizując potańcówki na rzecz mieszkańców Bemowa. BCK finansuje warsztaty umuzykalniające Grupy w zamian za uczestnictwo w wybranych wydarzeniach na rzecz mieszkańców Bemowa.

Na koniec niniejszego opisu przypadku, chciałabym się odnieść do bardzo ważnego zjawiska, które towarzyszy wszelkim procesom związanym z nawiązywaniem partnerskich relacji pomiędzy instytucją publiczną i mieszkańcami dzielnicy. To zjawisko dotyczy spotkania instytucji, która pełni funkcję zarządczą w dzielnicy w obszarze kultury i społeczności, która jest gospodarzem danego terenu z racji jego zamieszkiwania i użytkowania, jak i z racji więzi emocjonalnej z miejscem zamieszkania. Spotkanie to przebiega zazwyczaj na linii pracownicy domu kultury a liderzy społeczności lokalnej. Interesy tych osób krzyżują się na styku zarządzania zasobami instytucji kultury i zasobami społecznymi oraz korzystania z tych zasobów. Spotkanie dotyczy osób, które z ramienia instytucji pełnią funkcje formalne oraz osób, które z punktu widzenia władzy instytucjonalnej – posiadają, owszem, rangę społeczną, nie objętą jednak władzą formalną. Moment spotkania mieszkańców, posiadających niższą rangę formalną (w odniesieniu do procesu decyzyjności na temat zarządzania zasobami instytucji i realizowania zadań statutowych), z przedstawicielami instytucji, jest czasem o wielkim znaczeniu, który warto nazwać, naświetlić i podkreślić potencjały, jakie posiadają w tym momencie mieszkańcy. W tym miejscu chciałabym przytoczyć cytaty z książki Julie Diamond, amerykańskiej psycholożki i coacha, która od trzydziestu lat pracuje w obszarze konsultingu z zakresu zarządzania, autorki książki *Moc – podręcznik użytkownika*, która opisuje procesy towarzyszące pełnieniu przez nas różnorodnych funkcji i posiadania rozmaitych rang i władzy: „Doświadczenie przebywania w rolach o niskiej randze pomaga nam lepiej radzić sobie w rolach o wysokiej randze. Postrzeganie władzy jako poszukiwanego towaru sprawia, że mamy skłonność do przeoczenia olbrzymich wartości, jakie niosą role o niskiej randze, w których czujemy się słabsi. [...] niska ranga wyrabia w nas zdolność współżycia społecznego i zmusza do rozwinięcia umiejętności relacyjnych. Kiedy nie mamy tak łatwego dostępu do zasobów, polegamy na kontaktach z innymi. Zdolność do wychodzenia do innych ludzi i utrzymywanie zdrowych i trwałych relacji interpersonalnych jest podstawowym zestawem umiejętności. [...] Są to

wrażliwość, łagodność i empatia, współpraca i dzielenie się oraz odwaga w otwieraniu się na innych”¹.

Dla uściślenia terminologii za Julie Diamond, władza w jej rozumieniu odnosi się do zwierzchnictwa nadanego w sposób jawny – przez zajmowane stanowisko np. pracownik instytucji kultury, lub w sposób niejawnym – poprzez fakt, że ludzie kogoś słuchają i szanują jego zdanie. Spotkanie dwóch światów: instytucji kultury i liderów społeczności lokalnej jest obszarem, który dotyka tematu związanego z władzą i przywilejów związanych z jej posiadaniem. Zjawisko deinstytucjonalizacji, otwierania domu kultury na wpływ osób spoza instytucji, tworzenie przestrzeni takich jak Miejsca Aktywności Lokalnej prowadzi do dzielenia się władzą przez instytucje publiczne z osobami, które nie posiadały wcześniej formalnych przywilejów związanych np. z wydatkowaniem środków publicznych przyznawanych instytucjom na działania statutowe. Dlatego tak ważne jest przygotowanie zarówno pracowników instytucji publicznych, jak i osób spoza instytucji, które są zainteresowane współpracą z nimi – do spotkania, konfrontacji, konfliktów i dyskusji wynikających z oddawania i przejmowania władzy lub dzielenia się nią w przemyślany sposób.

Elementem przygotowania dla pracowników instytucji, którzy będą odpowiadać za proces wdrażania osób spoza instytucji w procedury oraz zasady korzystania z zasobów rzeczowych i finansowych może być szkolenie z zakresu animacji społecznej, zaplanowanie i zrealizowanie inicjatywy społeczno-kulturalnej lub powołanie zespołu, którego celem będzie opracowanie procedur korzystania z zasobów instytucji na bazie diagnozy potrzeb i możliwości instytucji oraz mieszkańców. Elementem przygotowania mieszkańców do spotkania z instytucją kultury może być poznanie pracowników domu kultury, poznanie procedur, których strzegą, przeszkolenie z zakresu realizacji inicjatyw społecznych we współpracy z instytucją publiczną. Przygotowanie to jest o tyle ważne, że jego brak może mieć opłakane skutki dla prowadzonych przez nas działań. Procedury i brak zrozumienia idei animacji przez pracowników instytucji publicznej może skutkować zniechęceniem do siebie aktywnych mieszkańców. Tym samym grozić

1. J. Diamond, *Moc. Podręcznik użytkownika*, Warszawa 2016, s. 273.

może niezadbanie o przygotowanie mieszkańców do spotkania z instytucją i zrażenie do nich pracowników instytucji. Zbudowanie zaufania pomiędzy ludźmi poprzez przekazanie im wiedzy na temat wzajemnych potrzeb, kultury i stylu życia, mocnych i słabych stron jest drogą do otwierania instytucji publicznych na działania animacyjne. Wtedy to samej animacji społecznej poddawana jest instytucja i chętni do współpracy mieszkańcy. Takie działanie może być częścią długoletniej strategii domów kultury, bibliotek, miejsc aktywności lokalnych.

W przypadku Bemowskiego Centrum Kultury – pomiędzy zespołem projektowym *Laboratorium Projektów* oraz środowiskiem animatorów i społeczników spoza instytucji nawiązała się szczerą, partnerską relacją.

To, co podkreślili uczestnicy i uczestniczki *Laboratorium* podczas ewaluacji, to potrzeba wprowadzenia, krok po kroku, w wiedzę dotyczącą funkcjonowania instytucji, ponieważ swoje działanie opierają w znacznym stopniu o jej zasoby (finanse, materiały rzeczowe, wsparcie ze strony pracowników). Wyraźny podział odpowiedzialności za realizowane działania, jasne procedury i partnerskie relacje uczestnicy wskazywali jako priorytetowe. Warto pamiętać, że „absolwenci/teki” *Laboratorium* stają się jednocześnie ambasadorami tego programu, jak i działalności społecznej w ogóle. Wszelkie doświadczenia zebrane w toku realizacji projektów składają się na ich motywację do dalszych działań i budowanie środowiska aktywnych mieszkańców dzielnicy, czy w przypadku mniejszych miejscowości - gminy. Co więcej, osoby te, stają się współodpowiedzialne za przygotowanie i realizację programu instytucji kultury skierowanego do reszty mieszkańców. Waleru tej współpracy nie sposób przecenić. Są to działania odpowiadające na potrzeby ludzi zamieszkujących tereny objęte ofertą instytucji, wzmacniające więzi sąsiedzkie, wskazujące kierunek rozwoju działań animacyjnych, bezpłatnych dla mieszkańców.

Ewaluacja

Ewaluacja była jedną z najważniejszych części naszego projektu. Zajmowała się nią Joanna Zamorska, mieszkanka Osiedla „Przyjaźń”, posiadająca bogate doświadczenie w jakościowych badaniach społecznych, w tym w ewaluacji i monitoringu projektów. Jej pomysł na ewaluację i monitoring projektu odpowiadał na potrzeby zespołu projektowego i uczestniczek *Laboratorium*.

Polegał on na:

- obserwacji uczestniczącej ewaluatorki podczas wszystkich warsztatów i spotkań z praktykami, dzięki temu obserwowała sposób realizacji warsztatów, proces uczenia się uczestniczek i swoją obecność w projekcie,
- każdorazowej ewaluacji bloków tematycznych przez wysyłanie do uczestniczek pytania z prośbą o odniesienie się do sposobu realizacji warsztatów, o refleksję nad procesem uczenia się,
- opracowaniu anonimowej ankiety ewaluacyjnej nakreślającej tematy, które zostaną poruszone na finałowych warsztatach podsumowujących całokształt cyklu zajęć, ankieta skierowana była do autorek projektów,
- warsztatów ewaluacyjnych na koniec warsztatów podsumowujących całokształt uczestnictwa autorek projektów w cyklu szkoleniowym; ewaluacja odbyła się w formie fokusowej,
- warsztatów ewaluacyjnych na koniec cyklu szkoleniowego dla zespołu projektowego, który umożliwił wspólną analizę procesu wdrażania projektu, zarządzania nim, sukcesy i trudności napotkane na drodze realizacji *Laboratorium*, ewaluacja odbyła się w formie moderowanej dyskusji (minifokusa). Wnioski ogólne z ewaluacji zebrane zostały w formie raportu, który znajduje się tu: www.laboratoriumprojektow.files.wordpress.com/2015/07/publikacja-laboratorium-projekt3b3w-osiedla-przyjac5bac584.pdf

Celem ewaluacji jest podsumowanie wspólnie wykonanej pracy i określenie celu wynikającego z potrzeb, które wyniknęły w odpowiedzi na realizowany program.

Preferowane kompetencje edukatorki kulturowej/edukatora kulturowego

Obecność animatora/animatorki w społecznościach ma duże oddziaływanie, jego/jej aktywność możemy śmiało określić interwencją w środowisko społeczne. Przy okazji każdej edycji programu *Laboratorium Projektów* tak właśnie się dzieje.

W przypadku tego programu do zadań animatora społecznego/animatorki społecznej należy m.in.:

1. Diagnozowanie potrzeb poszczególnych grup społecznych, relacji pomiędzy jednostkami w grupie i/lub grupami.

Rolą animatora/ki jest rozumienie kontekstu życia społecznego i kulturowego danej społeczności, zdobycie wiedzy na temat tego, wokół czego koncentrują się potrzeby danej społeczności, po co ludziom potrzebne jest nawiązanie relacji. Przed rozpoczęciem działania animator/ka dowiaduje się o specyfice danej społeczności, w jakim wieku są żyjący tam ludzie, czy mieszkali tam od zawsze, czy mieszkają tam rodziny czy osoby młode lub niezamężne, osoby chore czy zdrowe, w jakim języku komunikują się mieszkańcy między sobą, ale też z ludźmi i instytucjami z zewnątrz. Ważnym pytaniem jest pytanie o sposób spędzania czasu przez daną społeczność: czy są to osoby pracujące, czy bezrobotne, w jaki sposób spędzają wolny czas i w jakim wymiarze godzin dziennie nim dysponują? Co cieszy społeczność a co ją smuci? Co wprowadza ludzi w poczucie dumy a co im ją odbiera?

Gromadzenie tej wiedzy służy animatorowi/ce do wypracowania w sobie odpowiedniej postawy, wrażliwości i empatii względem społeczności, z którą zamierza pracować. Aby dobrze czuć się z własną postawą, powinna odpowiadać ona naszym wartościom i wyznaczać granice w sposobie nawiązywania relacji, które odpowiadają zasobom i możliwościom animatora/ki. Im lepiej przygotujemy się na pierwsze spotkanie ze społecznością, tym większe zdobędziemy zaufanie i szybciej nawiążemy partnerską relację.

2. Diagnoza miejsca, w jakiej dana społeczność żyje oraz relacji pomiędzy miejscem a społecznością.

Przed spotkaniem ze społecznością dobrze jest poznać miejsce, w jakiej ona funkcjonuje i poznać zasady korzystania z tego miejsca. Kiedy powstało to miejsce? Kto je założył? Jaka jest jego historia? Co świadczy o tym, że ktoś jest „stąd” a ktoś inny nie jest?

Dobrym sposobem na poznanie miejsca jest spacer badawczy, na który wybieramy się z zaproszonym przez nas przedstawicielem społeczności lub spacer z osobą, która coś już o tym miejscu wie. Podczas spaceru możemy notować pojawiające się w naszej głowie pytania. Gdy działamy w miejscach o charakterze historycznym lub z intencją przeprowadzenia interwencji animacyjnej, której główną osią jest relacja mieszkańców z miejscem, wtedy dobrym pomysłem jest udanie się do lokalnej biblioteki i odszukanie bibliografii z opisem miejsca, odwiedziny w lokalnym domu kultury lub w muzeum i przeszukanie informacji o ważnych wydarzeniach z życia mieszkańców danej miejscowości.

3. Budowanie relacji z przedstawicielami społeczności i wspólne określenie celu interwencji.

Podstawowym działaniem realizowanym przez animatora/kę jest nawiązanie relacji z przedstawicielami społeczności. Z osobami, które jako pierwsze nam zaufają i pomogą nam nawiązać relację z kolejnymi przedstawicielami grupy; które odpowiedzą na nurtujące nas pytania, wspólnie przeprowadzą diagnozę potrzeb czy określą cel naszej obecności. Animator/ka jako nasz symboliczny „plaster” nie nalepia się sam. Jest przyklejony przez kogoś, kto tego potrzebuje i kto określa, w którym miejscu potrzebne jest wsparcie. Moment nawiązania relacji z przedstawicielami społeczności jest momentem kluczowym w pierwszej fazie działania. Warto zatem zadbać o jasność celu, omówienie zasad współpracy i poznanie własnych zasobów. To jest dobry moment na poznanie przedstawicieli z naszą osobą lub organizacją czy instytucją, z ramienia której działamy. Wszelkiego typu spotkania integracyjne, wspólne małe działania służące wzajemnemu poznaniu, wizyta w naszej organizacji będą świadczyły o poziomie również naszej otwartości, sposobie budowania relacji, granicy, którą stawiamy w trakcie ich nawiązywania.

4. Rozwój partnerskich relacji pomiędzy przedstawicielami społeczności. To jest dobry moment na nazwanie zasad współpracy. Jeśli to możliwe, dobrze je symbolicznie sformalizować. Ustalanie wszelkich zasad przydaje się w czasie kryzysu czy konfliktu pomiędzy współpracującymi ludźmi czy grupami. W tym momencie dobrze jest wiedzieć, za co każdy jest odpowiedzialny, w jaki sposób przebiega komunikacja, kto reprezentuje interesy społeczności i na jakiej zasadzie. Szczególnie jest to ważne w przypadku gdy animator/ka reprezentuje organizację pozarządową lub instytucję publiczną. Ważne, aby wypowiedział/a potrzeby instytucji względem uczestniczenia w relacji i w jej nawiązywaniu. Czego mieszkańcy oczekują od animatora/ki a czego od instytucji? To dobry moment na wyjaśnienie tych zależności, na ile animator/ka jest indywidualną osobą, a na ile reprezentuje interesy instytucji czy organizacji.

Sformalizowane porozumienie powoduje przypieczętowanie współpracy. Ta sytuacja może zostać również symbolicznie uczczona lub obwieszczona światu. Może to pierwsza okazja do tego, żeby poinformować o naszej współpracy szersze środowisko? Skontaktować się z lokalnymi mediami, które chętnie informują mieszkańców o ważnych wydarzeniach. Nadawajmy rangę naszym działaniom. Są bardzo wzmacniające dla obu stron.

5. Nazywanie tego, co się słyszy i widzi podczas powyższych procesów. To stała rola animatora/ki. Jego/jej zadaniem jest nazywanie procesów międzyludzkich i ich zachowań, zadawanie pytań i wsparcie w szukaniu odpowiedzi. Jeśli animator widzi konflikt to mówi: widzę konflikt, niekoniecznie reagując w sposób mający na celu rozwiązanie go czy mediację pomiędzy obiema stronami. Animator/ka pokazuje zasoby, jakimi dysponują ludzie w danej sytuacji, poszerza możliwości rozwiązania sytuacji lub przy braku rozwiązań – towarzyszy w trudnym momencie braku rozwiązań.

6. Podtrzymywanie zaangażowania poprzez wzmacnianie, ułatwianie dostępu do własnych zasobów, umożliwianie rozwoju, nazywanie celów. Animator/ka korzysta z różnych środków i zasobów, by stwarzać sytuacje, w których ludzie mogą rozwijać swoje umiejętności i kompetencje społeczne. Samodzielnie stara się o pozyskanie tych zasobów w instytucjach i organizacjach, udostępnia je społeczności lub buduje sojusze ze społecznością i wspólnie stara się o potrzebne zasoby np. przestrzeń do realizacji twórczych warsztatów, finansów na wydanie redagowanej przez mieszkańców gazety, wynegocjowania własnego czasu pracy na współpracę ze społecznością. Animator/ka słucha potrzeb mieszkańców, na ile to możliwe, wspiera ich w rozwoju w kontekście wspólnie realizowanego celu.

7. Monitorowanie własnego zaangażowania. Animator/ka, nieustannie budując relacje z ludźmi i pracując bazując na własnych emocjach i doświadczeniach, powinien/na dbać o własne samopoczucie i formę psycho-fizyczną. Pytanie: po co to robię? Jak się czuję? Czy jestem teraz gotowy na takie działanie? Powinno być pytaniem zadawanym przez animatora każdego dnia (nawet parę razy dziennie). Animator/ka powinien/na mieć przestrzeń w pracy, w której odpoczywa lub zajmuje się innymi sprawami, np. pracą fizyczną lub administracyjną, lub pracą twórczą. Dbanie o dobre samopoczucie, ale też otwartość na gorsze dni i gorszy nastrój jest podstawą zachowania balansu psychicznego. Traktujmy siebie tak samo jak traktujemy ludzi, z którymi pracujemy.

8. Zarządzanie celem interwencji w czasie (nazywanie, w jakim momencie realizacji celu jesteśmy). Animator/ka jest stróżem celu, jaki stawia przed sobą grupa lub społeczność, z którą pracuje. To ważne ze względu na procesy grupowe, które dzieją się pomiędzy ludźmi. Nie raz i nie dwa w społeczności pojawia się konflikt. Lub, ludzie zapominają o wspólnym celu a skupiają się na celach indywidualnych

lub odchodzą z grupy. Animator/ka, póki jest obecny/a w społeczności i jest związany/a z nią kontraktem – czuwa nad celem, pyta o niego, nazywa podejmowane przez ludzi działania w kontekście jego realizacji. Sama obecność animatora/ki przypomina społeczności o celu i o potrzebie, która w nich drzemie.

9. Tworzenie koalicji międzysektorowej wokół interwencji animacyjnej. Animator/ka jest ambasadorem społeczności względem instytucji i organizacji, które dysponują zasobami, aby na te potrzeby odpowiedzieć. Korzysta on/a więc ze swojej wiedzy dotyczącej lokalnych polityk, sprzyjających pracownikom instytucji, otwartych przedsiębiorców, reprezentantów innych aktywnych grup społecznych. Pomaga społeczności budować koalicje i sieć zwolenników, aby możliwość realizacji celu była bardziej realna i potrzebna nie tylko społeczności, ale szerszemu gronu odbiorców.

10. Praca na dynamice grupy. Rolą animatora/ki jest nazywanie tego, co widzi współpracując i przebywając z grupą. Ważne jest, aby posiadał/a wiedzę z zakresu dynamiki grupy, czyli jakie procesy psychiczne zachodzą pomiędzy ludźmi, gdy spotykają się w grupie. Animator/ka może brać na siebie rolę lidera i budować grupę. Na początku: dbać o jej integrację, ustalenie celów i zasad współpracy, podział zadań. Na dalszych etapach, towarzyszenie w fazie konfliktu i uaktualnianiu zasad współpracy, później: towarzyszenie w twórczym działaniu i wyborze nowego lidera. Im więcej animator/ka wie o procesach grupowych, tym więcej grupa dowiaduje się o sobie.

11. Pogłębiona autorefleksja, konsultacje z innymi animatorami/animatorkami. Niezwykle cenna w pracy animatora/ki jest autorefleksja i analiza własnych decyzji i zachowań. W życiu każdego zdarzają się momenty trudne, kiedy ocena własnej postawy nie jest prosta ani możliwa ze względu na duży ładunek emocji i zaangażowanie. Wtedy pomocna okazuje się konsultacja konkretnej sytuacji z innym animatorem/ką, niekoniecznie związanym ze sprawą lub zatrudnionym w innym zakładzie pracy. Zwyczajna rozmowa, wysłuchanie informacji zwrotnej, pomaga wyjść z trudnej sytuacji i zamienić trudne doświadczenie na rozwojowe.

Role animatora/ki mogą być różne i zależne od kontekstu realizowanej interwencji animacyjnej, jak również od typu działania animacyjnego. Powyższa lista nie jest skończona, jest jedynie próbą uchwycenia często występujących przykładów ról na bazie własnego doświadczenia pracy jako animatorki społecznej w domu kultury.

Źródło

Autorką pierwszej edycji programu była Magdalena Latuch wraz z grupą mieszkanek Osiedla „Przyjaźń” na warszawskim Bemowie: Jurgą Kraużlis, Joanną Zamorską i Małgorzatą Leszko.

Pierwsza edycja programu powstała w ramach programu Dom Kultury+. Operatorem czterech dotychczasowych edycji jest Bemowskie Centrum Kultury w dzielnicy Bemowo m.st. Warszawy.

Wszelkie informacje o metodzie wykorzystanej podczas realizacji *Laboratorium Projektów Osiedla „Przyjaźń”* znajdują się tu: www.laboratoriumprojektow.wordpress.com/publikacje/

Opis metody znalazł się w artykule o nazwie *Animacja społeczna na osiedlu – interwencja instytucji kultury* Magdaleny Latuch i Bohdana Skrzypczaka oraz w publikacji *O animacji społecznej w Polsce* wydanej przez Stowarzyszenie Wschodnioeuropejskie Centrum Demokratyczne, autorstwa Magdaleny Latuch. Kontakt: m.latuch@gmail.com

Kwiaty, wici, krzaki

Cykl warsztatów artystycznych
dla seniorów w parkach

Temat

Kwiaty, wici, krzaki to projekt animacyjny, polegający na przeprowadzeniu cyklu spotkań dla seniorów i senierek w przestrzeni różnych parków, ewentualnie innych znajdujących się w obrębie danego miasta lub miejscowości terenów zielonych. Spotkania mogą, a wręcz powinny mieć różnorodną formę – łącząc elementy warsztatów, pogadank, prelekcji i kreatywnych spacerów. Proponowane jest, aby największy nacisk położyć na sztuki wizualne. Osobiście wybrałam plastykę, gdyż taka jest moja specjalizacja, ale można oczywiście odwoływać się, wedle uznania, także do innych dziedzin sztuki np. muzyki czy form parateatralnych.

Grupa odbiorcza

Uczestnikami i uczestniczkami warsztatów mogą być wszyscy zainteresowani mieszkańcy i mieszkanki miasta lub danej miejscowości w wieku 60+. Udział w zajęciach jest dobrowolny, nie są wymagane wcześniejsze zapisy. Można uczestniczyć tylko w jednym spotkaniu lub kilku/wszystkich. Uczestniczki i uczestnicy zachęceni są do udziału w pełnym wymiarze godzinowym danego spotkania.

Pomocni w naborze do projektu mogą być partnerzy – instytucje, przysyłające na zajęcia swoich podopiecznych/współpracowników. Osoby o specjalnych potrzebach, w szczególności mające problemy z poruszaniem, wymagać będą asysty opiekunów. Jest to istotne w szczególności w części poświęconej na spacer kreatywny. Formy promocji/naboru: plakaty, promocja w mediach lokalnych, rozmowy bezpośrednie.

Diagnoza

W większości miast wojewódzkich, ale też i powoli mniejszych miejscowości, z roku na rok powiększa się ilość aktywności dedykowanych edukacji artystycznej dzieci i młodzieży. Powstają tzw. kluby malucha, różnorodne programy animacji dla dzieci, dodatkowe programy artystyczne i edukacyjne realizowane we współpracy ze szkołami i innymi instytucjami. Seniorzy i seniorki natomiast, będąc powiększającą się z roku na rok grupą społeczną, wydają się być w tej kwestii jak na razie

zaniedbani. Poza działalnością takich organizacji jak Uniwersytety i Akademie Trzeciego Wieku, nieliczne kluby seniora czy domy pobytu dziennego, wciąż brakuje ciekawych inicjatyw, dedykowanych osobom starszym. Brakuje nade wszystko aktywności niewymagających dużych nakładów finansowych, na które mogliby pozwolić sobie zwłaszcza emeryci, renciści i osoby niezamożne.

Poprzez proponowany projekt chciałabym to choćby w minimalnym stopniu zmienić, zachęcając osoby starsze do spotkania się w przestrzeni publicznej miasta, a konkretnie na terenach zielonych i w parkach. Projekt ma na celu poszerzenie oferty aktywności dedykowanej seniorom i seniorkom oraz przez nich współtworzonych. Jednocześnie chciałabym zaprosić ich do aktywnego uczestnictwa w zajęciach rozwijających i ćwiczących kreatywność, umiejętność współdziałania w grupie, dostarczających dawkę nowej wiedzy. Udział w spotkaniach pozwolić ma także na nawiązanie nowych znajomości i spędzenie czasu w miłej atmosferze.

Osoby starsze to poza dziećmi i młodymi rodzicami, główna grupa, którą można spotkać w lokalnym parku. Osoby starsze wykazują zainteresowanie tematyką ogrodnictwa, uprawiania działki, zbieractwa i przetwórstwa, a więc szeroko rozumianej roślinności. Być może warto zwrócić ich uwagę na wyjątkowość roślinności miejskiej, często niezauważanej, traktowanej jak coś oczywistego? Osoby starsze, w znacznej większości, dysponują ilością wolnego czasu pozwalającą na uczestnictwo w proponowanych spotkaniach. Projekt odpowiada zatem na rosnące zapotrzebowanie na działania kreatywne i animacyjne dla osób 60+ w miastach.

Główne cele

Głównym celem projektu jest próba zaktywizowania seniorów i senierek z danego miasta, miejscowości poprzez zaproszenie ich do spędzenia czasu w sposób kreatywny, w grupie rówieśników i rówieśnic oraz w kontakcie z miejską przyrodą.

Inne, możliwe do zrealizowania, cele to m.in.: rozwijanie i ćwiczenie kreatywności, zdolności manualnych, przybliżenie zagadnień sztuki ekologicznej, land art, instalacji site-specific, happeningu w przestrzeni publicznej i innych, ćwiczenie komunikacji w grupie, integracja środowiska lokalnego seniorów i senierek – nawiązanie nowych znajomości, promocja zdrowego trybu życia i aktywności na świeżym powietrzu, zwiększenie wiedzy grupy seniorów na

temat roślinności w mieście, roli terenów zielonych, ich specyfiki, sposobów kreatywnego wykorzystania etc.; zwiększenie wiedzy na temat roślinności w danej lokalizacji i roślinności w ogóle.

Zakładane efekty

Do udziału w spotkaniach, a w szczególności w ich części warsztatowej, nie są wymagane zaawansowane umiejętności w zakresie twórczości artystycznej czy rozwinięte zdolności manualne. W warsztatach twórczych efekt końcowy nie jest najistotniejszy, bardziej chodzi o otworzenie się na nowe doświadczenia. Efekt tych działań jest też z założenia nieprzewidywalny.

Istotną częścią projektu są działania plastyczne, w ramach których powstać ma seria obiektów plastycznych (rzeźb, rysunków, instalacji site-specific) w przestrzeni parków. Prace zostaną udokumentowane z użyciem fotografii. Ze względu na swoją efemeryczność i ścisły związek z miejscem, zachowane zostaną najprawdopodobniej wyłącznie w formie dokumentacji. Opcjonalnie: zgromadzone zdjęcia, jeżeli będą dobrej jakości, mogą przydać się do zorganizowania kończącej projekt wystawy.

Projekt *Kwiaty, wici, krzaki* jak najbardziej ma szansę na kontynuację i rozwijanie kolejnych edycji, dobrze, gdyby odbywał się cyklicznie. Powtarzalność pozwoliłaby moim zdaniem na lepszą integrację tworzącej się grupy i poszukiwanie nowych rozwiązań, sposobów na wspólne działania.

Czas i miejsce działania

Minimum 3 spotkania (2,5 godziny każde) odbywające się w odstępach około tygodnia – każde w innej lokalizacji (innym parku, skwerze, lesie miejskim etc.) w przestrzeni miasta. Spotkania odbywają się na wolnym powietrzu, dlatego preferowana pora realizacji projektu to późna wiosna lub wczesne lato (kwiecień – czerwiec) ze względu na sprzyjające warunki pogodowe.

Metody działań

— pogadanka/diskusja: przedstawienie tematu roślinności w mieście, zapoznanie się prowadzących i uczestników/uczestniczek;

wyartykułowanie opinii uczestników i uczestniczek o miejscu, formach spędzania czasu; wymiana zdań co można by ulepszyć etc. Pogadanka sprzyja integracji grupy, dowartościowuje uczestniczki i uczestników spotkania pokazując, iż liczymy się z ich zdaniem jako pełnowartościowymi współtwórcami spotkania;

— kreatywny spacer: oprowadzenie po parku ze wskazaniem najbardziej charakterystycznych cech obiektu, jego nietypowych, interesujących miejsc. Przyjrzenie się obecnej w parku roślinności, próba nazwania występujących roślin. Opcjonalnie: zbieranie podczas spaceru materiałów do wykorzystania podczas warsztatu. Spacer to rodzaj rozgrzewki przed warsztatem, osadzenie w kontekście lokalnym, wyostrenie uważności. To także dawka, jak najlepiej widzianej aktywności fizycznej seniorów i senierek;

— warsztat plastyczny: dowolne działania plastyczne z wykorzystaniem np. farb, form przestrzennych z papieru etc. Najlepiej gdyby dotyczyły tematu roślinności w mieście, parku, obecności ludzi w tzw. przestrzeniach zielonych. Mile widziane realizacje site-specific, czyli bezpośrednio związane z miejscem, w którym są realizowane, czerpiące z niego inspirację, materiały, wtapiające się niejako w krajobraz lub uzupełniające go;

— miniwykład/prelekcja: na każde z cyklu spotkań warto zaprosić minimum jednego eksperta/ekspertkę z dziedziny jakkolwiek związanej z roślinnością, ekologią, biologią... lub sztuką. Może ich być kilku, mile widziane urozmaicenie. Osoby te dają krótką prelekcję na zaproponowany przez siebie temat. Może to być np. ogrodnik miejski lub ogrodniczka miejska, zielarz lub zielarka, inspektor lub inspektorka Lasów Państwowych, działkowcy, przewodnicy miejscy, naukowcy, artyści, arteterapeuci, psychologowie i inni;

— dokumentacja fotograficzna: powstałe podczas warsztatów prace będą zapewne nietrwałe i trudne do przeniesienia w inną lokalizację. Fotografia wydaje się być najlepszą formą i udokumentowania tych wydarzeń. Zdjęcia wysokiej jakości mogą posłużyć jako materiał do przygotowania wystawy podsumowującej projekt czy przygotowania materiałów promocyjnych.

Narzędzia

Do przeprowadzenia projektu nie są wymagane szczególne przygotowania w danych lokalizacjach ani sprzęt. Grupa wchodzi w daną przestrzeń i działa w niej przez określony czas, animowana przez prowadzących. Pewnego przygotowania mogą wymagać stanowiska do działań plastycznych – chociażby wcześniejszego rozłożenia farb etc. Dobrze gdyby w miejscach, gdzie będą odbywać się pogadanki i prelekcje, była możliwość siedzenia – na ławkach,

w znajdującym się w parku amfiteatrze lub po prostu na rozłożonych na trawie kocach lub leżakach.

— materiały plastyczne – wedle pomysłu prowadzącego/prowadzącej np. papiery, kartony, pędzle, farby pojemniki, nożyczki, kleje, sznurki, taśma klejąca, węgiel rysunkowy, flizelina etc.;

— materiały pochodzenia roślinnego – np. znalezione w parku patyczki, ciekawe liście, owoce, które można odciskać na papierze, żdźbła trawy, szyszki etc. – do wykorzystania w pracach plastycznych.

Opcjonalnie: składane siedziska dla osób mających problemy ze staniem, plenerowe sztalugi, tablica kredowa, megafon, zapas wody pitnej i kubeczki jednorazowe, apteczka.

Harmonogram przedsięwzięcia

Research – zbieranie informacji na temat parków w danej miejscowości i znajdującej się w nich roślinności. Ustalenie, jakie interesujące obiekty, elementy przyrodnicze, budynki etc. znajdujące się w danym parku mogłyby posłużyć jako punkt zaczepienia do przeprowadzenia danego warsztatu. (Możemy zastanowić się np. czy miejsca te mają ciekawą historię? Jak zmieniały się na przestrzeni ostatnich lat? W jakim otoczeniu są usytuowane? Kogo można w nich najczęściej spotkać? Czy w parku są zwierzęta, a jeśli tak to jakie? Czy są tam zbiorniki wodne? Czy w parku jest przestrzeń do rekreacji, uprawiania sportu? etc.).

Wybranie lokalizacji – obserwacja i decyzja, w których parkach i w jakiej kolejności mają odbywać się spotkania i dlaczego. Pod uwagę warto brać łatwość dotarcia do obiektu – przede wszystkim na piechotę, komunikacją miejską. Co ważne, nie powinny to być miejsca oddalone od aglomeracji – czyli raczej wybieramy osiedlowe skwery niż kompleksy rekreacyjne na obrzeżach miasta. (Od razu ustalamy miejsce zbiórki, przestrzeń, w której mają się odbywać poszczególne elementy danego spotkania. Przemyślimy, czy uczestnicy będą mogli na czymś usiąść, czy w porze wiosenno-letniej w danej przestrzeni będzie cień? Czy w parku jest źródło wody i sanitariaty? Czy wybrane przez nas miejsce nieformalnie (!) nie należy do innej grupy np. spotykającej się tam młodzieży, rodziców wychodzących z dziećmi na spacer, biegaczy etc. Czy w parku nie są w tym samym czasie zaplanowane inne wydarzenia, np. imprezy masowe, które mogą nam pokrzyżować plany?).

Zaproszenie ekspertów/ekspertek – zwrócenie się do osób o różnych kompetencjach, wiedzy korespondujących z tematem projektu. Mają to być osoby kompetentne, pamiętajmy jednak, że wiedza ma być przekazywana w sposób przystępny, na dość ogólnym, podstawowym poziomie. Nie wymagamy przygotowania akademickiego, choć oczywiście będzie ono mile widziane. Najważniejsze, aby były to osoby komunikatywne, potrafiące porozumieć się z grupą seniorów i senierek, chętnie odpowiadające na ich pytania, które raczej na pewno się pojawią. (Możemy zaprosić do udziału w projekcie zarówno teoretyków jak i praktyków np. botaników, biologów, leśników, ekologów, aktywistów i działaczki społeczne, zielarzy, architektki krajobrazu, ogrodników miejskich, działkowców, artystki wizualne i performance, animatorki, hobbystów... Ich wystąpienia nie muszą być długie, proponowany czas: 20–30 minut).

Ramowy program – ustalamy daty i początkowo choćby ogólny plan działania podczas każdego ze spotkań. Wiemy już zatem, gdzie się spotykamy, którądy będziemy przeprowadzać uczestników i uczestniczki, kto pierwszy będzie mówić, gdzie ma się odbyć część warsztatowa. Pozostaje ustalenie, na czym będzie owa ostatnia część polegać. Jakie działania podejmiemy, co mamy zamiar wspólnie z uczestnikami i uczestniczkami projektu wykonać? Od tego zależeć będzie, jakie materiały, sprzęty musimy zapewnić. (Przykładowe zagadnienia z zakresu historii sztuki/sztuk wizualnych, które moglibyśmy zaproponować to land art – sztuka ziemi, instalacja site-specific, instalacja, rzeźba kinetyczna, rzeźba społeczna, kolaż, happening, performance... Lista jest o wiele dłuższa i jest tu spore pole do popisu. Weźmy jednakże pod uwagę możliwości uczestników danej grupy – manualne, kondycyjne i inne. Oczywiście, może to być coś prostego, bardziej tradycyjnego. Nie ma nic złego w malowaniu pejzażu parku, jeśli taka jest wola uczestników. Warto być może jednak spróbować ośmielić ich do poznania nowych, bardziej współczesnych technik).

Zgromadzenie materiałów – zbieramy lub kupujemy materiały niezbędne do przeprowadzenia warsztatów. Jeżeli są to warsztaty plastyczne, zaopatrujemy się w sklepach dla artystów lub np. marketach budowlanych. Z wyprzedzeniem planujemy, co będzie nam potrzebne – może farby, duża ilość drutu lub stare gazety, folie? A może materiały z recydingu, które moglibyśmy dostać za darmo? (Zawsze warto spróbować postarać się o sponsorów, darczyńców. Być może warto skorzystać z materiałów przecenionych, z krótkim okresem ważności? Być może coś udałoby się bezkosztowo wypożyczyć? Zapewnienie dostatecznej liczby dobrej jakości materiałów leży w tym przypadku po stronie organizatora).

Promocja – pozyskiwanie potencjalnych uczestników i uczestniczki projektu, przekazanie informacji o projekcie do mediów lokalnych. Rozmach naszej kampanii zależy oczywiście od przeznaczonego na dany projekt budżetu. W zależności od posiadanych środków będzie to duży, ładny plakat lub niewielka, odbijana na ksero ulotka. Z uwagi na specyfikę grupy docelowej nie wolno jednak zapominać o wadze spotkań bezpośrednich, na których opowiada się o projekcie, przekonując do niego i o roli marketingu szeptanego. (Warto podać informację w lokalnym radio. Warto spotkać się z grupami seniorów – np. gromadzącymi się w klubach, domach samopomocy i wyjaśnić, co zamierzamy zrobić. Możemy także spróbować dotrzeć do opiekunów osób starszych i ich dzieci).

Przebieg/Realizacja zadania – minimum 3 spotkania (2,5 godziny każde), z których każde odbywa się w innym parku, z udziałem innych ekspertów/ekspertek i z zastosowaniem innych technik plastycznych. W trakcie spotkań trzeba być czujnym i elastycznym – jeżeli zaplanowane działanie nie spotyka się z dostatecznym entuzjazmem uczestników i uczestniczek, a mamy możliwość jego modyfikacji – oczywiście robimy to. W przypadku tego rodzaju projektów proces i dobra atmosfera zawsze powinny być ważniejsze od koncentrowania się na finalnym efekcie i dążeniu za wszelką cenę do założonych rezultatów. Uczestniczki i uczestnicy są tu aktywnymi współtwórcami wydarzeń i wpływają na ich przebieg, co może oznaczać także konieczność wprowadzania na bieżąco zmian w programie. Seniorzy i seniorki zdobywają nową wiedzę zarówno teoretyczną, jak i praktyczną, od ekspertów/ekspertek i siebie nawzajem.

Dokumentacja – zgromadzenie i edycja materiałów w formie fotografii i/lub wideo dokumentujących przebieg projektu wydaje się być nie do przecenienia. Z uwagi na efemeryczność proponowanych działań dokumentacja stanowić będzie jedyny namacalny ślad tego, co zrobiliśmy. Dobra jakość zdjęć, wykonana przez profesjonalistę pozwoli na ich efektywną dalszą eksploatację. Wedle własnych ustaleń – można umówić się na przekazanie pamiątkowych zdjęć uczestnikom, wstawić je na stronę internetową, wydrukować...

Ewaluacja – często niedoceniany element każdego projektu. Oceniamy, co zadziałało, co można by poprawić w przyszłości. Nie ma jednej recepty na dobrą ewaluację, samej trzeba wypracować sobie najlepsze

dla siebie sposoby jej przeprowadzania. Spróbujmy zrobić wszystko, aby nasza ewaluacja była ciekawa!

Zakończenie projektu – projekt może, choć nie musi, zakończyć się wystawą. Mogą być na niej zaprezentowane zarówno wykonane podczas warsztatów prace plastyczne, jak i zdjęcia, filmy dokumentujące przebieg projektu. Wystawa może stanowić dobry pretekst do ponownego spotkania uczestników i uczestniczek – aby tak się stało, zadbajmy o wcześniejsze pozyskanie do nich danych kontaktowych i zgody na wykorzystanie wizerunku.

Ewaluacja

Ewaluacja odbywa się z jednej strony ze spotkania na spotkanie – zachowujemy czujność, obserwujemy i wyciągamy wnioski na bieżąco – „co poprawić na kolejnym spotkaniu”. Z drugiej strony, ewaluacja po zakończeniu projektu ma bardziej dogłębny charakter. Może być ona wsparta analizą ankiet przeprowadzonych przez uczestników warsztatów, opcjonalnie może mieć formę wywiadów z seniorami i seniorkami. Do ewaluacji przydatne będą zapiski koordynatora lub koordynatorki projektu czynione w trakcie trwania spotkania i po ich zakończeniu oraz dokumentacja fotograficzna. Analizie poddane mogą zostać prace wykonane przez uczestników i uczestniczki w części warsztatowej.

Preferowane kompetencje edukatorki kulturowej/ edukatora kulturowego

Koordynatorem lub koordynatorką projektu może być osoba o dowolnych kompetencjach, pod warunkiem, iż dobierze sobie do współpracy ekspertów/ekspertki z różnych dziedzin. To on, ona rozpoczyna i prowadzi spotkania, dokumentuje zdarzenia i prowadzi ewaluację. Jedną z idei projektu jest zapraszanie na każde ze spotkań w cyklu innych gości – osób, które dadzą krótką prelekcję na korespondujący z założeniami projektu temat. Proponuję, aby na każdym spotkaniu mieć minimum dwoje gości. W części warsztatowej na pewno przydadzą się wolontariusze do pomocy technicznej, asystowania uczestnikom i uczestniczkom. Warto zadbać o profesjonalną dokumentację fotograficzną – fotograf/fotografka staje się tu wówczas istotnym uczestnikiem/uczestniczką projektu.

Źródło

Scenariusz został zrealizowany w czerwcu 2015 roku w Olsztynie jako projekt *Kwiaty, wici, krzaki. Cykl artystycznych warsztatów dla seniorów w parkach Olsztyna*. Projekt w formie trzech spotkań, odbywających się kolejno w parku Kusocińskiego, parku Centralnym i Podzamcze zrealizowano przy współudziale finansowym Samorządu Olsztyna. Organizator: Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne Samograj. Pomysł, koordynacja i prowadzenie warsztatów: Joanna Tekla Woźniak, współpraca przy prowadzeniu warsztatów: Ewa Letki, Ola Wikieł-Dudała oraz zaproszeni goście.

Spotkania te za każdym razem przybierały nieco inną formę i realizowane były w odniesieniu do danej przestrzeni. W ich trakcie wykorzystywano różne techniki plastyczne i omawiano inne zagadnienia z zaproszonymi gośćmi.

Warsztaty prowadzone były przez artystów, pedagożki i arteterapeutów, a do wygłoszenia pogadarek i miniwykładów poproszeni zostali m.in.: leśnik, specjalista ds. zieleni miejskiej, biolog, zielarka, działkowiec i inni. Spotkania trwały około 2,5 godziny oraz były bezpłatne i otwarte dla wszystkich zainteresowanych. Zdjęcia i refleksje z każdego etapu projektu były na bieżąco publikowane na fan page'u i blogu. Więcej informacji: www.parkiolsztyn.blogspot.com/ [www.facebook.com/ Kwiaty-wici-krzaki-1616505765234471/](https://www.facebook.com/Kwiaty-wici-krzaki-1616505765234471/)

Sztuka na mury, place i ulice,

czyli jak projektować lokalne
działania animacyjne z wykorzystaniem
narzędzi twórczych

Temat

Projektowanie animacyjnych działań twórczych dla społeczności lokalnych.

Grupa odbiorcza

Scenariusz warsztatów mogą przeprowadzić nauczycielki i nauczyciele, animatorki i animatorzy z grupą młodzieży (gimnazjalnej, licealnej) i dorosłych, z którymi chcą zaprojektować lokalne działanie animacyjne z wykorzystaniem narzędzi twórczych. Grupa powinna składać się z członków społeczności, do których działanie jest kierowane.

Diagnoza

Scenariusz warsztatów pomaga w zdiagnozowaniu potrzeb i zasobów lokalnych, jednak wymaga uprzedniego badania danych zastanych (desk research). Jakie projekty, działania i badania zostały przeprowadzone w miejscowości czy regionie wcześniej? Czego możemy się z nich dowiedzieć? Jak możemy włączyć je w nasze działania?

Główne cele

Celem warsztatów jest zespołowe zaprojektowanie działania animacyjnego dla członków społeczności. Działanie to powinno odpowiadać na lokalne potrzeby, wykorzystywać zastane zasoby i wzmacniać potencjały.

Zakładane efekty

Efektem warsztatu ma być działanie animacyjne uwzględniające problemy i potencjały lokalne, wypracowane zespołowo i odpowiadające na potrzeby społeczności, która będzie je realizować.

Czas i miejsce działania

Warsztat dla grupy 15 osób powinien odbyć się w sali, zajmie 4 spotkania po 45 minut.

Metody działań

Scenariusz oparty jest na metodach warsztatowych, obejmuje też analizę dobrych praktyk.

Narzędzia

Komputer z rzutnikiem i głośnikami, wydruki materiałów pomocniczych, flamastry, kartki flipchart i taśma klejąca.

Harmonogram przedsięwzięcia

Wprowadzenie:

Słowniczek: osoba prowadząca (OP), osoby uczestniczące (OU)

Zanim zaczniesz pracę, zapoznaj się ze wszystkimi przywoływanymi tu projektami. Upewnij się, że wszystkie OU znają cele warsztatu i są gotowe na uczestniczenie w partycypacyjnym procesie projektowania działania animacyjnego z wykorzystaniem narzędzi twórczych, a także, że rozumieją pojęcia: animacja kulturowa, edukacja kulturowa i edukacja artystyczna: www.cpe.poznan.pl/hasla

6
2

I spotkanie – 45 minut:

Doświadczenie – 15 minut

Pokaż OU film *Podwórko im. Wszystkich Mieszkańców* (www.youtube.com/watch?v=8tYicQecnMs), nakręcony na potrzeby Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego, a także pokaż i skomentuj prezentację „Co się może wydarzyć, gdy na Twoim podwórku pojawi się 7-metrowy jeź?” (www.issuu.com/szkolanaukpraktycznych/docs/snp_historia_wroclaw), podsumowującą proces animacyjny, który przeprowadziła artystka społeczna i animatorka kultury Iza Rutkowska z mieszkańcami jednego z wrocławskich podwórek.

Dyskusja – 25 minut

Rozpocznij dyskusję zadając OU pytania:

- po co na podwórku na Przedmieściu Oławskim pojawił się jeź?
- z kim pracowała Iza Rutkowska na początku, a z kim pod koniec projektu?
- po co Iza Rutkowska zaproponowała mieszkańcom konkurs?
- kto zorganizował festyn świąteczny?

Podyskutujcie o roli dzieła artystycznego (jeża) w przestrzeni publicznej, o jego funkcji (niecodzienny, przełamujący rutynę, abstrakcyjny obiekt, obiekt estetyczny, który pozwala na ujrzenie podwórka w innym świetle, logo, marka, symbol) i o początkowej publiczności działań (dzieci, które przyciągają rodziców). Zastanówcie się nad konkursem, który dał dorosłym poczucie sprawczości (formułowane pomysły i Wrocławski Budżet Obywatelski), a także o roli dokumentacji (film z mieszkańcami w roli głównej pokazany mieszkańcom, artystyczne zdjęcia z jeżem ukazujące niejednoznaczne piękno i problem podwórka zniszczonego przez powódź w 1997 r.). Zwróćcie uwagę na przejęcie inicjatywy przez nowych liderów społecznych (mieszkańców, którzy chcieli zbudowania centrum rekreacyjno-sportowego) i ich zaangażowanie w działania wspólnotowe wykorzystujące lokalne potencjały (farba od sąsiada, zorganizowanie wspólnymi siłami festynu). Projekt Izy Rutkowskiej może być inspiracją dla waszych działań lokalnych.

Desk research – praca domowa 5 minut

Wprowadź OU do refleksji na temat działania animacyjnego, które sprawdziłoby się w waszej społeczności lokalnej, odpowiadało na problemy i potrzeby i wykorzystywało lokalne potencjały. Poproś OU o sprawdzenie, jakie projekty animacyjne, badania społeczne i działania twórcze prowadzone były w miejscowości i regionie w ostatnich latach. Podziel grupę na kiluosobowe zespoły badawcze (np. trzy pięciosobowe podgrupy) i poproś, by przygotowały się na następne spotkanie. OP również powinna wykonać pogłębiony desk research, by zaprezentować go OU.

6
3

II spotkanie – 45 minut

Desk research – podsumowanie 15 minut

Zacznij od prezentacji wyników desk research, które przeprowadziłeś/łaś. Dopytuj OU, czy znają te działania. Poproś grupy o uzupełnienie wyszukanych przez siebie projektów animacyjnych, badań społecznych i działań twórczych, jakie prowadzone były w miejscowości i regionie w ostatnich latach. Sprawdź, czy wasze badania się pokrywają. Zastanówcie się wspólnie, które działania wam się podobają i dlaczego.

Projektowanie – persona 30 minut

Przejdźcie do projektowania działania animacyjnego. Najpierw przyjrzyjcie się lokalnym mieszkańcom wykorzystując do tego element metody design thinking – personę. Potraktujcie ją jako narzędzie do zdiagnozowania lokalnych zasobów ludzkich – ich potencjałów i oczekiwań.

Pobierzcie kartę osoby ze strony Fundacji Szkoła z Klasą (folder Narzędzia do Design Thinking: www.szkolazklasa.org.pl/materialy/design-thinking-edukacji/).

Wspólnie opiszcie typowego mieszkańca/mieszkanke uwzględniając jak najwięcej szczegółów. Wykorzystując własną ekspercką wiedzę (w końcu sami jesteście mieszkańcami/mieszkankami) postarajcie się stworzyć profil jak najbliższy rzeczywistości, co zakłada, że może być to osoba łącząca różne sprzeczności (na przykład senior i dziecko w jednym, jeśli te grupy wiekowe są najmocniej reprezentowane w waszej społeczności). Możecie stworzyć dwie oddzielne osoby, dodać informacje wykraczające poza zagadnienia poruszone w karcie pracy. Nie musicie odpowiadać na wszystkie pytania, piszcie hasłowo, podawajcie przykłady.

6
4

Na koniec powinniście otrzymać profil będący sumą waszej wiedzy na temat członków lokalnej społeczności. Czy informacje, które mieli inni różnią się od twoich przekonań na temat waszej społeczności? Czy informacje te się uzupełniają?

Poproś OU, żeby do następnego spotkania skonsultowali personę ze swoimi rodzinami i znajomymi. Możliwe, że przyniosą nowe informacje na temat oczekiwań i potrzeb mieszkańców waszej miejscowości.

III spotkanie – 45 minut*Projektowanie – persona 10 minut*

Powróćcie do karty osoby z poprzednich zajęć. Zapytaj OU, czy konsultacje z rodzinami i znajomymi przyniosły nowe rozpoznania. Czy chcą coś dodać, albo coś usunąć? Czy rysują się tu jakieś kwestie albo problemy jakimi warto by się było zająć?

Projektowanie – mapa zasobów lokalnych 20 minut

Znając już mieszkańców, przejdźcie do diagnozy potencjałów lokalnych miejsc, przestrzeni i instytucji. Wykorzystaj mapę z publikacji *Przepis na Diagnozę*.

Poznaj młodych i środowisko lokalne autorstwa Aleksandry Daszkowskiej-Kamińskiej, Aleksandry Gołdys, Marii Makowskiej i Agaty Urbanik (www.nck.pl/badania/raporty/przepis-na-diagnoze-czyli-poznaj-mlodych-i-srodowisko-lokalne s. 36–37).

Wspólnie zastanówcie się, jakie miejsca, organizacje, instytucje są ważne w waszym mieście, gdzie możecie spotkać sojuszników? Wytypujcie miejsca i relacje, które są problemowe. Czy można wykorzystać lokalne zasoby, by rozwiązać te problemy? Czy rysują się tu obszary, którymi warto byłoby się zająć?

Podsumowanie – wyzwanie projektowe 15 minut

Pod koniec tego warsztatu powinniście móc wytypować tzw. wyzwanie projektowe: miejsca, relacje, kwestie czy problemy, którymi można by się zająć w waszej miejscowości. Zrób podsumowanie najważniejszych wniosków, jakie wyciągnęliście z ostatnich warsztatów i zapisz je na tablicy. Na tym etapie prawdopodobnie pojawią się też pierwsze pomysły na konkretne działania. Poproś uczestników, by zapoznali się w domu z dobrymi praktykami działań animacyjnych, które mogą stać się dla nich inspiracją.

6
5

Poleć im:

— *Pomysły do zrobienia* Towarzystwa Inicjatyw Twórczych „ę”: www.pomysly.e.org.pl/

— Działania Ośrodka Pogranicze *Kroniki Sejneńskie*: www.kronikisejnenskie.wordpress.com/

— Działania Teatru Węgajty *Alilujki*: www.teatrwegajty.art.pl/pliki/alilujki/alilujki.html

— Film *Sztuka zaangażowania w Łęknicy* z projektu *Sztuka zaangażowania. Rezydencje artystyczne w szkole* Centrum Edukacji Obywatelskiej: www.rezydencje.ceo.org.pl/filmy

IV spotkanie – 45 minut*Określenie celów – 10 minut*

Powróćcie do osoby i mapy i wyzwania projektowego. Spróbujcie określić cele działania, jakie chcielibyście podjąć. Sprawdźcie, czy są one spójne z celami animacyjnymi:

- dostrzeżenie lokalnych potencjałów i ich wzmocnienie,
- dostrzeżenie lokalnych problemów i próba wpłynięcia na nie z wykorzystaniem lokalnych potencjałów.

Sformułujcie trzy cele waszego działania (np. integracja dotychczasowych i przyjezdnych mieszkańców, ożywienie starego parku itp.) i zapiszcie je na kartce. Sprawdźcie, czy cele są SMART (specyficzne, mierzalne, osiągalne, istotne, określone w czasie).

Doprecyzowanie tematu i formy – 15 minut

Podziel grupę za mniejsze zespoły (na przykład trzy pięcioosobowe podgrupy). Poproś ich, aby wyszli z pomysłem na działanie, które spełniałoby powyższe cele, odpowiadało na wyzwanie projektowe, wykorzystywało zasoby określone przez personę i mapę, a także wykorzystywało narzędzia twórcze, sytuację lokalnego święta, tradycje, miejsca itp., jak w oglądanych dobrych praktykach Izby Rutkowskiej, Towarzystwa „ę”, Ośrodka Pogranicze, Teatru Węgajty czy Sztuki zaangażowania.

6 Rozdaj OU kartki papieru i poproś ich o szczegółowe rozpisanie na nich swoich pomysłów. W ramach inspiracji rozdaj członkom grupy diagram z publikacji 6 *Sztuka zaangażowania*, który za pomocą odpowiedzi na kilka podstawowych pytań pozwoli dobrać działanie animacyjne i twórcze do tematu – społeczności i miejsca: www.rezydencje.ceo.org.pl/aktualnosci/publikacja-sztuka-zaangazowania s. 12–13.

Wybór tematu i harmonogram – 20 minut

Poproś OU, by zaprezentowały swoje pomysły. Daj każdej grupie 5 minut na prezentację. Pozwól OU na zadawanie pytań. Spróbujcie zastanowić się, które elementy się powtarzają, które są ciekawe, inspirujące i realne do przeprowadzenia w danym czasie. Postarajcie się dokonać wyboru – na tym etapie powinno to być możliwe. Zróbcie harmonogram spotkań i podział na grupy zadaniowe. Niech każdy dokładnie wie, czym się zajmuje i kiedy będzie się z tego sprawozdawał. Pracujcie metodą projektu: by dowiedzieć się więcej zajrzyj do *Przybornika animatora kultury* (www.rezydencje.ceo.org.pl/aktualnosci/przybornik-animatora-kultury, str. 10–15).

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

Scenariusz warsztatów daje ogólną ramę do działania, która jest wypełniana pomysłami uczestników i uczestniczek, dlatego przebieg spotkań może się różnić w zależności od tempa pracy, liczebności grupy itp. Możliwe, że uda się skrócić proces i połączyć spotkanie 3 i 4. Można również skupić się na dobrych praktykach i poświęcić dodatkowe spotkanie na analizę przykładów, które w powyższym scenariuszu są pracą domową.

Ewaluacja

Warsztaty są punktem wyjścia do pracy projektowej. Ewaluacja następuje na sam koniec, po finalnej prezentacji działań.

Preferowane kompetencje edukatorki kulturowej/edukatora kulturowego

6 Edukatorka powinna potrafić poprowadzić działanie metodą projektu i zapoznać się wcześniej z działaniami lokalnymi wykorzystującymi 7 narzędzia artystyczne. Polecana lektura: *Przybornik animatora kultury*. *Lokalne projekty twórcze* www.rezydencje.ceo.org.pl/aktualnosci/przybornik-animatora-kultury

Źródło

Scenariusz został napisany na podstawie warsztatów prowadzonych przeze mnie na III Niekongresie Animatorów Kultury w Poznaniu w 2018 roku.

Dobre miejsce — projekt zagospodarowania przestrzeni publicznej w ogród miejski

Temat

Scenariusz opisuje schemat współpracy z lokalną społecznością i przekształcenia nieużytku miejskiego w ogród społeczny. Jest on poradnikiem, jak zrealizować podobny projekt na dowolnym terenie, ale odnosi się do naszych doświadczeń zdobytych podczas realizacji programu *Oliwa Ożywa* w Gdańsku w 2013 i 2014 roku na zlecenie Stowarzyszenia A Kuku Sztuka.

Grupa odbiorcza

Grupą docelową jest wspólnota mieszkańców zamieszkująca, żyjąca, pracująca, bawiąca się w okolicy problematycznego rejonu, który wybraliśmy na miejsce projektu. Z tej wspólnoty należy wybrać/zachęcić do działania około 15–30-osobową grupę roboczą, która będzie fizycznie pracowała przy realizacji projektu.

Główne cele

- 6
9
- Celem projektu jest stworzenie razem z jego odbiorcami dobrej przestrzeni publicznej – ogrodu miejskiego dostępnego dla mieszkańców i mieszkanek. Projekt sięga po narzędzia tzw. placemakingu, czyli tworzenia dobrych miejsc z lokalną społecznością. Odnosi się do metodyki innowacji społecznej, projektowania skoncentrowanego na użytkowniku/użytkowniczce (*human centered design*) i tworzenia ogrodów społecznych. Dotyczy także nowoczesnej animacji społecznej, która zakłada, że odbiorca/odbiorczyni musi być aktywnym podmiotem w projekcie. Tylko dzięki włączeniu ludzi w działanie możemy liczyć na zrealizowanie zmiany systemowej.

Zakładane efekty

Projekt powinien być realizowany w formule *community arts*, gdzie przedmiotem i podmiotem działania staje się określona wspólnota, a odbiorcy stają się współtwórcą projektu. Placemaking i działania partycypacyjne (w tym wypadku *miejskie ogrodnictwo*) pozwolą na osiągnięcie celu, czyli dokonania pozytywnej zmiany przestrzeni przez wspólnotę, która ją zamieszkuje. Efektem będzie nie tylko fizyczna zmiana wybranego miejsca, ale przede wszystkim odbudowanie więzi

sąsiedzkich i poczucia sprawstwa lokalnej wspólnoty. Dzięki udziałowi w projekcie uczestnicy i uczestniczki zdecydowały o zamieszkiwanej przez siebie przestrzeni i staną się aktywnymi podmiotami społecznymi.

W trakcie trwania projektu zostaną dokonane trwałe zmiany:

- przekształcimy zaniedbany nieużytek/podwórko w ogród społeczny;
- odbudujemy więzi sąsiedzkie, uczestnicy zintegrują się i rozwiną umiejętności działania w zespole;
- zwiększy się poczucie przynależności uczestników i uczestniczek do miejsca zamieszkania, a także ich odpowiedzialność za miejsce, w którym żyją;
- uczestnicy i uczestniczki zostaną zaangażowani do aktywnego życia obywatelskiego i kulturalnego;
- zostanie podniesiona świadomość uczestników dotycząca estetyki i zarządzania otaczającą ich przestrzenią;
- zwiększy się poziom estetyki przestrzeni miejskiej;
- nieużytek zyska nowy wizerunek – nowoczesnej przestrzeni, która powstała w wyniku włączenia wspólnoty w proces partycypacyjny.

Czas i miejsce działań

Miejscem realizacji powinien być zaniedbany nieużytek miejski/półprywatny, który wymaga rewitalizacji oraz jest zamieszkiwany przez wspólnotę wymagającą zintegrowania, odbudowania więzi sąsiedzkich. Projekt powinien trwać co najmniej 4 miesiące i mieć regularny charakter spotkań np. 1 spotkanie w tygodniu (przez około 1–2 h). Chcąc stworzyć ogród miejski należy wybrać okres wiosenno-letni, ze względu na charakter pracy. Wiosna to czas, w którym najlepiej zacząć prace ogrodowe. Okres trwania projektu może się wydłużyć w zależności od założonych efektów finalnych i skali prac nad zmianą miejsca.

Metody działań

Placemaking: tworzenie miejsc dla ludzi z ludźmi: to wytwarzanie przez obywateli i obywatelki przestrzeni, w której żyją i w której działają, uwarunkowane różnymi czynnikami (determinantami), np. przyrodniczymi, technologicznymi czy kulturowymi. Na fali mody na miejskie ogrodnictwo, zaczyna się zapominać, że należy tworzyć miejsce, a nie tylko jego wygląd. Ładne, estetyczne przestrzenie są istotnym elementem dobrego miejsca, ale nie jedynym czynnikiem wpływającym na jego sukces. Badając lokalne potrzeby – bariery oraz

wyzwania, nawiązując współpracę i relacje z lokalną społecznością, dostarczając zasoby i program działania, mamy większe szanse na stworzenie dobrej przestrzeni niż tylko dbając o jej wygląd. Dlatego wykorzystanie „metody małych kroków, ale wielkich zmian” przyniesie nam dużo więcej niż sama poprawa wyglądu: zmianę i innowację społeczną. Placemaking posiłkuje się lokalnymi podmiotami, buduje miejscowy kapitał, nie buduje konkurencji, lecz wzmacnia lokalne podmioty.

Konsultacje sąsiedzkie: to niesformalizowany rodzaj konsultacji społecznych dotyczący działań (formalnych i nieformalnych) wspólnot sąsiedzkich. Konsultacje sąsiedzkie służą ustalaniu kwestii dotyczących przestrzeni, które dana wspólnota postrzega jako wspólną. Mają przeważnie formę rozmów podczas spotkań ze wspólnotą.

Konsultacje społeczne: to proces polegający na opiniowaniu planów i pomysłów publicznych przez obywateli i obywatelki. Proces ten rozpoczyna się od przedstawienia zamierzeń i planów przez przedstawicieli władz/animatorów społecznych, zebraniu opinii obywateli i obywaterek, znajdowaniu rozwiązań, a następnie przechodzimy do ukazywania proponowanych zmian. Należy przeprowadzić badanie lokalnej społeczności na temat problematycznego miejsca. Jeśli mamy już wiedzę o miejscu, które wymaga interwencji, możemy zbadać opinie mieszkańców i mieszkanki na temat uzasadnienia interwencji. Należy sformułować zestaw pytań, które będziemy zadawali interesariuszom.

Możemy zadać je w formie:

a) Ankiety: przygotowane ankiety należy dystrybuować wśród jak największej ilości mieszkanki i mieszkańców. Możemy je wręczać osobiście albo zostawić w wybranych miejscach (sklepy, kościoły, rada dzielnicy, klub osiedlowy itp.). Należy poinformować mieszkańców i mieszkanki, gdzie i kiedy mogą wypełnić ankiety. Warto jest poprosić o pomoc lokalne instytucje jak Rady Dzielnic, Kluby Mieszkańców czy Ośrodki Kultury.

b) Wywiadu: podobnie jak ankiety możemy go przeprowadzić indywidualnie (chodząc od drzwi do drzwi), bądź wybierając miejsca, gdzie odbędzie się wspólna rozmowa nt. pomysłu.

Podczas prowadzenia konsultacji społecznych istotne jest przedstawienie się i powiedzenie o swoim pomysle (stworzenie miejsca). Należy powiedzieć, kto jest autorem/autorką, realizatorem/realizatorką i kto finansuje wydarzenie.

Miejskie ogrodnictwo (*urban gardening*): to trend społeczny, którego celem jest uprawianie różnego rodzaju roślin w szeroko rozumianej przestrzeni miejskiej, w celu dostarczania lokalnej żywności mieszkańcom i mieszkankom, edukacji najmłodszych, zawiązywania się więzi społecznych, poprawy jakości przestrzeni miejskich i innych. Ogrrodnictwo miejskie staje się narzędziem do budowania więzi i zawierania sojuszy.

Ogród społeczny: to obszar, zazwyczaj na terenie miasta, który znajduje się we wspólnej przestrzeni publicznej, stworzony i prowadzony przez mieszkańców i mieszkanki połączonych więzią wynikającą z poczucia przynależności do jednego miejsca. To często ogród warzywny, owocowy połączony z ogrodem kwiatowym, z którego plonów mogą korzystać wszyscy członkowie społeczności; ogród jest prowadzony według ustalonych i przyjętych przez społeczność zasad i przyjmuje się, że goście, którzy go odwiedzają, przestrzegają prostego, stworzonego przez społeczność regulaminu.

Partycypacja: to bezpośrednio, aktywne branie udziału w wydarzeniach, które dotyczą społeczności. Jest to możliwość zabierania głosu i uczestnictwa ludzi w działaniach i decyzjach. Na proces partycypacji składają się trzy elementy: informacyjny, konsultacyjny i współdecydowania. Działania partycypacyjne, to nic innego jak włączenie i współpraca mieszkańców/użytkowniczek określonego miejsca w celu podjęcia wspólnych decyzji osiągając dany cel, jakim jest w naszym wypadku wspólna poprawa wyglądu i funkcji nieużytku.

Narzędzia

- konsultacje społeczne: przygotowanie i wydrukowanie kart/ankiet z pytaniami;
- narzędzia ogrodowe: łopaty, grabie, taczka, szpadel, widły, sekatory, piłka ręczna, motyka, kosze, rękawiczki ochronne (nie lateksowe), wiadra, dostęp do wody;
- materiały porządkowe: kontenery na śmieci, firma, która wywozi śmieci, worki na śmieci;

- materiały ogrodnicze: ziemia (w zależności od potrzeb od 1m³ w górę), nasiona trawy, rośliny (według uznania i środków finansowych), kora, keramzyt, kamienie;
- meble ogrodowe (w zależności od budżetu i uznania), można zakupić gotowe zestawy w sklepie ogrodniczym, można zbudować z europalet, desek, pieńków (potrzebne będą narzędzia do budowy oraz gwoździe, wkręty i farba do konserwacji drewna).

Harmonogram przedsięwzięcia

Przygotowanie

Krok 1: Oceń wyzwania, jakie stawia dana przestrzeń publiczna. Na samym początku powinieneś/powinnaś wybrać przestrzeń, nad którą chcesz pracować. Znajdź miejsce i spójrz na nie z szerszej perspektywy. Nieformalnymi kanałami rozmawiaj z interesariuszami i z ich pomocą zaznacz na mapie kilka najbardziej problematycznych przestrzeni w okolicy. Nie muszą być to tylko miejsca, które wywołują oczywisty problem i wymagają poprawy, ale również te, które są dla wspólnoty istotne. Twój rozmówca i rozmówczyni mogą stać się później członkami grupy roboczej. Zbieraj dokumentację dotyczącą miejsca, pozwoli ci to później potwierdzić swoją diagnozę nt. problemów przestrzeni. Szukaj trudności takich jak brak miejsca do siedzenia w cieniu czy brak siedzisk w ogóle, albo brak bezpiecznego miejsca do przejść przez ulicę. Ta pierwsza ocena pomoże ci określić wyzwania i problemy, które należy rozwiązać. Z listy miejsc wybierzesz jedno i jego zmianą zajmij się jako pierwszą.

Krok 2: Wybierz i zobacz miejsce

Odwiedź wybrane miejsce i dokonaj wizji lokalnej. Pomyśl, co można w tej przestrzeni poprawić. Dobre miejsca charakteryzują się czterema cechami. Są bezpieczne, zachęcają do zabawy, są urokliwe i gościnne. Określa je również niematerialna cecha: klimat. Na niego zaś wpływają następujące czynniki: dostępność dla ludzi, sąsiedzi są zaangażowani w jego utrzymanie, estetyka, miejsce, w którym ludzie się chętnie gromadzą, chcą się ze sobą spotykać i zapraszają do niego innych. Pomyśl, czego brakuje wybranej przestrzeni. Skontaktuj się z Zarządem Dróg i Zieleni (bądź innym organem administrującym przestrzeń publiczną), by dowiedzieć się, jak wygląda prawna sytuacja wybranego miejsca.

Dzięki temu dowiesz się, jakich ingerencji możesz dokonać. Może zdarzyć się tak, że wybrana przestrzeń będzie miała nieuregulowaną formę prawną, bądź jej właścicielem będzie inna instytucja niż gmina. To może utrudnić, a nawet uniemożliwić dokonania zmiany danego miejsca. Dlatego dobrze jest sprawdzić prawne aspekty przed rozpoczęciem prac.

Krok 3: Zidentyfikuj kluczowych interesariuszy

Projekty placemakingu są często inicjowane przez ludzi mieszkających, pracujących czy bawiących się w pobliżu wybranego miejsca. Jednak zawsze trzeba uważnie zbadać wszystkie grupy mogące mieć związek z daną przestrzenią. Zidentyfikuj je i skontaktuj się z innymi kluczowymi podmiotami. Silni partnerzy lokalni są niezbędni do zapewnienia podstawowych informacji, wyjaśnią dynamikę społeczności i pomogą w identyfikacji dodatkowych interesariuszy. Dlatego warto zacząć od wywiadu lokalnego. Zacznij od przyjaciół i znajomych, dzięki którym możesz skontaktować się lokalną społecznością. Porozmawiaj z miejscowymi przedsiębiorcami i rezydującymi w okolicy instytucjami (zarówno państwowymi, jak i prywatnymi). Szukaj ekspertów/ekspertek (architektów, urbanistek, animatorów), którzy pomogą tobie w diagnozie.

7 Krok 4: Zbierz dane

4 Jest wiele technik zbierania danych o miejscu publicznym. Można stworzyć mapę, na której będziemy zaznaczali ścieżki aktywności mieszkańców. Dzięki napisaniu i dystrybucji ankiet możesz przeprowadzić konsultacje społeczne. Zapisuj, kiedy i gdzie zbierałeś/zbierałaś dane.

Obserwacje należy przeprowadzić kilkakrotnie, w różnych okresach, w dni powszednie i weekendy, a także o różnych porach dnia, aby lepiej zrozumieć „przepływ” na miejscu. Możesz być zaskoczony/a tym, co odkryjesz.

Prototypowanie miejsca

Krok 5: Przeprowadź warsztaty oceny miejsca

Zbierz w jednym miejscu interesariuszy i zaangażuj ich w działanie. Pierwsze spotkanie powinno mieć charakter inicjacyjny i integracyjny. Opowiedz o swoim pomysle i wykonaj z grupą kilka ćwiczeń, które pozwolą im nawiązać relacje między sobą. Pokaż lokalizację wybranego miejsca i poddaj je ocenie przez interesariuszy.

Krok 6: Przedstaw pomysły na działania grupie roboczej
Kilka dobrych pomysłów dotyczących tworzenia miejsca powinno pojawić się na warsztatach z interesariuszami. Następnie zaprosz ochotników i ochotniczki do udziału w grupie roboczej. Możesz kontaktować się z jej potencjalnymi członkami indywidualnie bądź zaprosić ich na kolejne spotkanie. Celem grupy roboczej jest dokonanie przeglądu i oceny pomysłów, które zostały wygenerowane przez ciebie i interesariuszy. Powinniście stworzyć wspólną wizję i opracować szczegółowe zalecenia. W grupie powinien/powinna znaleźć się lokalny lider/lokalna liderka. Wspólnie musicie zidentyfikować problem i stworzyć plan działania w celu jego rozwiązania.

Krok 7: Opracuj wizualną koncepcję miejsca

Kolejnym krokiem jest opracowanie wizualnej koncepcji planu. Będziesz pracować w przestrzeni publicznej, więc jest istotne, by nie tworzyć krótkoterminowych udoskonaleń, lecz atrakcyjne i funkcjonalne. Stwórz plakat/rysunek/prezentację, która zwizualizuje twoją/waszą wizję. Nie musisz wcale zatrudniać architektki czy grafika. Możesz wyciąć zdjęcia z gazet, narysować plan albo zbudować makietę z pudełka po butach.

7 5

Krok 8: Zaprezentuj pomysł

Spisz najważniejsze pomysły i myśli, jakie pojawiły się podczas wcześniejszych spotkań. Zapisz informacje o wspólnej wizji, krótko i długoterminowych pomysłach, priorytetach i partnerach projektu. Określ budżet i zakres działań, jakie w jego ramach możesz wykonać.

Wszystkie te dane oraz wizualizację należy zaprezentować grupie roboczej podczas spotkania. Stwórz plakat, pokaz slajdów, stronę internetową lub wideo. Gotowe materiały możesz wykorzystać do reklamowania swoich wysiłków i pozyskiwania nowych partnerów, zwolenników politycznych, inwestorów, jak i innych mieszkańców i mieszkank. Zbieraj informacje zwrotne – dowiedz się, czy propozycja zyskała akceptację grupy. Sprawdź, jakie elementy akceptują, a jakie należy zmienić. To jest moment, gdy nie ponosisz jeszcze kosztów związanych z inwestycją. Łatwiej jest więc teraz zmienić zaproponowany wygląd i funkcję miejsca, by stworzyć akceptowalny przez wszystkich wizerunek wybranej przestrzeni.

Tworzenie miejsca

Krok 9: Wdrożenie działań krótkoterminowych

Zacznij pracę tak szybko, jak to tylko możliwe, by nie tracić zdobytej energii i zaangażowania. Niektóre pomysły mogą być realizowane bez koncepcji projektowych np. porządkowanie miejsca. Stwórzcie harmonogram prac i spotkań. Uzgadniaj z grupą kwestie związane z zarządzaniem i zakupami. Realizujcie kolejne etapy z uwzględnieniem budżetu. Wcześniej powinniście zdobyć wszystkie wymagane zgody i zawiadomić odpowiednie służby o planowanych działaniach.

Krok 10: Opracowanie długoterminowych planów projektowych i zarządzania

Oceń wraz z grupą roboczą wyniki wprowadzonych zmian krótkoterminowych. Możecie podsumować ten etap podczas uroczystego otwarcia miejsca czy wspólnego pikniku. Udokumentujcie, świętujcie i dzielcie się swoimi sukcesami! Zaproszcie lokalnych decydentów, dziennikarki i sąsiadów miejsca. Pomyśl o przyszłości projektu: jakie kolejne kroki należy podjąć, czy możesz pozyskać nowych partnerów, nowe źródła finansowania, czy pojawiły się nowe potrzeby jakie powinno zaspokajać ulepszone miejsce. Pamiętaj, że dobre miejsce, to takie, które jest elastyczne i dopasowujące się do zmiennych okoliczności. Nie twórzcie przestrzeni na zawsze, powinniście zostawić miejsce na kolejne modyfikacje. Utrzymuj kontakt ze wspólnotą. Pamiętaj, że rola animatora/animatorki nie kończy się wraz z końcem projektu. Dlatego tak istotne jest myślenie długoterminowe i planowanie np. w kontekście zapewnienia ciągłości finansowej projektu.

Krok 11: Ocena wyników i replikowanie

Pomyśl czy twój „placemaking” nie może „zainfekować” innych miejsc. Jeśli udało ci się zaangażować społeczność do zmiany swojego miejsca zamieszkania, odniosłeś/odniosłaś sukces i warto jest wykorzystać ten potencjał.

Zadaj sobie pytania:

- Jakie inne miejsca potrzebują naprawy?
- Kto może sfinansować realizację kolejnych projektów?
- Jaką rolę odgrywała grupa robocza? Czy możesz ją zaangażować do nowego działania?
- Czy istnieje potrzeba szerszego placemakingu na danym terenie?
- Czy należy projekty tworzyć pod jedną egidą?
- Jeśli tak, to w jaki sposób będą finansowane i wspierane?
- Czy można stworzyć podobne projekty na terenie regionu lub kraju?

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

W przypadku projektów placemakingu najlepiej działa „trójkąt partycypacyjny”: gminne/miejskie władze, instytucja społeczna/kulturalna, lokalna społeczność. Większość nieużytków należy do lokalnych władz, dlatego powinny być one zaangażowane w proces.

Instytucja społeczna reprezentowana w osobie animatora/animatorki jest katalizatorem zmiany. Z racji niebezpośredniego związku z urzędem miasta nie jest odbierana jako urząd, który jest często odbierany jako instytucja nadzoru i opresji, nieposiadająca zaufania społecznego, ale ponieważ posiada strukturę organizacyjną, może sprawnie zarządzać projektem. Lokalna społeczność, reprezentowana przez lidera jest faktycznym wykonawcą zmiany miejsca. Jeśli projekt będzie organizowany w przestrzeni publicznej, powinniśmy zdobyć publiczne środki finansowe na jego przekształcenie. Mogą pochodzić z budżetu obywatelskiego bądź z lokalnych grantów. Wspólnota wniesie wkład pracy i ewentualnie finansowy (jeśli wyrazi na to zgodę). Można również pomyśleć o pozyskaniu zewnętrznego inwestora. Przykładami partnerstwa publiczno-prywatnego są m.in. Off Piotrkowska, Miasto i Ogród czy Infopunkt Nadodrze.

Ewaluacja

Placemaking to proces ewolucyjny, charakteryzujący się zmianą przestrzeni i trwający nadal po zakończeniu projektu. Na ocenę działania wpływa użytkowanie miejsca po zakończeniu projektu, ilość użytkowników i użytkowniczek nowej przestrzeni. Dobrym narzędziem, które może służyć również do promocji projektu i zdobywania nowych inwestorów, jest stworzenie raportu ewaluacyjnego. Wykorzystasz w nim dane, które zbierałeś/zbierałaś na etapie przygotowawczym oraz obserwacje miejsca i rozmowy z jego użytkownikami/użytkowniczkami po zakończeniu projektu. Przykładowy raport ewaluacyjny może składać się z następujących elementów: nazwa projektu, realizator projektu, skrócony opis projektu, miejsce/obszar realizacji projektu oraz grupa docelowa. Może odpowiadać na pytania: na czym polegał projekt i jaki był jego przebieg? Jakie metody pracy zostały wykorzystane przy realizacji projektu i dlaczego? Jakie są efekty projektu i jakie kompetencje rozwija wśród uczestników i uczestniczek?

Jakie wyzwania oraz trudności pojawiły się podczas realizacji projektu?
W jaki sposób udało się je przezwyciężyć?

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/ edukatorki kulturowej

Osoby pracujące przy tego typu działaniach powinny posiadać umiejętność pokonywania ograniczeń i zjednywania sobie ludzi. Ważne jest, by potrafiły zdobyć zaufanie i zaszczepić w ludziach impuls do uruchomienia i odkrycia własnej kreatywności oraz potencjału. Istotna jest wytrwałość w działaniu i współpracy z drugim człowiekiem. Projekt powinny prowadzić osoby potrafiące stworzyć merytoryczny program, budżet i ustanowić cele działania. Wśród kadry powinni znaleźć się ludzie posiadający umiejętności prowadzenia warsztatów z mieszkańcami, trenerskie, architektoniczne i planistyczne, a także ogrodnicze. Powinny być empatyczne. Jedna osoba nie musi posiadać wszystkich wymienionych umiejętności. Przy działaniu może pracować cały zespół. W przypadku zaangażowania kilku ekspertów, animatorów dobrze jest przydzielić im koordynatora/koordynatorkę, odpowiedzialnego/odpowiedzialną za organizację pracy. Osoby zaangażowane w projekt powinny trzymać się następujących wytycznych:

11 wytycznych dla placemakingu:

1. Społeczność jest ekspertem – ludzie, którzy codziennie korzystają z danej przestrzeni publicznej, dostarczają najbardziej wartościowej perspektywy oraz informacji zwrotnej, jak ta przestrzeń funkcjonuje. Mogą również zidentyfikować kwestie najistotniejsze dla jej ulepszenia. Odkrycie ich talentów i pomysłów jest niezwykle istotne, by stworzyć żywotną i udaną przestrzeń miejską.
2. Twórzcie miejsce, nie jego wygląd – wygląd miejsca jest jego istotnym elementem, ale nie jedynym czynnikiem wpływającym na jego sukces. Dostarczając zasoby, ekonomiczne udogodnienia i program działania mamy większe szanse na stworzenie dobrej przestrzeni niż tylko dbając o jego wygląd.
3. Nie możesz robić tego sam/a – tworzenie dobrej przestrzeni publicznej wymaga współpracy z partnerami, którzy wniosą ciekawe pomysły, finansowe bądź polityczne wsparcie i pomogą planować/realizować prace. Ich uwagi i wsparcie mogą wpłynąć na sukces projektu.

4. Zawsze znajdzie się ktoś, kto powie: „To się nie uda” – każda społeczność posiada malkontenta, który zaneguje każdy pomysł. Jeśli słowa „to się nie uda” padają z ust lokalnych decydentów bądź liderów, przeważnie to oznacza „nigdy czegoś takiego nie zrobiliśmy”. Trzeba naciskać, zadawać pytanie: dlaczego? Szukaj wsparcia wśród liderów, który podzielają twoją wizję. Angażuj ich do projektu.

5. Obserwując, dowiesz się wielu rzeczy – ludzie często przechodzą przez nieoczywiste ścieżki, by dopasować otoczenie do swoich potrzeb. Wystający krawężnik może być używany jako miejsce do siedzenia, sortowania poczty, a nawet (wierzcie lub nie) do gotowania małży. Obserwując przestrzeń możesz dowiedzieć się, jak jest wykorzystywana.

6. Stwórz wizję – wizja przestrzeni publicznej tworzy charakter działania, nadaje znaczenie społeczne przestrzeni. Wizja ta powinna być określona przez ludzi, którzy mieszkają lub pracują w pobliżu miejsca.

7. Forma wspiera funkcję – zbyt często myśli się o tym, jak będzie używane miejsce dopiero po tym, jak zostanie ono zbudowane. Należy brać pod uwagę aktywności, jakie mają być wykonywane w danej przestrzeni. Projektowanie dopasowane do działań obniża koszty budowy i wyklucza niepotrzebne inwestycje w przestrzeń publiczną.

8. Triangulacja – oznacza umieszczenie poszczególnych elementów w taki sposób, by wzajemnie na siebie wpływając powodowały synergię działań. Na przykład, ustawienie koło siebie ławki, kosza na śmieci i kiosku z kawą w pobliżu przystanku autobusowego stworzy synergię, ponieważ będą bardziej wygodne dla pasażerów/pasażerek czekających na autobus i pieszych, niż gdyby były od siebie odizolowane.

9. Zaczynij od begonii – proste, krótkoterminowe działania jak sadzenie kwiatów mogą być sposobem testowania pomysłów i pokazania ludziom, że ich propozycje też się liczą. Działania te są elastyczne, tworzą proste rozwiązania dla przestrzeni i pozwalają eksperymentować i sprawdzać, jak działają dane rozwiązania w kontekście wieloetapowych działań.

10. Pieniądze to nie problem – brak źródła finansowania jest często wykorzystywany jako pretekst, by nic nie robić. Pieniądze na projekty

społeczne zawsze będą ograniczone, dlatego warto szukać potencjalnych partnerów i kreatywnych rozwiązań. Lokalizacja, poziom aktywności oraz widoczność miejsc – w połączeniu z gotowością do ścisłej współpracy z lokalnymi partnerami, może sprawić, że znajdą się osoby zainteresowane wsparciem finansowym działania.

11. Nigdy nie skończysz – 80% sukcesu każdej przestrzeni publicznej to sposób jej zarządzania. Korzystanie z miejsc zmienia się codziennie, co tydzień, sezonowo.

Należy brać pod uwagę owe przekształcenia, płynny charakter przestrzeni i wyzwania pojawiające się w czasie. Trzeba reagować na te metamorfozy i elastycznie zarządzać ową przestrzenią.

Źródło

www.dwieole.pl/oliwa-ozywa
www.dwieole.pl/placemaking

Dialogi smaków

Temat

Scenariusz opisuje cykl nietypowych warsztatów kulinarnych dla ludzi dorosłych, będących częścią lokalnej społeczności – poznańskiej dzielnicy Łazarz. Podstawowym założeniem projektu jest otwarcie się na kulturę codzienności. Oznacza to, że tematem warsztatów jest to, w jaki sposób jedzenie jest kulturą obcowania ze sobą nawzajem, a także z samym sobą. W związku z tym warsztaty koncentrują się nie tyle na samym kulinarnym efekcie np. na konkretnej potrawie, ale na procesie komponowania, przygotowywania i spożywania jedzenia. Działania te mają za zadanie tworzyć przestrzeń do wymiany doświadczeń/upodobień/zwyczajów kulinarnych pomiędzy uczestniczkami/uczestnikami oraz pobudzać ich do nowego postrzegania tej integralnej części społeczno-kulturowego życia, której niełatwo samemu przyglądać się z perspektywy innej niż codzienna. Indywidualne umiejętności, osobiste historie oraz obserwacje każdej z osób biorącej udział w warsztatach mają stać się wartościowym składnikiem interakcji. Dlatego warsztaty te proponują w miejsce kursu technik gotowania wzajemną kulinarną naukę wielozmysłowego odczuwania oraz przestrzeń do wspólnej refleksji nad codziennym życiem w dzielnicy z perspektywy kuchni, jedzenia, smakowania i przebywania ze sobą.

Grupa odbiorcza

Cykl warsztatów w założeniu jest kierowany do mieszkańców i mieszkanek Łazarza: kobiet i mężczyzn w wieku ok. 30+, których dla ułatwienia można określić mianem „miejskich gospodyń i gospodarzy”. Liczba osób, na którą przewidziany jest warsztat, to ok. 15–16 osób. Wyznaczona grupa odbiorcza to osoby, które mogą być zainteresowane projektem ze względu na własne poszukiwania w obszarze szeroko rozumianych kulinariów oraz otwarte nastawienie na lokalne interakcje. Równocześnie jest to grupa wiekowa, dla której lokalna oferta warsztatowa jest najuboższa. Preferowanymi grupami są zazwyczaj dzieci, młodzież i seniorzy. Prowadząc liczne rozmowy z ludźmi zamieszkującymi i pracującymi w dzielnicy, pochodzącymi z różnych grup społecznych, dowiedziałam się, że istnieje duże zapotrzebowanie na udział w wydarzeniach, które mogłyby z jednej strony umożliwić rozwój zainteresowań i eksperymentów kulinarnych oraz przede wszystkim stworzyć przestrzeń do wymiany doświadczeń z innymi ludźmi. Odbiorcy

i odbiorczynie projektu mogą zostać pozyskani poprzez dzielnicowe centra kultury oraz portale społecznościowe np. dzielnicowe grupy na Facebooku jak np. „Nieformalna Grupa Łazarska”, której członkami są ludzie w różnym wieku i z różnych grup społecznych, zamieszkujący dzielnicę.

Diagnoza

W sytuacji bardzo dużej popularności programów telewizyjnych, blogów oraz innych przekazów medialnych o tematyce kulinarnej najważniejsze stają się m.in. gotowanie według przepisów, estetyzowanie potraw czy nawet wyścig ku mistrzostwu (np. *Master Chef* czy *Hell's Kitchen*). Jednocześnie gotowanie staje się coraz bardziej modne i działania te koncentrują się na uzyskaniu określonego efektu, a nie na doświadczaniu lub refleksji na temat samego procesu tworzenia i wspólnego spożywania jedzenia. Powszechne jest także przekonanie o tym, że w kwestiach kuchni ludzie dzielą się na tych, którzy umieją i nie umieją gotować. Jest to swego rodzaju paradoks, ponieważ ten element życia społeczno-kulturowego dotyczy każdego niezależnie od stopnia zaawansowania. W związku z powyższym działania kulinarne ze względu na swoją uniwersalność mogą stać dobrym narzędziem integrującym.

Główne cele

Cele projektu można opisać dwoma głównymi kategoriami: integracja lokalnej społeczności oraz rozbudzenie świadomości/wrażliwości/wyobraźni związanej z codziennymi kulinarnymi praktykami. W bardziej szczegółowym ujęciu cele kształtują się następująco:

- wymiana doświadczeń pomiędzy uczestniczkami/uczestnikami i wzajemna nauka;
- refleksja nad własnymi praktykami kulinarnymi oraz próba skonfrontowania/porównania ich z perspektywą proponowaną przez media/rodzinne tradycje/indywidualne podejście każdego z uczestników i uczestniczek;
- wspieranie kreatywności w działaniach kulinarnych oraz uwrażliwianie na wielozmysłowe doświadczenia. Pogłębiona praca na procesualnych aspektach tj. komponowaniu, przygotowywaniu, spożywaniu jedzenia w miejsce odtwórczego gotowania według przepisów. Dowartościowanie zróżnicowania w indywidualnych praktykach;
- przygotowanie publikacji – zina, będącego jednocześnie dzielnicową nieklasyczną książką kucharską i reportażem na temat lokalnych praktyk kulinarnych;

— zakończenie warsztatów otwartym kulinarno-artystycznym wydarzeniem integrującym lokalną społeczność, na którym uczestniczki/uczestnicy będą mogli podzielić się doświadczeniami z projektu.

Zakładane efekty

Zakładanym efektem projektu jest przede wszystkim wyposażenie uczestników i uczestniczek w miękkie kompetencje związane z codziennymi działaniami kulinarnymi zamiast w profesjonalne umiejętności przygotowywania jedzenia. Chodzi tu w pierwszej kolejności o rozwój wrażliwości, zachętę do eksperymentowania oraz inspirację do dalszych działań i refleksji zarówno w rodzinach, jak i w lokalnej społeczności. Osoby biorące udział w projekcie mogą także zdobyć rozpoznanie i doświadczenie potrzebne do realizacji integrujących wydarzeń o tematyce kulinarnej w obrębie swojej dzielnicy.

Czas i miejsce działań

Ważne jest, aby projekt mógł rozwijać się w czasie, tj. aby uczestnicy i uczestniczki mogli eksperymentować i weryfikować swoje obserwacje oraz doświadczenia w życiu codziennym. Dobrym rozwiązaniem jest przeprowadzenie 5 spotkań warsztatowych na przestrzeni 3 lub 5 weekendów - 4 x 4h + 1 x 4h + czas trwania otwartego wydarzenia dla lokalnej społeczności. Znaczenie ma tu również pora roku – najlepiej jeśli będzie to czas, kiedy możliwe będą swobodne spacerunki po dzielnicy i dostępne będą sezonowe warzywa i owoce – odpowiednia będzie późna wiosna/lato/wczesna jesień. Dogodnym miejscem na realizację warsztatów będzie przestrzeń z łatwym dostępem do prądu i wody – np. lokalny dom kultury, w którym zmieści się 15 osób przy stołach. W przypadku dzielnicy Łazarz mógłby to być Inkubator Kultury Pireus.

Metody działań

I spotkanie

1. Działanie integrujące całą grupę:
Uczestnicy i uczestniczki wybierają po jednym z produktów spożywczych przygotowanych przez prowadzącego/prowadzącą oraz

przedstawiają się, „jak gdyby byli nim” zwracając szczególną uwagę na różne fizyczne i smakowe właściwości.

2. Dyskusja w 4 grupach na temat codziennych i niecodziennych praktyk kulinarnych:

Jakie są ich zwyczaje kulinarne? Co jest w nich szczególnego? Które z nich zaczerpnęli od innych? Które wypracowali sami? Co to znaczy komponować jedzenie? Jaki to rodzaj wiedzy/umiejętności? Jak to robią? Co im sprawia przyjemność w gotowaniu? Czego nie lubią? Kiedy, jak, z kim i w jakich okolicznościach lubią jeść? Jakie są ich zwyczaje i rytuały? Z jakimi innymi elementami życia łączą jedzenie? Co jest dla nich ważne? Jakie są ich wyraźne wspomnienia związane z jedzeniem/smakiem? Każda z grup ma do dyspozycji duży brytol i pisaki. Przygotowuje mapę odpowiedzi na pytania. Mają wyznaczyć na niej obszary wspólne i oddzielne oraz bliskie i odległe. Prezentacja odpowiedzi oraz wspólna dyskusja całej grupy.

3. Kulinarne fotograficzne spacer po dzielnicy:

Wspólnie z prowadzącym/prowadzącą uczestnicy i uczestniczki ustalają, które miejsca w dzielnicy są dla nich ważne kulinarne. Gdzie lubią chodzić? Co lubią jeść? Gdzie się zaopatrują? Jak wyglądają ich kulinarne szlaki? Które miejsca chcieliby pokazać innym? Wspólnie na mapie wytyczają trasę spaceru. Każdy z uczestników i każda z uczestniczek ma do dyspozycji aparat, z którego pomocą może wykonać jedno zdjęcie – kadr, który będzie oddawał jeden ważny aspekt związany z indywidualnymi praktykami kulinarnymi.

4. Analiza fotografii – indywidualna prezentacja:

Po powrocie uczestnicy i uczestniczki wymieniają się między sobą wydrukowanymi fotografiami. Każdy z nich będzie miał za zadanie zinterpretować fotografię cudzego autorstwa, próbując udzielić odpowiedzi na zadane do ćwiczenia pytanie.

II spotkanie

1. Zabawy pobudzające wielozmysłową wyobraźnię (w parach):

Z zasłoniętymi oczami smakowanie i wąchanie produktów przygotowanych przez prowadzącego/prowadzącą. Opowiadanie o smakach, fakturach, teksturach, skojarzeniach i doświadczeniach. Drugim etapem będzie zmiana osób w parach i tłumaczenie smaków wyłącznie na kształty i kolory tu do dyspozycji kolorowy papier, nożyczki, klej. Następnie wspólnie w grupie porównanie wyobrażeń o smaku danego produktu z jego przedstawieniem.

2. W całej grupie, pojedynczo wymyślanie potrawy z danym produktem: każdy uczestnik/uczestniczka wybiera jeden produkt, który lubi. Następnie po

kolei każdy daje po 2 propozycje dania zawierającego dany produkt. Uczestnik/uczestniczka może przywołać wspomnienie lub skojarzenie z zaproponowanym daniem. Prowadzący/a spisuje.

3. Wspólny wybór 4 wymyślonych propozycji potraw i przygotowywanie ich w grupach.

4. Wspólne próbowanie i rozmowy o doświadczeniach smakowych i węchowych, w kontekście przeprowadzonych warsztatów.

III spotkanie

1. Planowanie i przygotowywanie jedzenia w 4 grupach:

Każdy z uczestników przynosi po 2 produkty, które najbardziej lubi, lub są dla niego ważne w kuchni. Na potrzeby warsztatu uczestnicy i uczestniczki dzielą się na 4 grupy (inne niż w poprzednich spotkaniach). W tych grupach mają za zadanie wspólnie wymyślić, uzgodnić, co ugotują, mając do dyspozycji tylko to, co przynieśli i podstawowe produkty które zapewnione są podczas warsztatu. Następnie uczestnicy i uczestniczki dzielą się pracą i przygotowują jedzenie. Prowadzący/a ma ich zachęcać do aktywnej komunikacji w działaniu.

Co do siebie pasuje? Dlaczego tak, a dlaczego nie? Jak to może smakować? Z czym to się dobrze komponuje? Które walory są najciekawsze?

2. Wspólne jedzenie, próbowanie, dokumentowanie i dyskusowanie o smakach i skojarzeniach. Rozmowa o przebiegu pracy.

IV spotkanie

1. Spisanie w 4 grupach przepisów powstałych na poprzednich warsztatach. Pomocne będą tu fotografie, które przypomną uczestnikom i uczestniczkom, co udało im się wspólnie przygotować.

2. Wspólna dyskusja i burza mózgów na temat kulinarnego zina: Jakie informacje i materiały, które powstały na warsztatach powinny znaleźć się w kulinarnym zinie? Co autorzy zina chcieliby przekazać jego odbiorcom/czym chcą się się podzielić? W jaki sposób uczestnicy i uczestniczki chcieliby zdobytą na warsztatach wiedzę/kompetencje/obserwacje przekazać czytelnikom/czytelniczkom?

3. Praca w grupach nad zinem: uczestnicy i uczestniczki dzielą się zadaniami między sobą, a następnie przygotowują poszczególne treści. Składanie zina i druk.

4. Dyskusja w całej grupie nad ostatecznym kształtem zina oraz wspólne planowanie otwartego wydarzenia artystyczno-kulinarnego, na którym uczestnicy i uczestniczki będą serwować jedzenie takie jak to, które powstało w efekcie IV warsztatu.

V spotkanie

1. Wspólne planowanie, podział pracy i działanie przy przygotowywaniu jedzenia (i ewentualnie innych atrakcji) na wydarzenie.
2. Realizacja zaplanowanego wydarzenia.
3. Dyskusja z udziałem uczestników i uczestniczek oraz zaproszonych gości na temat znaczenia codziennych i niecodziennych praktyk kulinarnych także w odniesieniu do zina.

Narzędzia

Do realizacji projektu potrzebne będą:

- materiały plastyczne: biały bristol x 30, kolorowe papiery o różnych fakturach, pisaki, nożyczki, klej;
- cyfrowy aparat fotograficzny/smartfon z aparatem przyniesiony przez każdego z uczestników;
- dostęp do skanera i drukarki – na miejscu bądź w pobliżu;
- wypożyczenie sprzętu gastronomicznego: 4x kuchenki elektryczne, blender, robot kuchenny (spotkanie II i III);
- sprzęt gastronomiczny wypożyczony lub częściowo przyniesiony przez uczestników i uczestniczki: garnki w różnych wielkościach, noże, talerze, deski, patelnie, sztućce, inne narzędzia niezbędne do gotowania (spotkanie II i III);
- podstawowe produkty spożywcze obecne zazwyczaj w każdej kuchni: oleje, przyprawy, mąki, kasze, świeże zioła (spotkanie II i III);
- produkty spożywcze wybrane przez prowadzącego/prowadzącą warsztat (spotkanie I i II);
- produkty spożywcze wybrane i przyniesione przez uczestników i uczestniczki (spotkanie III).

Harmonogram przedsięwzięcia

1. Promocja projektu oraz pozyskiwanie grupy odbiorczej;
2. Zakup/wypożyczenie potrzebnych materiałów (za wyłączeniem świeżych produktów spożywczych);

3. I spotkanie – zapoznanie, warsztaty otwierające temat zwyczajów/upodobań w codziennych praktykach kulinarnych, kulinarne spacery po dzielnicy z aparatem;
4. II spotkanie – eksperymenty z różnorodnymi produktami: próbowanie, smakowanie, zabawy uruchamiające wyobraźnię;
5. III spotkanie – wymyślanie potraw, kombinowanie/komponowanie i gotowanie ze składników przyniesionych przez uczestników i uczestniczki;
6. IV spotkanie – tworzenie *Łazarskiej książki przepisów* i upodobań i szlaków kulinarnych w formie zina. Wspólne przygotowanie promocji otwartego wydarzenia;
7. V spotkanie – przygotowywanie otwartego zdarzenia kulinarno-artystycznego oraz samo wydarzenie.

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

Każde z pięciu spotkań warsztatowych opiera się na różnych metodach pracy. Istotną będzie tutaj uważna obserwacja przez prowadzącego/prowadzącą, który/a może zadbać o balans pomiędzy działaniami indywidualnymi i grupowymi, w zależności od potrzeb uczestników i uczestniczek.

Konstrukcja kolejnych działań warsztatowych wymaga również, aby nie zdradzać uczestnikom i uczestniczkom całego przebiegu warsztatów – niech pozostaną one dla nich niespodzianką/zaskoczeniem, tak aby mogli oni uruchomić swoje kreatywne kompetencje. Poniżej zagadnienia/problemy, na które warto zwrócić uwagę na poszczególnych spotkaniach warsztatowych:

I spotkanie: podczas pierwszego spotkania produkty, które przygotowuje prowadzący/a nie muszą być ani świeże, ani w większych ilościach. Uczestnicy i uczestniczki będą odnosić się do nich tylko w słowach. Na etapie samego spaceru kulinarnego warto, aby prowadzący/a dał/a się w pełni poprowadzić uczestnikom i uczestniczkom po dzielnicę – oddając im tym samym kompetencje prowadzącego/prowadzącej na czas zadania.

II spotkanie: podczas drugiego spotkania ważne będzie stworzenie atmosfery wzajemnego zaufania i bezpieczeństwa ze względu na to,

że niektóre z ćwiczeń mogą wydawać się uczestnikom dziwne, czy też wprowadzające w zakłopotanie. Ich konstrukcja ma przyczynić się do wychodzenia poza utrwalone modele poznawcze przez uczestników i uczestniczki.

III spotkanie: podczas trzeciego spotkania rolą prowadzącego/prowadzącej będzie przede wszystkim wspieranie uczestników i uczestniczek w przekonaniu, że poradzą sobie z zadaniem oraz zachęcanie ich do aktywnej komunikacji między sobą w trakcie pracy. Podczas degustacji i rozmowy ważne jest, aby prowadzący/a odwoływał/a się do doświadczeń z poprzednich warsztatów.

IV spotkanie: podczas czwartego spotkania ważne jest, aby prowadzący/a otworzył/a się na to, co chcą zaproponować uczestnicy i uczestniczki. Będzie to także dobra przestrzeń do obserwacji tego, co wynieśli oni z dotychczasowych spotkań. Jeśli zaproponują oni inną formę wydawnictwa – czy też zmianą całkowicie koncepcję książki kucharskiej – warto za nimi podążać. To samo dotyczy formy otwartego wydarzenia. Prowadzący/a podczas tego warsztatu powinien/powinna pełnić bardziej funkcję konsultanta i pomocnika.

V spotkanie: podczas piątego spotkania na etapie otwartego kulinarnego wydarzenia prowadzący/a powinien/powinna dobrze wprowadzić wszystkich gości w charakter wydarzenia, opowiedzieć o projekcie i zachęcić do udziału we wspólnej dyskusji.

Ewaluacja

Ewaluacja w projekcie powinna odbywać się w dwóch aspektach. Pierwszym z nich jest pojęcie ewaluacji, jako praktyki obecnej w każdym z warsztatów – narzędzia umożliwiającego dostosowywanie przebiegu projektu do potrzeb jego uczestników i uczestniczek. W takim rozumieniu w trakcie oraz po przeprowadzeniu każdego kolejnego spotkania prowadzący/a powinien/powinna obserwować i zastanawiać się nad tym, które metody oraz w jakich proporcjach byłyby najlepsze dla uczestników i uczestniczek. Prowadzący/a, aby poszerzyć swoją perspektywę, może zachęcać uczestników i uczestniczki do każdorazowej wspólnej rozmowy podsumowującej lub krótkiej odpowiedzi na piśmie. W drugim ujęciu ewaluację może stanowić ostatni punkt w projekcie, czyli wspólna dyskusja/debata z uczestnikami oraz gośćmi. Będzie to okazja dla prowadzącego/prowadzącej do obserwacji, w jaki sposób uczestnicy i uczestniczki warsztatów korzystają z doświadczeń nabytych w trakcie warsztatów.

Preferowane kompetencje edukatorki kulturowej/edukatora kulturowego

Projekt może prowadzić osoba posiadająca doświadczenie w prowadzeniu warsztatów artystycznych – z obszaru sztuk wizualnych lub performatywnych. Niezbędnym jest, aby poza doświadczeniem w pracy artystycznej osoba ta posiadała zamiłowanie do gotowania i eksperymentowania w kuchni. Jeśli brakuje jej takich kompetencji, warto zaprosić do współpracy drugą osobę, która posiada takie umiejętności i wspólnie prowadzić projekt. Niekoniecznie dobrym pomysłem będzie zaproszenie profesjonalnej kucharki/kucharza.

Pytanie o dizajn

Temat

Pytanie o dizajn to działanie warsztatowe zrealizowane w ramach projektu *3D czyli Dizajn Dla Dzieci* jako wydarzenie towarzyszące wystawie Forum Postaw prezentowanej w Galerii Dizajn BWA Wrocław.

Jak możemy przeczytać w opisie wystawy: „Forum Postaw nie jest jednak klasyczną prezentacją przedmiotów, lecz wyrazem stojących za nimi idei i pomysłów”. Ponieważ nasze działania są zawsze związane z aktualną ekspozycją w galerii, nie inaczej było i tym razem. Postanowiliśmy więc – wraz z grupą dzieci w wieku 8–12 lat – zająć się ideą dizajnu, wielością definicji tego pojęcia oraz formułowaniem własnych. Dla kontekstu tego działania ważne jest także to, w jaki sposób myślimy o dizajnie i w jaki sposób rozmawiamy o nim z uczestnikami i uczestniczkami naszych działań. Dizajn pojmujemy jako wiedzę o otaczającej nas rzeczywistości, dlatego w ramach warsztatów zachęcamy do baczego przyglądania się codzienności. Każda rzecz, której używamy, została przez kogoś zaprojektowana – nawet jeśli nie znamy roku powstania i autora/autorki tej rzeczy, nawet jeśli ta rzecz nie była droga czy sprzedawana w modnym sklepie. Ważny jest zatem dla nas proces projektowania, a nie finalny efekt. Zwracamy uwagę na to, jak rzeczy zmieniają ludzkie zachowania i praktyki. Chcemy kształtować świadomość dzieci i ich najbliższych, która pozwoli na podejmowanie przemyślanego decyzji dotyczących naszego otoczenia.

Aby bliżej poznać nasz sposób pracy z dizajnem, proponujemy kilka lektur:

— M. Kreis i N. Romaszkan *Proces, proces i jeszcze raz proces*, w: *Sztuka (w) edukacji*, red. A. Zasucha, Galeria Sztuki Współczesnej BWA, Wrocław 2015 – www.issuu.com/790065/docs/sztuka__w__edukacji/1

— *3D czyli Dizajn Dla dzieci*, w: *Sztuka + Edukacja*, red. M. Jackowska, Narodowe Centrum Kultury, 2014 – www.sklep.nck.pl/pl/p/Sztuka-animacja-e-book/581

— *Lekarstwo na lęk przed trójkątami*, rozmowa Martyny Obarskiej z Magdaleną Kreis i Natalią Romaszkan, „Res Publica”, 2013 – www.publica.pl/teksty/lekarstwo-na-lek-przed-trojkatami-35511.html

— M. Kreis i N. Romaszkan *Zeszyty do dizajnu*, BWA Wrocław, 2011 – www.behance.net/gallery/13371823/ZESZYTY-DO-DIZAJNU

Pytanie o dizajn z powodzeniem można zrealizować bez kontekstu (poza kontekstem) wystawy w Galerii Dizajn. To dość uniwersalna propozycja, nadająca się dla różnych grup wiekowych. Warto jednak rozpocząć działanie od rozmowy w oparciu o przedmioty, wybierając kilka bardzo oczywistych: jak np. szczoteczka do zębów, spinacz do papieru, parasolka, buty, książka, krzesło, rower... Warto wybrać kilka dowolnych, acz różnorodnych (ze względu na tworzywo, kształt, pełnioną funkcję) propozycji. Przydadzą się też zdjęcia kilku „szalonych” realizacji projektantów/projektantek, najlepiej wybranych spośród projektów ikonicznych, o rozpoznawalnych nazwiskach twórców/twórczyń. Możemy wybrać kilka obiektów z kolekcji MoMA:

www.moma.org/collection/works?locale=en&utf8=%E2%9C%93&q=design&classifications=any&date_begin=Pre-1850&date_end=2016&with_images=1

Rozmowa ma ujawnić wielkość postaw projektantów/projektantek, różnorodność ich odpowiedzi na potrzeby, a także różne dziedziny mieszczące się pod hasłem „dizajn”.

Grupa odbiorcza

9
4 Uczestnikami i uczestniczkami warsztatu *Pytanie o dizajn* były dzieci w wieku 8–12 lat. Działanie nadaje się także do realizacji w innych grupach wiekowych. Specjalne przygotowanie czy wiedza przed warsztatami nie jest potrzebna – uznajemy, że każdy jest specjalistą/specjalistką od dizajnu, skoro na co dzień ma z nim do czynienia.

Diagnoza

Pytanie o dizajn, podobnie jak cały projekt *3D czyli Dizajn Dla Dzieci*, jest odpowiedzią na niską wiedzę dotyczącą dizajnu – zarówno u dzieci, jak i dorosłych. Niestety, na dizajn nie ma miejsca w programie nauki plastyki ani żadnego innego przedmiotu. Realizując projekt *3D czyli Dizajn Dla Dzieci* od 2010 roku wciąż czujemy, że za mało uwagi poświęca się zjawisku, które jest nieodłącznie związane z codziennością – każdego dnia używamy przecież rzeczy, które zostały przez kogoś wymyślone i stworzone. Wiedza o dizajnie ma przełożenie na rzeczywistość, wciąż bowiem dizajn czy częściej „design” rozumiany jest jako coś drogiego i nowoczesnego, a nie codziennego i użytecznego. Świadomość naszego otoczenia materialnego oraz tego, jak ono powstaje jest niezbędna, by mieć na nią wpływ. Ważne jest także mówienie o procesie, o złożoności procesów produkcji i o długiej ścieżce, która od pomysłu, przez projekt

i prototyp kończy się uzyskaniem produktu. Podstawą tego procesu jest człowiek i jego kreatywność. Wątkiem, o którym nie można zapomnieć, jest świadomość, że za każdym przedmiotem stoi jego twórca/twórczyni, często anonimowy/a.

Główne cele

Celem działania jest zwiększenie świadomości dotyczącej pojęcia, jakim jest dizajn, a także pokazania wielości jego definicji. Zależy nam, by uczestnicy i uczestniczki warsztatu zrozumieli, że dizajn nie musi kojarzyć się z czymś drogim, nowoczesnym, dostępnym tylko pewnej grupie ludzi. Walczymy z hasłem „designerski” często używanym przez media i wprowadzającym mylne rozumienie tego, czym jest dizajn. Celem warsztatu jest także zwrócenie uwagi na różnice między dizajnem a sztuką – nierzadko pojęć wrzucanych do jednego worka lub używanych zamiennie. Dodatkowo, działanie daje uczestnikom i uczestniczkom szansę sprawdzenia się w roli badacza/badaczki, nakierowuje na myślenie krytyczne i problemowe. Działanie opiera się na pracy indywidualnej i grupowej. Składa się z etapów i następujących po sobie kroków o wzrastającym poziomie trudności. Etapy są wynikowe, dlatego warto zachować ich porządek. Praca w procesie jest dla nas ważna i nawiązuje do procesu, jakim jest projektowanie.

9
5

Zakładane efekty

Wymiernym efektem działania jest zestaw haseł i definicji dizajnu zebrany od i przez uczestników i uczestniczki, a także od przypadkowo zapytanych osób (np. na ulicy lub w szkole). Rezultatem warsztatu są także koszulki przygotowane przez uczestników i uczestniczki na początku warsztatu, by wyróżniali się jako ankieterzy i ankieterki.

Efektem działania jest świadomość uczestników i uczestniczek dotycząca wielości definicji dizajnu oraz pojemności tego pojęcia, a przede wszystkim bliskości jego znaczenia.

Ponadto uczestnicy i uczestniczki przechodzą przez pracę w procesie, co w kontekście mówienia o dizajnie jako procesie, jest bardzo ważne. Pracę z zebraniem podczas warsztatu materiałem można kontynuować na wiele sposobów. Może ona stać się punktem wyjścia do tworzenia

wystawy, publikacji, serii gadżetów (koszulek, kubków, plakatów) bazujących na różnych/najciekawszych/najbardziej zaskakujących hasłach. Działanie można realizować w kilku różnych grupach wiekowych i zestawiać ze sobą rezultaty ankiet.

Działanie może być też realizowane w częściach podzielonych na dziedziny projektowania np. projektowanie graficzne, meble, motoryzacja itd. A wiedza, którą chcemy przekazać uczestnikom i uczestniczkom w ramach wybranego tematu, może być przekazana w opisanym procesie.

Czas i miejsce działania

Czas potrzebny na „podstawową” wersję warsztatu to minimum 2 godziny. W zależności od planowanych dalszych działań można zastanowić się na serię spotkań rozłożoną w czasie. Przestrzeń do pracy może być dowolna – wystarczy duży stół, przy którym mogą usiąść wszyscy uczestnicy i wszystkie uczestniczki. Ważna jest także możliwość wyjścia na uczęszczaną ulicę lub do miejsca z potencjalną większą grupą respondentów/respondentek (np. szkoła).

Metody działań

Warsztat *Pytanie o dizajn* łączy w sobie kilka metod pracy z grupą. Pierwsza część opiera się o zwiedzanie wystawy (w wariacie bez ekspozycji – przeglądnie obiektów i/lub zdjęć). Orowadzanie po wystawie połączone jest z miniwykładem, po których przechodzimy do rozmowy, burzy mózgów dotyczącej tego, czym jest dizajn. Dalsza część to praca twórcza – przygotowanie koszulek dla ankietów i ankieterek z wybranymi przez siebie hasłami. Na kolejnym etapie metodą pracy jest przeprowadzenie badania w terenie, na ulicy. Całość podsumowana jest rozmową.

Najważniejsze pojęcia, które należy zawrzeć w rozmowie:

- dizajn to przedmioty/rzeczy codziennego użytku;
- projekt/projektant/projektowanie;
- proces (pracy projektanta i powstawania przedmiotów – od pomysłu przez projekt i prototyp do produktu);
- funkcjonalny/użytkowy/potrzebny;
- dizajn a sztuka.

Narzędzia

Zestaw materiałów koniecznych do działania jest bardzo ograniczony i jest to zabieg celowy. Przyjmując rozmaite wersje realizacji działania, polecamy trzymać się listy materiałów:

- kartki A4 białe;
- czarne markery;
- białe T-shirty;
- kartony do podłożenia pod koszulki;
- podkładki do pisanie;
- czarne mazaki/długopisy;
- obiekty i/lub wydruki zdjęć;
- dwa duże arkusze papieru.

Dzięki takiemu zestawowi materiałów otrzymujemy bardzo czyste pod względem formalnym efekty, co też jest celem warsztatu.

Taki zestaw materiałów do pracy często rozczarowuje dzieci, przyzwyczajone do pracy z wielokolorowymi pisakami, nie poddawajmy się temu.

Podczas warsztatu proponujemy zastrzec, że tym razem nie będziemy ozdabiać, nie skupiamy się na formie a na treści.

Harmonogram przedsięwzięcia

Działanie wymaga wcześniejszego zakupu materiałów. Warsztat zamyka się w dwóch godzinach, z czego pierwsza godzina poświęcona jest na pracę grupy nad własnymi definicjami oraz koszulkami, a druga – na ankietowanie oraz dyskusję po nim.

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

Proces edukacyjny opisujemy w poniższych punktach:

- Pytanie – czy wiecie, co to jest dizajn, czy słyszeliście to słowo, czy znacie jego znaczenie? (w trakcie rozmowy wszystkie hasła dobrze jest zapisać markerem na dużym arkuszu papieru). Gdy działania towarzyszy wystawie dizajnu, zamiast rozmawiać, dzieci otrzymują podkładki i kartki. Najpierw same, na podstawie wystawy, starają się zdefiniować dizajn. Można także pomyśleć o wizycie na galeryjnym zapleczu lub

w biurze – stoły, krzesła, toaleta, umywalka, kubki, także mogą być punktem wyjścia do działania.

— Zwiedzanie wystawy (lub praca z obiektami i/lub wydrukami) – wprowadzenie do warsztatu w oparciu o przedmioty, czyli ponownie oglądamy wystawę, wchodzimy do biura lub przeglądamy zdjęcia, ale teraz z komentarzem prowadzącego/prowadzącej.

— Rozmowa + burza mózgów – ponownie zbieramy odpowiedzi na pytania, czym jest dizajn (w trakcie najważniejsze hasła te poprawne i niepoprawne możemy zapisywać markerem na dużym arkuszu papieru, w podsumowaniu rozmowy można skreślić złe a zostawić na plakacie właściwe).

— Tworzenie przez uczestników i uczestniczki własnych definicji dizajnu na podstawie swojej wiedzy, doświadczenia, a także informacji wynikających z rozmowy.

— Wybór jednej definicji i przeniesienie jej na koszulkę – każdy przygotowuje swoją „koszulkę ankietera”, w której później przepytuje przechodniów.

— Wspólne wyjście na ulicę i przeprowadzenie badania – ankieterzy i ankieterki zadają przechodniom pytanie „co to jest dizajn?” i każdą odpowiedź zapisują na osobnej kartce.

— Wspólne odczytanie zebranych odpowiedzi i dyskusja o wynikach ankiety.

Ewaluacja

Nie zakładamy ewaluacji tego działania.

Preferowane kompetencje edukatorki kulturowej/ edukatora kulturowego

Na pewno ogólna wiedza o dizajnie i zainteresowanie tematem będzie pomocne, nie jest to jednak niezbędne. Nie wymaga także zaangażowania specjalisty/specjalistki. Warsztat można także realizować z podziałem na dziedziny angażując do jego realizacji projektanta/projektantkę odpowiedniego/odpowiednią dla danej specjalizacji (grafika, meble, jedzenie itp.). Działanie zostało przygotowane i zrealizowane przez: Magdalenę Kreis i Natalię Romaszkan – absolwentki kierunków humanistycznych oraz artystycznych, które współpracują od 2010 roku, realizując działania twórcze i edukacyjne. Ich autorski projekt *3D czyli Dizajn Dla Dzieci* w ramach programu galerii Dizajn BWA Wrocław cieszy się niestąbnym zainteresowaniem ze strony dzieci i ich najbliższych. Na swoim koncie mają także projekty takie jak *Teraz dizajn!* (2011), *Dizajn dla wszystkich!* (2012), *Przepis na mały dizajn* (2013). Są także autorkami

książki *Zeszyty do dizajnu*. Z działaniami warsztatowymi podróżują po całej Polsce na zaproszenie instytucji kultury i organizatorów festiwalu. Za projekt *3D czyli Dizajn Dla Dzieci* nominowane do nagrody wrocławskiej Gazety Wyborczej WARTO (2014). Zachęcamy do zapoznania się z naszymi działaniami: www.facebook.com/3D.czyli.Dizajn.Dla.Dzieci/

Źródło

Warsztat *Pytanie o dizajn* został zrealizowany 18 czerwca 2016. Szczegółowe informacje o działaniu są dostępne tu: www.starastrona.bwa.wroc.pl/index.php?b=3&w=2&id=1135&l=pl&dodaj_komentarz=1

O tym, jak 10 najważniejszych słów pojawiło się w centrum miasta

Temat

Projekt *10 najważniejszych słów* składał się z trzech etapów: internetowego plebiscytu, warsztatu projektowania i plenerowej wystawy, odbywającej się w centrum miasta Poznania. Założenia projektu są nawiązaniem do takich zjawisk i ingerencji artystycznych w przestrzeń miasta, jak na przykład działania amerykańskiej artystki Jenny Holzer, która swoje refleksyjne frazy zamieszczała w miejscach wykorzystywanych przeważnie przez reklamę. W ten sposób udawało jej się wtargnąć ze swoim humanistycznym przesłaniem w świat zaanektowany przez konsumpcję i biznes. Projekt *10 najważniejszych słów* umożliwiał dzieciom *głośne* wypowiedzenie słów, które są dla nich ważne, poprzez ich wybór i zaprezentowanie w postaci wielkoformatowych obiektów w centrum miasta.

Grupa odbiorcza

Uczestnikami i uczestniczkami dwóch pierwszych etapów projektu były dzieci. Najpierw mogły głosować w internetowym plebiscycie. W warsztacie wzięła udział pierwsza grupa (klasa), która po zagłosowaniu zgłosiła chęć zaprojektowania zwycięskich słów. Natomiast plenerowa wystawa w na placu Wolności w Poznaniu (a potem również w Jarocinie i w Koninie) miała charakter publiczny – mogli ją oglądać wszyscy przechodnie. Projekt nie został poprzedzony diagnozą społeczną. Wynikał natomiast z intuicji autorki oraz wnikliwej obserwacji dzieci i werbalnego świata, który je otacza.

Główne cele

Celem projektu było zbadanie, jakie słowa są według dzieci najważniejsze. Świadomym zamierzeniem było zachęcenie do rozmowy na ten temat i wskazanie tego, co jest istotne w obszarze werbalnego świata najmłodszych. Istotne, ale być może nieco zagubione w natłoku komunikatów płynących wieloma kanałami współczesnej cywilizacji informacyjnej. Przestrzeń miejska jest pełna słownych komunikatów, przeważnie perswazyjnych i za sprawą dominujących reklam głównie nakłania do konsumpcji. Projekt miał więc również na celu oddanie części tej przestrzeni dzieciom, zaproponowanie im miejsca i stworzenie warunków, by to one zasygnalizowały, jakie komunikaty, jakie słowa są ważne.

Zakładane efekty

Przedsięwzięcie miało zachęcić dzieci do refleksji, do zastanowienia się nad słowami, które obecne są w ich otoczeniu i są dla nich ważne. Natomiast graficzne wizualizacje tych słów, przedstawione w dużym formacie na plenerowej ekspozycji w centralnym punkcie miasta, miały wtargnąć w racjonalną tkankę miasta i zwrócić w ten sposób uwagę przechodniów na *głos* dzieci – zazwyczaj nieobecny w przestrzeni publicznej.

Czas i miejsce działania

Przygotowania do realizacji projektu rozpoczęły się na początku 2013 roku. Pod koniec lutego został uruchomiony system internetowego głosowania w plebiscycie na dziesięć najważniejszych słów. Głosować można było przez miesiąc, do końca marca. 25 kwietnia w Szkole Podstawowej nr 78 w Zespole Szkół z Oddziałami Integracyjnymi nr 2 w Poznaniu odbył się warsztat projektowania słów, które zdobyły największą liczbę głosów. Od 28 maja 2013 roku (podczas Biennale Sztuki dla Dziecka) *10 najważniejszych słów* zostało wyeksponowanych na placu Wolności w Poznaniu. Wystawa prezentowana była również w lipcu tego samego roku podczas Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego Malta w Generatorze Kultury, organizowanym również na placu Wolności. We wrześniu została pokazana na Scenie Wspólnej w Poznaniu, podczas otwarcia sezonu artystycznego Centrum Sztuki Dziecka. Stamtąd, na zaproszenie Stowarzyszenia Jarocin XXI, trafiła do Jarocina i w kwietniu 2014 roku można było ją oglądać na głównym rynku tego miasta. A następnie w czerwcu 2014 gościła w Koninie w Centrum Kultury i Sztuki oraz w Młodzieżowym Domu Kultury.

Harmonogram przedsięwzięcia

Plebiscyt

Na stronie internetowej Biennale Sztuki dla Dziecka przeprowadzony został plebiscyt, którego celem było wyłonienie 10 najważniejszych zdaniem dzieci słów. Przygotowanie plebiscytu wymagało zbudowania określonej interaktywnej struktury, która obejmowała:

— graficzne i tekstowe opracowanie strony internetowej przedstawiającej ideę projektu (zachęcające do wzięcia udziału);

- opracowanie formularza umożliwiającego zarówno głosowanie indywidualnych uczestników i uczestniczek, jak i grup (dwie wersje – w każdej 10 okienek do wpisywania słów);
- zaprogramowanie odpowiedniej formy zbierania danych o uczestnikach i uczestniczkach (zgodnie z ustawą o ochronie danych osobowych można było zbierać tylko ograniczoną ilość danych: imię, wiek, miejscowość);
- zaprogramowanie blokady dla wulgaryzmów;
- opracowanie formy prezentacji wyników (po zagłosowaniu przez każdego uczestnika pojawiało się na ekranie podziękowanie za udział w głosowaniu oraz aktualny ranking 10 słów z największą ilością głosów);
- zaprogramowanie panelu (modułu) administratora do gromadzenia informacji (tam znajdowały się dane statystyczne o uczestnikach i uczestniczkach oraz raport o zgromadzonych słowach).

W plebiscycie świadomie nie przewidziano nagród dla osób głosujących, tak jak ma to miejsce w przypadku wszystkich publicznych plebiscytów – motywację do udziału stanowiła wyłącznie bezinteresowna chęć podzielenia się osobistymi, ważnymi słowami.

Głosowało blisko 300 osób, głównie z Poznania i okolic, ale także z Bytomia, Głuchołaz, Grajewa, Izabelina, Jarocina, Kielc, Lotynia, Małogoszczy, Międzyrzecza, Namysłowa, Okonka, Radzionkowa, Tych, Warszawy, Zalasewa, Zgierza, Zieleńca, a nawet jedna z Wiednia. Najliczniejszą grupą uczestniczek i uczestników były dzieci w wieku siedmiu i ośmiu lat. Zwyciężyła MIŁOŚĆ, tuż za nią znalazły się słowa: *mama, rodzina, tata, przyjaźń, dom, babcia, dziękuję, przepraszam, życie*.

Grupy, które chciały wziąć udział w tym projekcie, otrzymały wsparcie w postaci pomysłów zajęć wprowadzających do tematu, które również znalazły się na stronie internetowej Biennale:

Scrabble – na tablicy jedno dziecko z klasy/grupy pisze ważne jego zdaniem słowo, następnego dziecko stara się dopisać swoje ważne słowo w taki sposób jak w „scrablach”, to znaczy, żeby przecinało słowo, które jest już napisane. I tak dalej. Dzieci krótko uzasadniają swój wybór.

Kalambury – każde dziecko z klasy/grupy pisze swoje ważne słowo na kartce, kartkę składa lub zwija, tak żeby nie było widać, co jest na niej

napisane. Wszystkie kartki wrzucane są do pudełka i każde dziecko losuje jedną kartkę. Potem tak jak w zabawie w kalambury, trzeba pokazać gestem, ruchem, mimiką, ale bez użycia słów to, co jest napisane na wylosowanej kartce. Cała klasa/grupa zgaduje.

Ilustracja – każde dziecko z klasy/grupy dzieli kartkę papieru A4 na pół. Na jednej połowie pisze swoje najważniejsze słowo, a na drugiej rysuje ilustrację jego znaczenia. Dzieci następnie uzasadniają swoje wybory i rozmawiają o tym, co i dlaczego jest ważne.

Grupy uczestniczące w plebiscycie miały również możliwość zgłoszenia się na warsztat projektowania kształtu najważniejszych słów wyłonionych w efekcie realizacji projektu.

Warsztat

25 kwietnia 2013 roku odbył się warsztat projektowania słów, które zdobyły największą ilość głosów. Wzięły w nim udział dzieci ze Szkoły Podstawowej nr 78 z Zespołu Szkół z Oddziałami Integracyjnymi nr 2 w Poznaniu. To one właśnie zaprojektowały kształty i barwy słów: *miłość, mama, rodzina, tata, przyjaźń, dom, babcia, dziękuję, przepraszam, życie*. Warsztat przygotowały i prowadziły Maja Piskorska i Agnieszka Rożnowska. Wprowadzeniem uczestników i uczestniczek w temat zajęć było przytoczenie hipotetycznej sytuacji, w której zachodzi potrzeba komunikowania się z gośćmi z obcego obszaru kulturowo-językowego.

Na przykład: Z egzotycznego kraju przybywa do Polski delegacja. Żaden z cudzoziemców nie rozumie języka polskiego i nie potrafi odczytać polskiego alfabetu, ale bardzo zależy im na tym, by poznać najważniejsze dla polskich dzieci słowa. Zwiedzają Poznań, w tym także plac Wolności, gdzie wyeksponowana jest instalacja *10 najważniejszych słów*. Zadaniem dzieci było stworzenie takich projektów wizualnych, aby ich znaczenie było możliwe do odczytania nawet bez znajomości języka polskiego.

Wystawa

Spośród prac wykonanych na warsztatach wybranych zostało dziesięć najbardziej interesujących projektów. Po zeskanowaniu każdy z nich był osobno wydrukowany na lakierowanej płycie mdf o wymiarach 2m x 4m. Obiekty wykonane zostały przez poznańskiego artystę Jakuba Psuję, który opracował

również system bezpiecznej ekspozycji w warunkach plenerowych oraz zaaranżował całą wystawę. 28 maja 2013 roku, podczas Biennale Sztuki dla Dziecka *10 najważniejszych słów* zostało wyeksponowanych na placu Wolności w Poznaniu. Wernisaż odbył się 3 czerwca z udziałem autorów i autorek. Każde z nich opowiadało zgromadzonym widzom o swojej pracy. Na zakończenie wszyscy uczestnicy i uczestniczki tego wydarzenia zostali poproszeni o dopisanie kredą na chodniku tych słów, które ich zdaniem powinny znaleźć się wśród najważniejszych. Dla wszystkich gości przygotowany był (jak na każdym wernisażu) plenerowy poczęstunek w postaci soków i ciastek. Wystawa budziła duże zainteresowanie wśród dzieci i dorosłych spacerujących po placu Wolności. Przechodnie zatrzymywali się, komentowali formy i znaczenia słów. Wiele osób fotografowało się przy ulubionych wyrazach.

Ewaluacja

Projekt nie podlegał ewaluacji.

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/ edukatorki kulturowej

Przygotowanie internetowej postaci plebiscytu wymaga kompetencji informatycznych, ale taki plebiscyt (dotyczący słów lub jakichkolwiek innych tematów) można oczywiście przeprowadzić w inny sposób, na przykład metodami bardziej tradycyjnymi (choćby poprzez głosowanie na wydrukowanych kartkach wrzucanych do skrzynki). Plebiscyt internetowy umożliwiał zbieranie głosów z całego kraju, natomiast w wersji tradycyjnej można zrealizować go lokalnie (w szkole, w danej miejscowości). Przeprowadzenie warsztatu projektowania słów powierzone zostało osobom zajmującym się profesjonalnie projektowaniem i posiadającym jednocześnie doświadczenie w działaniach edukacyjnych. Natomiast wykonanie obiektów przedstawiających projekty 10 najważniejszych słów oraz ich aranżacja zostały zrealizowane przez profesjonalnego scenografa.

Źródło

Organizatorem projektu było Centrum Sztuki Dziecka w Poznaniu.
Projekt został zrealizowany w ramach 19. Biennale Sztuki dla Dziecka
Słowo na terytorium sztuki dla dziecka.

Autorka projektu: Agnieszka Krajewska, Centrum Sztuki Dziecka w Poznaniu.
Scenariusz i prowadzenie warsztatu projektowania: Maja Piskorska, Fabryka
Studio i Agnieszka Rożnowska, Pracownia Rysunku na Wydziale Wzornictwa
w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.

Autorzy i autorki projektów słów: dzieci ze Szkoły Podstawowej nr 78
z Zespołu Szkół z Oddziałami Integracyjnymi nr 2 w Poznaniu.
Wykonanie i aranżacja wystawy: Jakub Psuja, scenograf.

Sklejki poetyckie

Temat

Sklejki poetyckie to cykl warsztatów edukacyjno-kulturalnych, realizowanych w sześciu miejscowościach woj. podlaskiego: Wasilkowie, Łapach, Juchnowcu Kościelnym, Supraślu, Poświętnem i Czarnej Białostockiej. Zajęcia przeprowadzone zostały od marca do grudnia 2017 r., przy współpracy z lokalnymi bibliotekami. Głównym punktem spotkań była zabawa dadaistów, opisana przez Tristana Tzarę (1896–1963): „Włóżcie słowa do kapelusza, wyciągnijcie na chybił trafił, otrzymacie poemat”. Powstałe na zajęciach wiersze/kolaże (około 70) upowszechnione zostały w formie wydawnictwa (antologii) i na stronie internetowej projektu. Dodatkowo zaprezentowane zostały w postaci ekspozycji czasowych w wymienionych miejscowościach i na wystawie zbiorczej w Białymstoku.

Grupa odbiorcza

Uczestnikami i uczestniczkami warsztatów były dzieci i młodzież w wieku 10–16 lat. W ich naborze pomagali pracujący w lokalnym środowisku bibliotekarze/bibliotekarki i patroni medialni projektu. Ważne były także działania promocyjne (ulotki, plakaty, zakładki dołączane do wypożyczanych książek). Zebrane doświadczenie podpowiada, że optymalna liczba uczestników/uczestniczek to 10–12 osób, dobrze jeśli wcześniej się znają (należą do jednej społeczności: szkolnej klasy, koła teatralnego, są mieszkańcami tej samej małej miejscowości itd.) i chociaż trochę lubią czytać książki.

Diagnoza

Wyboru miejsc realizacji zadania dokonano na podstawie konsultacji z przedstawicielami Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku, zajmującymi się opieką merytoryczną nad siecią bibliotek publicznych pow. białostockiego. Z grupy 31 objętych nadzorem instytucji wyselekcjonowano 6, których pracowników wyróżnia otwartość na nowe pomysły i chęć rozwoju. To także miejsca dysponujące odpowiednią przestrzenią do realizacji podobnych działań.

Główne cele

Sklejki poetyckie to warsztaty oparte na praktykach ukierunkowanych na rozbudzenie wyobraźni i zabawę słowami. W przekonaniu autora projektu wybrana metoda rozwija myślenie dywergencyjne młodych ludzi, ośmiela do podejmowania samodzielnej twórczości literackiej, wyzwala radość z tworzenia i poszerza umiejętności wizualne. Stanowiące oś przedsięwzięcia ćwiczenie ma bowiem charakter interdyscyplinarny. Z wyciętych z gazet słów, związków frazeologicznych lub krótkich zdań, uczestnicy i uczestniczki tworzą własne, oryginalne utwory literackie. Jednocześnie istotną pozostaje strona plastyczna powstałych prac; słowa różnią się rodzajem, wielkością i barwą czcionki; widać zmęczenie papieru gazetowego czy ślady kleju. Wiersz „nakłada” swój fizyczny kostium, w efekcie czego kolaż jest poezją, a poezja kolażem. Celem projektu było także wykorzystanie potencjału bibliotek publicznych jako instytucji odgrywających rolę lokalnych centrów aktywności społecznej i kulturalnej. W przekonaniu autora warsztaty proponujące inny model pracy (pracy z użytkownikami, a nie książkami) mogą pomóc w nawiązaniu nowych relacji między instytucją a odbiorcą, oraz stanowić inspirację dla kolejnych działań.

1
1
0

Zakładane efekty

Do efektów zadania należą przede wszystkim: a) nabycie przez uczestników zajęć umiejętności wyrażania siebie i swoich emocji poprzez sztukę za pomocą bardzo różnych narzędzi; b) wyrobienie przekonania, że proces twórczy jest potrzebny, a praca stanowi jego przemyślany efekt; c) stworzenie okazji do rozwoju myślenia twórczego; d) kształtowanie pozytywnych postaw związanych z uczestnictwem w życiu lokalnej instytucji kultury (np. biblioteki); e) uwrażliwienie na wartości estetyczne i kontakt ze sztuką; f) rozwijanie umiejętności pracy i współlistnienia w grupie.

Czas i miejsce działania

150 minut (z 10-minutową z przerwą);
Dowolna sala mogąca pomieścić wybraną grupę warsztatową, wyposażona w krzesła, stoliki, projektor multimedialny.

Metody działań

Zajęcia mają charakter warsztatowy, aktywizujący uczestników. Scenariusz opiera się na twórczych metodach pracy, realizowanych w formie ćwiczeń indywidualnych, w parach lub grupach. Ćwiczenia operujące żartem i zabawą słowem mają stymulować kreatywność potrzebną w przygotowaniu wierszy/kolaży. Jednocześnie zachęcają do wymiany wiedzy, doświadczeń i poglądów w każdej części warsztatów. Prosta forma sprzyja adaptacjom dla grup o różnych zainteresowaniach i w różnym wieku.

Narzędzia

Każdy z etapów uwzględnionych w harmonogramie przedsięwzięcia poprzedza krótka prezentacja multimedialna, przygotowana z użyciem materiałów udostępnionych w Internecie na otwartych licencjach. W działaniach praktycznych wykorzystywane są: kartki A4, koszulki foliowe A4, mazaki, nożyce, klej, gazety.

1
1
1

Harmonogram przedsięwzięcia

W pierwszej części zajęć uczestnicy i uczestniczki poznają zasady, które mogą pomóc im przy tworzeniu własnych „sklejek”, a jednocześnie wprowadzą w świat sztuki. W drugiej, wykorzystując stare gazety, klej i nożyce układają krótkie wiersze.

1) *Wszyscy możemy być artystami*

Na początku XX wieku Marcel Duchamp wystawił w galerii kupiony w sklepie pisuar. Nadał mu tytuł *Fontanna*. W ten sposób podkreślił, że w sztuce nowoczesnej oryginalny pomysł jest ważniejszy niż własnoręcznie wykonanie dzieła. Uczestnicy i uczestniczki zajęć poznają postać i idee Duchampa, a następnie, wzorem Mistrza, który domalował na pocztówce Mona Lisie wąsy, dorysowują wymyślone przez siebie elementy na grafikach przedstawiających znane osoby z historii, sztuki, polityki itp.

2) *Im prościej tym lepiej*

Na początku XX wieku Piet Mondrian malując realistyczne pejzaże zauważył, że nie musi namalować wszystkich gałęzi jabłoni, aby ją można rozpoznać. Zaczął więc upraszczać kształt konarów. W końcu na jego płótnach został tylko układ prostopadłych linii. Pionowych jak pnie i poziomych jak gałęzie. Uczestnicy i uczestniczki zajęć poznają postać i idee Mondriana. Następnie za pomocą 7 prostych kresek rysują wybrany przez siebie przedmiot. Potem redukują liczbę linii do 5 i 3 najważniejszych. W ten sposób powstaje ich własny abstrakcyjny obraz.

(*Ćwiczenie oparte na propozycji z „Książka do zobaczenia”, wyd. Łódzkie Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych i Muzeum Sztuki w Łodzi, 2015.)

3) *Uczmy się widzieć w sposób nieoczywisty*

Tangram to chińska łamigłówka (układanka), znana od ok. 3000 lat. Składa się z siedmiu elementów w postaci figur geometrycznych (tan), powstałych przez rozcięcie kwadratu. Jej celem jest odtworzenie położenia wszystkich części w przedstawionym obrazku na podstawie jedynie kształtu jego konturów, a także wymyślanie własnych wzorów. Uczestnicy i uczestniczki układają tangram przekonując się, że oczywiste odpowiedzi nie zawsze są prawdziwe.

4) *Każdy z nas jest inny*

Uczestnicy i uczestniczki zamykają oczy i odliczają w głowie jedną minutę. Po upływie czasu wstają. Okazuje się, że dla każdego z nich minuta upływa zupełnie inaczej, a w swojej decyzji kierują się również presją grupy („skoro on/a już wstał/a, więc pewnie minuta minęła”). Wspólnie o tym rozmawiamy i zwracamy uwagę, by przy tworzeniu „sklejek” kierować się jedynie własnymi wyborami.

5) *Bawmy się słowami*

Uczestnicy i uczestniczki zajęć z przygotowanych wcześniej przez prowadzącego słów tworzą zdania. Następnie sprawdzają, czy są one zgodne z oryginałami – fragmentami tekstów współczesnych poetów: M. Świetlickiego, T. Różyckiego, J. Podsiadło oraz raperów: Taco Hamingwaya, Fisza i Abradaba.

6) *Sklejki*

Za pomocą nożyczek, kleju i słów wyciętych ze starych gazet uczestnicy zajęć tworzą własne, krótkie utwory literackie.

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

W trakcie realizacji *Sklejek poetyckich* autor nie spotkał sytuacji, która rodziłaby obawę, że działanie może się nie udać. Do potencjalnych zagrożeń może jednak zaliczyć: zbyt dużą liczbę uczestników/uczestniczek zajęć (praca w grupie powyżej 10–12 osób nie pomaga zwłaszcza w części twórczej), obecność, połączoną ze szczególną aktywnością, opiekunów/opiekunek grup („robisz źle, lepiej pasowałoby tu słowo”) oraz przywiązanie do własnych wyobrażeń, jak „sklejka” może wyglądać („miał być wiersz, nie opowiadanie!”).

Podział zajęć na dwa główne moduły („zasady” i tworzenie prac) wydaje się właściwy. Rozbudowana część pierwsza (punkty 1–5) może być jednak realizowana w dowolnej kolejności. Jeżeli (choćby ze względu na brak czasu) sytuacja wymagałaby rezygnacji z któregoś z zadań, to najlepiej zacząć od *Uczmy się widzieć w sposób nieoczywisty* (tangram) i *Bawmy się słowami* (cytaty z poetek i raperów).

Ewaluacja

Ostatnie 15 minut warsztatów poświęcone jest rozmowie z uczestnikami – o tym, co zapamiętali z zajęć, które elementy były dla nich najistotniejsze, z jakimi wyzwaniem musieli się zmierzyć. Po zajęciach podobna rozmowa przeprowadzana jest z opiekunami/opiekunkami grupy (bibliotekarze, nauczycielki); towarzyszy jej prośba autora o opinię, wskazówki, uwagi i podpowiedzi.

Preferowane kompetencje edukatorki kulturowej/edukatora kulturowego

- a) sumienne przygotowanie się do warsztatów (wiedza i materiały);
- b) znajomość scenariusza zajęć, ale również zdolność improwizacji;
- c) reagowanie na potrzeby grupy, uwzględnienie dynamiki warsztatu;
- d) zdolność organizacji pracy.

Źródło

www.sklejki-poetyckie.pl/
www.facebook.com/sklejki-poetyckie/

Ja i świat, ja i sztuka

1
1
4

Temat

Program edukacyjny *Ja i świat, ja i sztuka* zrealizowany został w Zamku w Gołuchowie w roku 2009. Zajęcia podzielone były na trzy bloki tematyczne: *Rysunek, Malarstwo* oraz *Kultura zawarta w zamku gołuchowskim*. Zrealizowane zostały w ciągu ośmiu spotkań sobotnich. Na zakończenie zorganizowana została wystawa prac plastycznych wykonanych przez dzieci i młodzież uczestniczącą w warsztatach.

Grupa odbiorcza

Program był adresowany do dzieci i młodzieży w wieku 10–15 lat, uczniów i uczennic szkół z terenu gminy Gołuchów, określanych mianem „trudnych”. Problemy wychowawcze oraz kłopoty z nauką wynikały przede wszystkim z tego, że dzieci te pochodziły z tzw. rodzin dysfunkcyjnych. Łączyły je podobne doświadczenia życiowe, co pozwoliło myśleć o uczestnikach i uczestniczkach zajęć jak o konkretnej wspólnocie. Rekrutacja uczestników i uczestniczek odbyła się we współpracy z nauczycielami i nauczycielkami szkół z gminy Gołuchów. Nauczyciele i nauczycielki zostali poproszeni o krótkie charakterystyki swoich podopiecznych. Przykłady charakterystyk:

1
1
5

Uczeń pochodzi z rodziny pełnej, ma starsze rodzeństwo. Rodzice interesują się zachowaniem i postęпами dziecka w nauce, ale nie mają większego wpływu na jego zachowanie. Uczeń „żyje w świecie fantazji”, często wymyśla niestworzone historie, kłamie. Z obserwacji ucznia i rozmów z nim można wywnioskować, że „żyje w świecie gier komputerowych” (gier niestosownych do jego wieku). Często używa niestosownych (wulgarnych) słów. Szybko zniechęca się do pracy. Ponadto chłopiec ma objawy nadpobudliwości ruchowej, co utrudnia mu pracę na lekcji. Zdarza się, że na lekcjach nie chce pracować, ucieka z zajęć wyrównawczych.

Uczeń pochodzi z wielodzietnej rodziny dysfunkcyjnej [...]. Rodzina jest mało zaradna. Często zdarzają się problemy z higieną osobistą. To sympatyczny chłopiec, który potrzebuje zainteresowania drugiej osoby. W kontaktach z rówieśnikami popada w konflikty, często sam je prowokuje. W jego zachowaniu obecna jest pewna doza strachu przed rówieśnikami, a w tym przed wyśmiewaniem jego wizualności (jest bardzo szczupły i ma

problemy z koordynacją ruchową). Ma problemy z nauką, wynika to z braku systematycznej pracy w domu i braku wsparcia rodziców.

Uczeń wywodzi się z rodziny pełnej, ma młodszą siostrę. To sympatyczny chłopiec, łatwo nawiązuje kontakty z rówieśnikami. Jest nadpobudliwy psychoruchowo, czego przejawem jest łatwe wpadanie w gniew, skłonności do kłótni i bójek. Z nadpobudliwością wiąże się także niestała koncentracja uwagi, szybkie zniechęcanie się, zmienność zainteresowań, przerzucanie się z jednej niedokończonych czynności na drugą.

Ważnym elementem procesu rekrutacji była dyskrecja w zakresie kryteriów wyboru uczestników i uczestniczek zajęć. Dotyczyło to zwłaszcza relacji z mediami i promocją projektu. Warto również zauważyć, że na udział w programie wyrażali osobiście zgodę rodzice (prawni opiekunowie), którzy zostali listownie poinformowani o jego przebiegu i poproszeni przez organizatorów o pozwolenie na uczestnictwo w zajęciach swoich dzieci.

Główne cele

- 1 Podstawowe cele, jakie przyświecały projektowi, to uzupełnienie braków
- 1 socjalizacyjnych, przyswajanie umiejętności budowania pozytywnych relacji
- 6 z innymi osobami, odnajdywanie i rozwijanie zdolności osobowościowych. Działania edukacyjne podejmowane w trakcie realizacji projektu rozwijane były w trzech płaszczyznach: poznawczej, emocjonalno-edukacyjnej i aktywizacyjnej.

Zakładane efekty

W obszarze założeń dydaktycznych i rozwoju sfery emocjonalno-motywacyjnej program zakładał wzrost poczucia własnej wartości wśród jego uczestników i uczestniczek, wzbudzenie u nich szacunku dla siebie, innych oraz otaczającego świata, wykształcenie umiejętności określenia własnych cech osobowościowych, rozbudzenie potrzeb motywacyjnych, zwrócenie uwagi na wyższe wartości. Celem tych założeń, była przede wszystkim poprawa stosunku uczestników i uczestniczek projektu do potrzeby samorozwoju poprzez działania kreatywne i chęć poznawania świata.

Czas i miejsce działania

Zamek w Gołuchowie. Wykorzystano pomieszczenia wyłączane z ruchu turystycznego, gdzie urządzono dwie sale warsztatowe oraz skorzystano ze znajdujących się na miejscu pomieszczeń socjalnych (kuchnia i jadalnia). W trakcie realizacji zajęć niezbędny okazał się także dostęp do bieżącej wody oraz toalet.

Metody działań

Omówione – w odniesieniu do każdego warsztatu.

Narzędzia

Ważne jest wyposażenie sal warsztatowych w sprzęt projekcyjny i nagłośnieniowy. Do realizacji poszczególnych zadań wykorzystano materiały plastyczne (kredki, pastele, farby, flamastry, kartki papieru). Wystawa wymagała posiadania odpowiedniej infrastruktury ekspozycyjnej w postaci przenośnych stelaży wystawienniczych, oprawy prac i przygotowania podpisów. Ze względu na kontekst lokalny niezbędny był również transport do przewozu dzieci z ich miejsc zamieszkania położonych w różnych miejscowościach na terenie gminy Gołuchów do Zamku w Gołuchowie.

- 1
- 1
- 7

Harmonogram przedsięwzięcia

Program składał się z 8 warsztatów realizowanych w soboty raz w miesiącu w godzinach 11.00 – 14.00. Warsztaty składały się z dwóch części, pomiędzy którymi była przerwa na drugie śniadanie, w postaci herbaty oraz kanapek i drożdżówek. Każdy warsztat prowadzony był według podobnego scenariusza z tym, że spotkanie wprowadzające zostało poprzedzone wstępem i warsztatem integracji:

Wstęp

1. Powitanie: przedstawiciele Zamku w Gołuchowie jako gospodarze przedstawiali się, witali prowadzących i uczestników i uczestniczki warsztatu.

2. Przedstawienie się: prowadzący warsztaty przedstawiali się uczestnikom i uczestniczkom, a uczestnicy i uczestniczki sobie nawzajem, prowadzącym i gospodarzom.
3. Krótki opis programu: prowadzący omówili program *Ja i świat, ja i sztuka*.
4. Opisanie zadań warsztatowych: prowadzący warsztaty opisywali w ciekawy sposób zadanie, które zostało następnie zrealizowane w trakcie trwania warsztatu (przyciągnięcie uwagi uczestników i uczestniczek, zaintrygowanie, motywacja itp.).
5. Wręczenie identyfikatorów: prowadzący rozdawali przygotowane w czasie przedstawiania się identyfikatory z imieniem dla uczestników i uczestniczek warsztatów.
6. Podział na grupy: każdy uczestnik podchodził do pudła, w którym znajdowały się kolorowe kartki i losowali jeden kolorowy karton. Kolory odpowiadały konkretnej grupie i były przypisane do konkretnego prowadzącego/prowadzącej. Po losowaniu opiekunowie prezentowali uczestnikom kolory, jakie zostały im przypisane.
7. Orowadzenie po Zamku: uczestnicy i uczestniczki podzieleni na dwie grupy zwiedzali Zamek, poznając przestrzeń, w której mieli pracować.

1 Warsztat integracji (praca w grupach)

- 1 1. Jak chcesz, aby Ciebie tutaj nazywano: uczestnicy i uczestniczki mieli zastanowić się, jak chcą być nazywani podczas warsztatów – mogły to być ich imiona, pseudonimy itp. Następnie pisali to określenie na identyfikatorach, zachowując swój indywidualny charakter pisma.
- 8 2. Ustalenie zasad pracy w grupie: uczestnicy i uczestniczki wraz z prowadzącymi ustalali zasady pracy w grupach, zapisując je. Zaczynały się od słowa „będę”. Nie używano zakazów w rodzaju: „nie wolno”, „nie można”, „zabrania się”.
3. Mój znak: uczestnicy i uczestniczki mieli za zadanie opisać samego siebie za pomocą symbolu lub schematu graficznego, składającego się z trzech elementów powiązanych jakąś wspólną ideą.
4. Ozdabianie kartonów: każdy uczestnik miał za zadanie ozdobić swój karton, w którym otrzymał materiały plastyczne przez namalowanie na nim swojego wcześniej zaprojektowanego znaku oraz ewentualnie dodanie innych elementów personalizujących jego karton. Kartony służyły do końca warsztatów.
5. Lubię – nie lubię: zadanie polegające na zilustrowaniu trzech rzeczy (w sensie dosłownym lub abstrakcyjnym), które każdy uczestnik lubił i trzech rzeczy, których nie lubił.

6. Czuję się jak: w tym ćwiczeniu każdy uczestnik oddawał swój stan psychiczny za pomocą metafory, np. „Czuję się jak stare drzewo pozba-wione liści”, „Czuję się jak wiatr halny zrywający dachy” itp. Tematyka zajęć podzielona była na trzy bloki: *Rysunek, Malarstwo* oraz *Kultura zawarta w zamku gołuchowskim*. Warsztaty poświęcone rysunkowi miały między innymi pomóc uczestnikom rozpoznać stany emocjonalne własne oraz rówieśników. Warsztaty z bloku malarstwo miały przede wszystkim zachęcić uczestników i uczestniczki do odważnego podejmowania działalności twórczej poprzez ukazanie, że każdy jest kreatywny. Rozwijali oni sztukę obserwacji i zapamiętywania oraz poznawali także własne możliwości i ograniczenia. Warsztaty poświęcone zagadnieniom bezpośrednio związanym z miejscem, a więc z Zamkiem w Gołuchowie, polegały na poznawaniu obiektu, jego przestrzeni i znajdujących się w nim zabytków oraz konfrontacji z nimi własnych działań kreatywnych.

Szczegółowy opis i przebieg poszczególnych warsztatów:

Warsztat I. *Róża o moim imieniu*

- 1 Uczestnicy i uczestniczki warsztatów wykonywali pracę plastyczną
- 1 określającą ich własne „ja”, osobowość, cechy charakteru, temperament,
- 9 zdolności plastyczne, a także otoczenie zewnętrzne, środowisko, w którym są wychowywani. Rysując kwiat, dokładnie różę, określali swoje elementy personalne, poprzez wygląd, kolor i rozmiar rośliny. Zwracano uwagę na sposób zagospodarowania tła oraz dodatkowe elementy, znaki, symbole umieszczone na polu obrazowym. W tym kontekście ważne było znaczenie użytego koloru bądź jego braku, umieszczenie kolców, rozrysowanie płatków, ich wielkość, rozłożystość, układ, zaznaczenie liści, miejsca, w którym znajduje się kwiat, zarysowanej pogody, bądź dotykających jednostkę wydarzeń. Ćwiczenie to, miało na celu „zdiagnozowanie” uczestników i uczestniczek biorących udział w warsztatach. Dostarczyć informacji odnośnie cech osobowościowych, ich stosunku do samych siebie, poszczególnych wiadomości dotyczących ich środowiska zewnętrznego (rodziny, znajomych, przyjaciół).

Cele zadania:

- a) określenie własnych cech osobowości (rozwijanie pozytywnych, niwelowanie negatywnych cech) przy użyciu języka plastycznego jako sposobu wyrażenia nastrojów i stanów emocjonalnych;
- b) aktywizowanie procesu uzyskiwania nowych informacji oraz selekcja i analiza przez odczytywanie komunikatów, znaków, sensów i symboli zawartych w dziełach sztuki oraz dostrzeganie ich znaczeń dosłownych i odkrywanie sensów przenośnych.

Zakres i struktura treści:

- a) rysunek jako środek ekspresji stanowiący bogate źródło informacji o człowieku (środek poznania ludzkiej psychiki);
- b) rysunek sposobem rozładowania napięć i emocji, sposobem radzenia sobie z emocjami.

Warunki realizacji:

- materiały plastyczne (ołówki, kredki, farby, flamastry, kartki papieru);
- slajdy ukazujące różne oblicze róży;
- analiza formy zewnętrznej kwiatu;
- 1 — utożsamienie jej z określonymi cechami charakterystycznymi;
- 2 — szukanie symbolicznych znaczeń;
- 0 — analiza własnych stanów wewnętrznych;
- analizowanie treści zrealizowanych dzieł;
- wnioski płynące z realizacji dzieł.

Warsztat II. Para pełna emocji

Uczestnicy i uczestniczki dobierali się w pary, wykonując rysunek emocji osoby, z którą byli w parze. Jeden uczestnik opowiadał o stanie, w którym się aktualnie znajdował bądź określał emocje, z którymi spotkał się w ostatnim czasie. Istotne były zatem linie, ich grubości, jakości, plątanina, zagęszczenie, kierunki, plama i jej kolor, gama kolorystyczna, zagospodarowanie tła, gest i ruch ręki. Po zakończonym zadaniu młodzież wspólnie dyskutowała o zrealizowanych pracach. Starła się odgadnąć emocje, które towarzyszyły osobie opowiadającej. Ćwiczenie to miało na celu dalsze poznanie się wzajemnie uczestników i uczestniczek, nawiązanie nowych znajomości, pobudzanie otwartości, dialog, budowanie zaufania dla drugiej osoby oraz pobudzanie umiejętności zachowywania przykrych doświadczeń innej osoby tylko dla siebie.

Cele zadania:

- a) rozwijanie empatii dzięki odzwierciedlaniu uczuć innej osoby używając języka sztuk wizualnych;
- b) umiejętność wyrażania i rozładowania własnych emocji i napięć psychicznych (pozytywnych i negatywnych) poprzez sztukę, ekspresję, gest, ruch.

Zakres i struktura treści:

- a) rysunek jako środek ekspresji stanowiący bogate źródło informacji o człowieku (środek poznania ludzkiej psychiki);
- b) rysunek sposobem rozładowania napięć i emocji, sposobem radzenia sobie z emocjami;
- c) malarstwo jako pełne medium wyrażania swoich stanów emocjonalnych, uczuć, nastrojów, cech osobowości (kolor, faktura, plama, ruch itp.);
- d) malarstwo jako sposób kreacji własnego „ja”.

Warunki realizacji treści:

- materiały plastyczne (kredki, pastele, farby, flamastry, kartki papieru);
- nazywanie emocji;
- 1 — wnioskowanie, poszukiwanie różnych stanów psychicznych;
- 2 — werbalizacja określonych stanów emocjonalnych;
- 1 — poszukiwanie odpowiednich środków artystycznego wyrazu;
- analizowanie zaistniałych prac;
- synteza istotnych informacji płynących z działań plastycznych.

Warsztat III. Mój wewnętrzny autoportret

Uczniowie i uczennice kreślili na kartkach papieru autoportret. Rysunek, bądź forma malarska nie musiała być realistycznie zaznaczona. Miała ona przede wszystkim nieść za sobą specyficzne cechy wyglądu, które przez autora/autorkę zostały potraktowane karykaturalnie. Autor/ka miał/a za zadanie określić istotne dlań cechy temperamentu oraz charakteru używając odpowiednich środków wyrazu. Po zakończeniu pracy plastycznej uczestnicy i uczestniczki wykonywali performans ukazujący ich zainteresowania. Celem tego ćwiczenia było spojrzenie na samego/samą siebie z pewnego dystansu, umiejętność śmiania się z własnych ułomności oraz zaznaczanie tego, w czym jest się dobrym.

Cele zadania:

- a) określenie własnych cech osobowości (rozwijanie pozytywnych, niwelowanie negatywnych cech) przy użyciu języka plastycznego jako sposobu wyrażenia nastrojów i stanów emocjonalnych;
- b) rozbudzanie szacunku dla siebie, innych oraz otaczającego świata przez kształcenie umiejętności obserwowania, określania, analizowania i przedstawiania cech wizualnych elementów natury;
- c) kierowanie możliwościami uczestników w zakresie operacji myślowych poprzez analizowanie dzieł mistrzów oraz prac własnych.

Zakres i struktura treści:

- a) malarstwo jako sposób kreacji własnego „ja”;
- b) malarstwo, plama, kolor odzwierciedlające mnie i postrzegany przeze mnie świat.

Warunki realizacji treści:

- materiały plastyczne (ołówki, kredki, pastele, farby, flamastry, kartki papieru);
- analiza własnej osoby, cech wyglądu i charakteru;
- poszukiwanie odpowiedniego języka plastycznego do realizacji treści zadania;
- poszukiwanie wniosków o celowości użytych środków artystycznego wyrazu;
- ruchowe operacje syntezy upodobań jednostek;
- analiza prac.

1
2
2

Warsztat IV. Zwierzę, które drzemie we mnie

Uczestnicy i uczestniczki jako zadanie wykonywali rysunek określający ich wewnętrzne „ja”. Nakreślali oni siebie jako jedno z wybranych zwierząt. Utożsamiali swoje cechy zewnętrzne – wyglądu, a także osobowościowe, określające ich temperament, drzemiące w nich uczucia i emocje, instynkty, styl życia, zachowanie, relacje w społeczeństwie do danego, dobrowolnie wybranego przez siebie zwierzęcia. Określali swe wewnętrzne stany, lęki, upodobania, definiowali siebie, jednocześnie poznając się lepiej nawzajem. Rozpoznawali nie tylko charakterystyczne cechy wyglądu danej osoby, ale także ważne elementy osobowościowe i charakterologiczne. Prowadzili dialog tłumacząc zastosowane rozwiązania formalne.

Cele zadania:

- a) określenie własnych cech osobowości (rozwijanie pozytywnych, niwelowanie negatywnych cech) przy użyciu języka plastycznego jako sposobu wyrażenia nastrojów i stanów emocjonalnych;

- b) ukazanie możliwości szerokiej wypowiedzi poprzez sztukę, zachęcające do ilustrowania wydarzeń i stanów realnych oraz fantastycznych.

Zakres i struktura treści:

- a) rysunek jako środek ekspresji stanowiący bogate źródło informacji o człowieku (środek poznania ludzkiej psychiki);
- b) możliwość uzewnętrzniania tego, co trudno wypowiedzieć za pomocą słów przez rysunek;
- c) określenie się wobec świata poprzez rysunek.

Warunki realizacji treści:

- materiały plastyczne (ołówki, kredki, pastele, farby, flamastry, kartki papieru);
- rozmowa pobudzająca wyobraźnię jednostek;
- analiza cech charakterystycznych dla danych zwierząt;
- analiza własnych stanów wewnętrznych, emocji, upodobań;
- wnioski płynące z odniesień do osobistych cech charakterologicznych;
- werbalizacja celowości zastosowanych rozwiązań plastycznych;
- analiza wykonanych prac plastycznych.

1
2
3

Warsztat V. Personalne kalamury

Uczestnicy i uczestniczki kreowali pracę plastyczną zaznaczając dowolnie wybraną przez siebie osobę z grupy. Ukazywali jej cechy wyglądu, przerysowując określone elementy. Naznaczali istotne cechy charakteru, cechy osobowościowe. Dawali jak najwięcej informacji o wyglądzie zewnętrznym bądź o istotnych elementach charakterologicznych tak, by ułatwić reszcie grupy odgadnięcie danej osoby. Zaznaczali jej postać bądź też wykorzystywali informacje pozyskane w trakcie wcześniejszych warsztatów. Porównywali ją do zwierzęcia bądź ukazywali ulubioną czynność, elementy kojarzące się z określoną osobą. Jednocześnie uczyli się słuchać innych, akceptować ich zachowanie i elementy osobowościowe.

Cele zadania:

- a) rozwijanie empatii dzięki odzwierciedlaniu uczuć innej osoby używając języka sztuk wizualnych;
- b) uczenie tolerancji i wyrażania własnego zdania (opinii) poprzez prowadzenie dyskusji na temat wykonanych prac.

Zakres i struktura treści:

- a) notacja rysunkowa informacją zwrotną o postrzeganiu świata i innych osób;
- b) rysunek jako środek ekspresji, stanowiący bogate źródło informacji o człowieku (środek poznania ludzkiej psychiki);
- c) świat innych osób odzwierciedlony w moim dziele malarskim.

Warunki realizacji treści:

- materiały plastyczne (ołówki, kredki, pastele, farby, flamastry, kartki papieru);
- analiza określonych cech wybranych osób z grupy;
- werbalizacja możliwie charakterystycznych elementów zewnętrznych i wewnętrznych;
- wnioski płynące ze zrealizowanych działań plastycznych;
- analiza prac plastycznych, odgadnięcie jednostki nakreślonej na papierze.

Warsztat VI. Warsztat mistrza

Uczestnicy i uczestniczki warsztatu zostali zaprowadzeni na miejsce znajdujące się w zacisznym miejscu parku otaczającym Zamek w Gołuchowie, gdzie czekał na nich jeden z prowadzących przebrany za „mistrza” (np. długa peleryna, beret oraz inne atrybuty). Siedząc na trawie obserwowali „mistrza” oraz jego pracę, ponieważ po chwili mieli powtórzyć jego pracę. Zadawali mu pytania. Po skończonej pracy „mistrza” sami przystąpili do identycznej czynności (namalowania pejzażu). Po skończonej pracy dyskutowali nad powstałymi „dziełami”.

Cele zadania:

- a) aktywizowanie procesu uzyskiwania nowych informacji oraz selekcja i analiza przez odczytywanie komunikatów, znaków, sensów zawartych w dziełach sztuki;
- b) przekazywanie elementów wiedzy o procesie twórczym oraz cechach osobowości twórczej przez zapoznanie z różnorodnymi formami aktywności artystycznej;
- c) rozbudzanie szacunku dla siebie, innych oraz otaczającego świata przez kształcenie umiejętności obserwowania, określania, analizowania i przedstawiania cech wizualnych elementów natury;
- d) pomoc uczniom w odkrywaniu własnych możliwości oraz przekraczaniu barier poznawczo-emocjonalnych i motywacyjnych przez praktyczne wykorzystanie zdobytej wiedzy w działaniach plastycznych;

- e) rozwijanie optymistycznego podejścia do życia i własnych możliwości dzięki osadzeniu uczniów i uczennic w roli „młodego twórcy”/„młodej twórczyni”;
- f) rozwijanie umiejętności plastycznych w zakresie umiejętności komponowania układów płaskich z zastosowaniem poznanych pojęć i właściwości, np. statyki i dynamiki, rytmu, światła, barwy, waloru, faktury, kontrastów i podobieństw, perspektywy, deformacji.

Zakres i struktura treści:

- a) praca malarska jako efekt procesu twórczego;
- b) podstawowe środki malarskie;
- c) rozwijanie i pojmowanie procesów myślowych poprzez prace malarską z uwzględnieniem obserwacji i analizy podanych dzieł sztuki;
- d) malarska praca plenerowa, ukazująca indywidualne postrzeganie piękna otaczającego świata.

Warunki realizacji treści:

- materiały plastyczne (papier akwarelowy, pędzle, farby akwarelowe, palety, zbiorniki na wodę, podkładki pod prace);
- obserwacja innej osoby przy pracy;
- wyciąganie wniosków i analizowanie poszczególnych czynności podczas obserwacji;
- indywidualne doświadczenie twórcze przeprowadzone na podstawie wcześniejszej obserwacji;
- samoocena wykonanej pracy poprzez porównanie z wzorcem.

Warsztat VII. Moja kopia dzieła sztuki

Uczestnicy i uczestniczki w grupach zwiedzali Zamek w Gołuchowie pod kątem poznania dzieł sztuki w nim prezentowanych. Następnie wybierali jeden obraz i wykonywali jego kopię. Całość zamykała dyskusja wszystkich uczestników i uczestniczek nad wykonanymi przez siebie pracami w kontekście oryginału.

Cele zadania:

- a) kierowanie możliwościami uczestników w zakresie operacji myślowych poprzez analizowanie dzieł mistrzów oraz prac własnych;
- b) aktywizowanie procesu uzyskiwania nowych informacji oraz selekcja i analiza przez odczytywanie komunikatów, znaków, sensów i symboli

- zawartych w dziełach sztuki oraz dostrzeganie ich znaczeń dosłownych i odkrywanie sensów przenośnych;
- c) zapoznanie z podstawowymi metodami i technikami twórczego rozwiązywania problemów (heurystykach) na przykładzie analizy dzieł sztuki;
- d) zakorzenienie świadomości dziedzictwa kulturowego przez ukazywanie komunikatów estetycznych zawartych w dziełach z danej epoki;
- e) pomoc uczniom w odkrywaniu własnych możliwości oraz przekraczaniu barier poznawczo-emocjonalnych i motywacyjnych przez praktyczne wykorzystanie zdobytej wiedzy w działaniach plastycznych;
- f) uczenie doceniania wyższych wartości dzięki wskazywaniu wartości trwałych i zmiennych, zawartych w dziełach plastycznych;
- g) uczenie planowania i organizowania własnej pracy w zakresie zorganizowania właściwego warsztatu pracy;

Zakres i struktura treści:

- a) rysunek jako indywidualny sposób organizacji przestrzeni i elementów składowych dzieł sztuki;
- b) rysunek w kreatywnej edukacji artystycznej (samodzielność poznawcza, umiejętność docierania do źródeł informacji);
- 1 c) czynność rysowania jako ważny element działalności twórcy;
- 2 d) rysunek a inne techniki plastyczne;
- 6 e) elementy pracy malarskiej, składające się na całość w odbiorze;
- f) podstawowe środki malarskie;
- g) pojęcie formy w malarstwie;
- h) znaczenie kompozycji w malarstwie;
- i) prace malarskie jako źródło poznania epoki i twórcy (ukryte znaczenia, symbole – analiza);
- j) różne techniki malarskie jako odzwierciedlenie różnych potrzeb i preferencji artysty/artystki;
- k) doświadczenia malarskie drogą do zrozumienia dzieła;
- l) poszukiwanie wyższych wartości, idei w pracach malarskich;
- m) poznawanie i analizowanie zbiorów gołuchowskich (dziedzictwo kulturowe).

Warunki realizacji treści:

- materiały plastyczne – zależne od wybranego dzieła (ołówki, węgiel, papier, farby, pędzle itp.);
- analiza dzieła sztuki;
- wyłonienie najważniejszych dla kopiującego informacji o dziele sztuki;

- wnikliwa obserwacja i kopiowanie dzieła sztuki;
- porównanie własnych wytworów plastycznych z innymi;
- samoocena.

Warsztat VIII. Pokaż co potrafisz – pantomima

Uczestnicy i uczestniczki wykonywali pantomimę w ten sposób, że każdy prezentował, co potrafi robić najlepiej bądź – co lubi robić. Pozostali w grupie naśladowali jego ruchy wskazujące na tę czynność i zgadywali, o co dokładnie chodzi. Prezentująca osoba na koniec opowiadała krótko o tej czynności, prezentując jej walory. Całą czynność powtarzali wszyscy uczestnicy i uczestniczki grupy.

Cele zadania:

- a) pomoc uczniom i uczennicom w odkrywaniu własnych możliwości oraz przekraczania barier poznawczo-emocjonalnych i motywacyjnych;
- b) likwidowanie postaw agresywnych przez wprowadzanie atmosfery relaksu, stanu odprężenia;
- c) umiejętność wyrażania i rozładowywania własnych emocji i napięć psychicznych (pozytywnych i negatywnych) poprzez ekspresję, gest, ruch;
- 1 d) rozwijanie samodzielności poprzez pozostawienie dużej swobody
- 2 wypowiedzi;
- 7 e) ukazanie możliwości szerokiej wypowiedzi poprzez sztukę zachęcającą do ilustrowania wydarzeń realnych;
- f) uczenie tolerancji i wyrażania własnego zdania (opinii).

Zakres i struktura treści:

- a) rysunek niewidoczny – gest, język ciała – notacja i odczytywanie (ja – medium rysunkowe);
- b) rysunek jako środek ekspresji, stanowiący bogate źródło informacji o człowieku (środek poznania ludzkiej psychiki).

Warunki realizacji treści:

- duży stopień odprężenia uczestników i uczestniczek;
- wzajemny szacunek;
- chęć współpracy całej grupy;
- dokładne naśladowanie czynności innej osoby;
- pozbycie się wstydu występowania przed innymi;
- zrozumienie czynności „rysowania” w przestrzeni (pantomima).

Ewaluacja

W trakcie realizacji programu autorzy nie zakładali stosowania żadnych skal i kryteriów oceny, ze względu na fakt, że program, chociaż przygotowany dla uczniów i uczennic, nie był realizowany w szkole, nie wymagał więc standaryzacji wyników. Dopuszczalną ewaluacją w tym projekcie była ewaluacja ciągła wynikająca z postępów zaobserwowanych podczas pracy z grupą. Po każdym warsztacie, tworząc prace plastyczne uczestnicy i uczestniczki wyrażali swoje opinie o zajęciach, które następnie omawiano na forum. Przy czym ten rodzaj ewaluacji nie polegał na ocenie prac wykonywanych przez uczestników i uczestniczek, lecz motywowaniu i wyrażaniu pochlebnych opinii w odniesieniu do zaangażowania w wykonywane działania oraz na obserwacji postępów terapeutycznych przez prowadzących. Taką postacią miała także wystawa prac zrealizowanych przez uczestników warsztatów na ich zakończenie. Nie była ona prezentacją najlepszych prac, lecz wszystkich stworzonych przez uczestników i uczestniczki projektu, dając wgląd w przebieg procesu dydaktycznego i terapeutycznego zachodzącego w czasie całego projektu.

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/ edukatorki kulturowej

Kompetencje prowadzących warsztaty powinny wykraczać poza zagadnienia związane ściśle z kulturą, sztuką czy historią. Przede wszystkim powinny one być poszerzone o wiedzę z dziedziny arteterapii, biblioterapii, psychologii resocjalizacyjnej, doświadczeń pedagogów ulicy. Ważne jest również posiadanie podstawowych umiejętności manualnych w zakresie rysunku i malarstwa. Cechy osobowościowe prowadzących tego typu zajęcia: odporność na stres, umiejętność dawania sobie rady w trudnych sytuacjach, umiejętność reagowania i rozwiązywania sytuacji konfliktowych, empatia, umiejętność komunikowania się z osobami posiadającymi trudność w uczeniu się.

Źródło

Program przygotowali i zrealizowali studenci i studentki kierunku edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych na Wydziale Pedagogiczno-Artystycznym UAM w Kaliszu: Anna Gajzler-Biernat, Łukasz Krawczyk, Maria Namysł, Ewa Pałczyńska. Opiekę merytoryczną i organizacyjną nad projektem pełnili pracownicy naukowcy Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego oraz Działu Edukacji Muzeum Narodowego w Poznaniu: dr Anna Rospenk-Spychała, dr Marcin Szelaąg. Projekt powstał dzięki współpracy Muzeum Narodowego w Poznaniu z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Urzędem Gminy Gołuchów oraz wsparciu prywatnego sponsora.

Porozmawiaj o teatrze

1
3
0

Poradnik metodyczny

Temat

Projekt *Porozmawiaj o teatrze* jest projektem z zakresu edukacji teatralnej, przeznaczonym dla ludzi dorosłych – nauczycieli/nauczycielek różnego typu szkół z Poznania i okolic. Został zrealizowany w Teatrze Nowym w Poznaniu we współpracy z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu. W ramach projektu dwa razy w miesiącu nauczyciele i nauczycielki spotykali się w teatrze, by obejrzeć spektakl i porozmawiać o nim z pedagogiem/pedagożką teatru i nauczycielem konsultantem/nauczycielką konsultantką. W latach 2011–2015 odbyło się prawie 30 spotkań z cyklu *Porozmawiaj o teatrze*, w których udział wzięło ponad 400 nauczycieli i nauczycielek.

Grupa odbiorcza

Projekt, podobnie jak wszystkie inne projekty organizowane dla nauczycieli i nauczycielek przez Teatr Nowy w Poznaniu we współpracy z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu, poprzedzała diagnoza, która została przeprowadzona w ramach spotkania z nauczycielami i nauczycielkami. Spotkanie zostało zorganizowane, aby przedstawić ofertę edukacyjną teatru i skonsultować ją z pedagogami i pedagożkami. W spotkaniu wzięło udział ponad 60 przedstawicieli i przedstawicielek środowiska nauczycielskiego – nauczyciele różnych typów szkół, a także dyrektorzy i dyrektorki szkół. Po prezentacji propozycji działań edukacyjnych nastąpiła otwarta dyskusja, podczas której prowadzące (przedstawicielki TN i ODN) oddały głos nauczycielkom i nauczycielom, aby mogli wyrazić swoje potrzeby i zasugerować rodzaje działań, które są przez nich oczekiwane. Prawie dwugodzinna rozmowa pozwoliła poznać ich potrzeby i sprecyzować pomysły, które zostały wdrożone do realizacji w ramach programu edukacji teatralnej. Uczestnicy i uczestniczki poszczególnych spotkań w ramach projektu byli kwalifikowani na podstawie rejestracji przez stronę internetową ODN.

Na spotkanie mógł się zarejestrować każdy nauczyciel/każda nauczycielka zainteresowany/a rozmową o teatrze. W spotkaniu jednorazowo mogło wziąć udział 15 osób.

Z czasem, biorąc pod uwagę sugestie nauczycieli i nauczycielek, rozdzieliliśmy spotkania w ramach projektu na dwie grupy: spotkania dla

Życie niecodzienne

nauczycieli/nauczycielek gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych oraz spotkania dla nauczycieli/nauczycielek przedszkoli i szkół podstawowych. Pozwalało to na większą precyzję w doborze repertuaru dla potencjalnych odbiorców. Spotkania dla nauczycieli i nauczycielek młodszych dzieci były realizowane we współpracy z Centrum Sztuki Dziecka w Poznaniu – nauczyciele i nauczycielki oglądali spektakle powstałe we współpracy CSD i Teatru Nowego w Poznaniu. Uczestnicy i uczestniczki spotkań nie musieli się do nich przygotowywać w żaden szczególny sposób. Wystarczyła chęć obejrzenia spektaklu i chęć dyskusji na jego temat.

Główne cele

Głównym celem projektu jest rozwinięcie w nauczycielach/nauczycielkach umiejętności rozmowy z uczniami i uczennicami na temat teatru współczesnego. W trakcie projektu nauczycielom przekazywana jest niezbędna wiedza i narzędzia metodyczne umożliwiające osiągnięcie tego celu. Projekt był realizowany w odpowiedzi na potrzeby środowiska nauczycielskiego. Okazało się, że nauczyciele/nauczycielki często mają obawę przed wyjściem z klasą do teatru z powodu nikłej wiedzy na temat współczesnych konwencji i estetyk teatralnych oraz braku umiejętności rozmowy na ten temat z uczniami i uczennicami. Postanowiliśmy to zmienić, łącząc siły teatru i jednostki odpowiedzialnej za doskonalenie nauczycieli/nauczycielek, co pozwalało na kompleksową realizację projektu i wykorzystanie narzędzi z zakresu pedagogiki teatru i metodyki. W trakcie czterech lat trwania projektu udało nam się wprowadzić realną zmianę – pedagodki i pedagodzy, którzy uczestniczyli w spotkaniach z cyklu *Porozmawiaj o teatrze*, wielokrotnie wracali do teatru ze swoimi uczniami i uczennicami, aby obejrzeć spektakl, który był przedmiotem rozmowy. Z czasem zdobyli również samodzielność w tym zakresie i przychodzili na inne spektakle, korzystając ze zdobytej wiedzy i umiejętności, które kształcili podczas projektu.

Zakładane efekty

Efektom realizacji projektu było nabycie przez nauczycieli i nauczycielki umiejętności rozmowy z uczniami i uczennicami na temat teatru współczesnego oraz pozyskanie przez nich niezbędnej do tego wiedzy z zakresu teatrologii, a także umiejętności zastosowania narzędzi metodycznych. Efektom projektu było również zwiększenie częstotliwości wizyt nauczycieli i nauczycielek wraz z uczniami i uczennicami w Teatrze Nowym w Poznaniu oraz przekonanie nauczycieli i nauczycielek, którzy do tej pory nie chodzili do teatru z uczniami

i uczennicami, aby zdecydowali się na taką wizytę. Projekt dał odbiorcom, oprócz konkretnej wiedzy i narzędzi, pewność siebie oraz możliwość pełniejszego i satysfakcjonującego uczestnictwa w wydarzeniach teatralnych. Nauczyciele i nauczycielki dzięki projektowi zachęcili również do uczestnictwa w wydarzeniach teatralnych swoich uczniów i uczennice. Ze względu na to, że projekt nie był wydarzeniem jednorazowym, lecz cyklicznym, mogliśmy obserwować efekty realizacji w trakcie jego trwania. Projekt generuje możliwości dalszego działania: przede wszystkim ośmiela i zachęca nauczycieli i nauczycielki do wizyty z uczniami i uczennicami w teatrze i przekazania im wiedzy pozyskanej podczas spotkań w ramach projektu. Zaskakującym pomysłem na kontynuację działań była również sugestia nauczycieli i nauczycielek dotycząca powołania przy teatrze Dyskusyjnego Klubu Teatralnego dla nauczycieli/nauczycielek i szerszego kręgu odbiorców.

Czas i miejsce działania

Projekt odbywał się w latach 2011–2015. Najczęściej organizowane były dwa spotkania w miesiącu. Czas pojedynczego spotkania uzależniony był od czasu trwania spektaklu. Dyskusje po spektaklu trwały standardowo około jedną godzinę, choć zdarzyło się kilka dyskusji trwających dwie godziny. O długości dyskusji decydowali jej uczestnicy i uczestniczki. Spotkania odbywały się w Teatrze Nowym w Poznaniu, na widowni sceny, na której grany był dany spektakl.

Metody działań

Dyskusja – podstawową metodą w projekcie była dyskusja prowadzona z poszanowaniem zdania wszystkich uczestników i uczestniczek, umożliwiająca każdej/każdemu zajęcie wybranego stanowiska i wypowiedzenie się na dany temat. Dyskusja prowadzona była w sposób angażujący wszystkich uczestników i uczestniczki projektu w sposób dobrowolny i we właściwej dla nich chwili.

Elementy pracy warsztatowej – w części metodycznej uczestnicy i uczestniczki projektu pracowali najczęściej z przygotowanymi wcześniej materiałami i byli proszeni o rozwiązanie prostych zadań, zbudowanie krótkich wypowiedzi, odniesienie się do zaproponowanych rozwiązań.

Praca w parach, praca w grupach – zabiegiem umożliwiającym zderzenie ze sobą różnych sposobów odbioru była praca w mniejszych zespołach, np. próba znalezienia odpowiedzi na konkretne pytanie, wykonanie zadania, wspólne poszukiwania interpretacyjne.

Wybrane metody pozwalały aktywizować uczestników i uczestniczki spotkania i dawały im poczucie bezpieczeństwa, a co za tym idzie – umożliwiały prezentację własnego zdania, ułatwiały zabranie głosu w dyskusji, uczyły współpracy i wzajemnego poszanowania. Ważnym aspektem była praktyczna praca nauczycieli i nauczycielek: wykonywanie zadań i poszukiwanie odpowiedzi na pytania postawione przez nauczyciela-konsultanta lub pedagogożkę teatru. Pozwalało to pracować w prawdziwie angażujący i ciekawy sposób, a nie tylko przekazywać teoretyczną wiedzę.

Narzędzia

Podczas rozmów z nauczycielami i nauczycielkami wykorzystywane były: program teatralny omawianego spektaklu, materiały z zadaniami dla nauczycieli i nauczycielek w części metodycznej (kserokopie). Rozmowy odbywały się najczęściej przy otwartej kurtynie, co pozwalało na szczegółową dyskusję dotyczącą scenografii spektaklu. Po każdym spotkaniu jego uczestnicy i uczestniczki otrzymywali zaświadczenie potwierdzające udział w spotkaniu.

Harmonogram przedsięwzięcia

Projekt złożony był z cyklicznych spotkań, których przebieg był podobny w zakresie założonego scenariusza. Różnice w realizacji związane były ze specyfiką oglądanych spektakli i związanych z nimi wrażeń odbiorców/odbiorczyń.

Przebieg każdego spotkania składał się z kilku głównych punktów:

1. Ogłoszenie naboru na spotkanie na stronie internetowej ODN
2. Rejestracja uczestników i uczestniczek
3. Odbiór biletów w kasie teatru
4. Spotkanie w teatrze w dniu spektaklu
5. Oglądanie spektaklu
6. Dyskusja

Dyskusja składała się z następujących części:

1. Krótka prezentacja uczestników i uczestniczek: imię i nazwisko, czego uczyć? w jakiej szkole? ile lat mają moi uczniowie i uczennice?
2. Odpowiedź na pytanie: czy zabrałbym/zabrałabym na ten spektakl swoich uczniów i uczennice oraz dlaczego?
3. Część metodyczna – prezentacja wybranych, różnorodnych, nowoczesnych metod pracy z uczniami i uczennicami – propozycje rozwiązań związane z pytaniami: Jak zachęcić uczniów i uczennice do rozmowy o spektaklu? W jaki sposób zainicjować i kontynuować dyskusję? Jak poruszyć trudne i niewygodne tematy? Jak poszerzyć perspektywę odbioru? Jak umożliwić uczniom i uczennicom zaangażowanie w dyskusję? Jak wzbudzić refleksję na tematy poruszane w spektaklu? Jak rozmawiać o uczuciach i emocjach, które wywołuje spektakl? Jakie były cechy charakterystyczne postaci i czy młodzież mogłaby się utożsamić z którąś z nich? Jak osadzić spektakl w kontekście omawianych zagadnień z podstawy programowej?

1
3
5
W części metodycznej niezmiernie ważnym aspektem było to, że nauczyciele i nauczycielki musieli za pomocą zaproponowanych metod sami rozwiązać zadania, które potencjalnie będą stawiać przed swoimi uczniami i uczennicami, np. nazwać swoje emocje po obejrzeniu spektaklu, określić, która z postaci była dla nich najważniejsza i dlaczego.

4. Część teatrologiczna – analiza spektaklu i rozmowa o jego odbiorze, poszukiwanie odpowiedzi na pytania:
  - Jak zbudowany jest spektakl? Jak zaczyna się spektakl? Jakie czynniki były najważniejsze w odbiorze poszczególnych odbiorców? Jak wyglądała scenografia i co w niej było najważniejsze/najdziwniejsze/najciekawsze? Jaką rolę w spektaklu odgrywały światło i dźwięk? Co myślimy o grze aktorskiej? Jaki tekst był podstawą spektaklu i co o nim wiemy? Kto jest autorem tego tekstu i co o nim wiemy? Jakim językiem posługują się aktorzy na scenie i co o tym sądzimy? Co wiemy o realizatorach spektaklu? Jak kończy się spektakl?
  - O czym był spektakl? Jakie były najważniejsze tematy poruszane w spektaklu? Co w spektaklu zrobiło na mnie największe wrażenie i dlaczego? Co uważam za największą wartość spektaklu, co mi się

najbardziej podobało? Co mi się nie podobało? Czego nie zrozumiałem/zrozumiałam? Co było dla mnie niejasne? Co mnie drażniło? Co byłoby dla mnie trudne w rozmowie z uczniami i uczennicami? Jak omówić kwestie, które dla uczniów i uczennic mogą być potencjalnie kłopotliwe i na które mogą reagować śmiechem lub konfuzją (np. przekleństwa, nagość na scenie)? Do jakiego innego dzieła sztuki porównałbym/porównałabym obejrzany spektakl (np. film, książka)? Czy obejrzany spektakl z czymś mi się kojarzy? Jak moi uczniowie i uczennice mogliby zareagować na ten spektakl i co mogłoby im dać doświadczenie spotkania z tym spektaklem?

W części teatrologicznej, podobnie jak w części metodycznej, nauczyciele i nauczycielki musieli wykazać się aktywnością w poszukiwaniu odpowiedzi na wyżej postawione pytania. Przedstawiali swoje propozycje odpowiedzi, prezentowali różne punkty widzenia, spierali się i próbowali nawzajem przekonywać. Głównym zadaniem prowadzącej było monitorowanie dyskusji i zadawanie pytań dotyczących odbioru nauczycieli i nauczycielek. Ważne były też próby porównań odbioru nauczycieli i nauczycielek z potencjalnym odbiorem uczniów i uczennic – np. „dla mnie wszystko na scenie działo się za szybko, ale wiem, że moi uczniowie nie mieliby z tym problemu”.

1
3
6

W trakcie wszystkich spotkań ważne było również zwrócenie uwagi nauczycielom i nauczycielkom na następujące aspekty związane z wizytą w teatrze:

- nauczyciel/ka wybiera spektakl dla uczniów i uczennic, a nie dla siebie i towarzyszącego/towarzyszącej mu/jej opiekuna/opiekunki grupy;
- nauczyciel/ka może i powinien/powinna przygotować uczniów i uczennice do odbioru spektaklu – np. porozmawiać o tym, kto jest realizatorem spektaklu, zachęcić do poszukiwania na ten temat informacji w internecie, zachęcić do przejrzania materiałów dotyczących spektaklu na stronie teatru;
- jeśli spektakl porusza trudny lub kontrowersyjny temat – należy przybliżyć go uczniom i uczennicom, żeby nie byli zaskoczeni i wyjaśnić, że spektakl jest jedną z wielu możliwych artystycznych wypowiedzi na ten temat;
- spektakl może się uczniom i uczennicom nie spodobać i nie oznacza to klęski wizyty w teatrze – nie wszystkie spektakle teatralne muszą być doświadczeniami pozytywnymi, przeżycia negatywne również poszerzają naszą skalę doświadczenia jako odbiorców sztuki;
- można i powinno się pozwolić uczniom i uczennicom na konstruktywną krytykę i warto uczyć ich wyrażania swoich rozmaitych odczuć;

— jedną z najważniejszych kwestii jest subiektywność odbioru spektaklu i każdego innego dzieła sztuki – dyskusja po spektaklu nie ma na celu ustalenia „jedynej słusznej” linii interpretacyjnej spektaklu, lecz odwrotnie: ma pokazać, jak bardzo różnymi się czasami w swoich odczuciach, ocenach i podejściu do spektaklu i jak cenna jest ta różnorodność.

Powyżej wymienione kwestie okazywały się często potencjalnym zagrożeniem – wielu nauczycieli i nauczycielek miało problem z dopuszczeniem własnego krytycznego osądu spektaklu i nawet, jeśli ich „nie zachwycił”, nie potrafili początkowo o tym rozmawiać i wyobrazić sobie dyskusji z uczniami i uczennicami na ten temat. W trakcie rozmowy udawało się ich jednak przekonać, że w dyskusji na temat spektaklu uczniowie i uczennice nie muszą udzielić „jedynej słusznej odpowiedzi” i że rozmowa uprawomocniająca różne sposoby odbioru powinna być integralną częścią wizyty w teatrze.

Potencjalnym zagrożeniem dla realizacji było również podejście niektórych nauczycieli/nauczycielek do uczestnictwa w projekcie. Kilkakrotnie zdarzyło się, że nie wszyscy nauczyciele, którzy wykupili bilety, zostali na dyskusji po spektaklu. Część z nich potraktowała spotkanie w ramach projektu jako możliwość obejrzenia spektaklu w promocyjnej cenie, nie przestrzegając założeń projektu i nie dopełniając związanych z nim zobowiązań (udział w dyskusji).

1
3
7

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

Do realizacji projektu potrzebna była współpraca instytucji kultury (Teatr Nowy w Poznaniu) z jednostką edukacyjną (Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu). Uczestnicy i uczestniczki projektu rejestrowali się na spotkania poprzez system rejestracji na stronie internetowej ODN. Teatr udostępniał na każde spotkanie 15 biletów w promocyjnej cenie 15 złotych. Opłatę za bilety ponosili nauczyciele i nauczycielki. Spotkania prowadzone były przez pedagogożkę teatru z wykształceniem teatrologicznym (Agata Wittchen-Barełkowska, Agata Drwięga – pracownice Działu Edukacji TN) i nauczycielkę-konsultantkę (Alina Płaziak-Janiszewska – pracownica ODN).

Nigdy nie zdarzyło się, żeby nauczyciele/nauczycielki nie chcieli dyskutować, zabierać głosu i dzielić się swoimi wrażeniami. Wręcz przeciwnie – niektóre spektakle wywoływały bardzo burzliwe dyskusje. Prowadzący/a musi być przygotowany/a, że czasami spektakl budzi emocje, które powodują, że dyskusja staje się naprawdę gorąca i trzeba nad nią panować.

Z jednej strony można to potraktować jako trudność, z drugiej – jest to miara sukcesu projektu.

Ewaluacja

Ewaluacja była przeprowadzana po zakończonym cyklu spotkań w danym sezonie przez Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu i miała formę ankiety.

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/ edukatorki kulturowej

Działania prowadzone były przez dwie osoby: pedagożkę teatru i nauczycielkę-konsultantkę, co umożliwiło wsparcie nauczycieli i nauczycielek zarówno z zakresu wiedzy o teatrze, jak i z zakresu metodyki. Prowadzący powinni mieć kompetencje w zakresie tych dwóch dziedzin. Wzajemne uzupełnienie kompetencji prowadzących pozwoliło na pełną realizację potrzeb odbiorców i odbiorczyń – przekazana im wiedza teatrologiczna połączona była z prezentacją nowoczesnych metod pracy z uczniami i uczennicami i została osadzona w kontekście podstawy programowej dla danego etapu kształcenia. Prowadzący powinni mieć również wysoko rozwinięte kompetencje komunikacyjne, w tym: umiejętność prowadzenia swobodnej, ale ukierunkowanej na dany temat rozmowy, zadawania otwartych pytań, podsumowywania dyskusji, wyciągania wniosków i zachęcania uczestników i uczestniczki spotkania do rozmowy.

Źródło

Scenariusz został zrealizowany w Teatrze Nowym w Poznaniu we współpracy z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu w latach 2011–2015.

ZAMEK dla dzieci

1
4
0

Temat

Udostępnienie siedziby Centrum Kultury ZAMEK w Poznaniu najmłodszym zwiedzającym wymagało stworzenia niezależnego, autorskiego programu. ZAMEK nie jest obiektem muzealnym, nie posiada stałej ekspozycji, w oparciu o którą można tworzyć scenariusze zajęć dla dzieci. Siedziba Centrum Kultury ZAMEK posiada jednak unikatowe wnętrza oraz bogatą i trudną historię. Ze względu na duże zainteresowanie publiczności zwiedzaniem ZAMKU, postanowiliśmy stworzyć także program dla dzieci. Zwiedzanie to nie jest klasycznym spacerem z przewodnikiem/przewodniczką. Jest rodzajem zabawy, w trakcie której dzieci poznają specyfikę budynku, oswajają się z nim; dowiadują się także o elementach polsko-niemieckiej historii oraz poznają złożoność działalności instytucji kultury.

Grupa odbiorcza

Grupą odbiorczą są dzieci w wieku przedszkolnym, wczesnoszkolnym i szkolnym. Pamiętajmy, że dzieciom towarzyszą dorośli opiekunowie/opiekunki. Powstanie projektu zajęć poprzedzone było licznymi pytaniami ze strony odbiorców oferty Centrum Kultury ZAMEK o zwiedzanie obiektu dostosowane do potrzeb i możliwości dzieci. Odpowiedzą na zapotrzebowanie było stworzenie pierwszych otwartych zajęć w czasie ferii zimowych.

Dość szybko oferta ta stała się popularna; pojawiły się grupy zamawiające zajęcia (ich liczba szybko rosła), na zajęcia otwarte zazwyczaj sprzedawany jest komplet biletów.

Główne cele

Podstawowym celem zajęć jest przekonanie uczestników i uczestniczek, że miejsce, w którym się znajdują jest przyjazne, interesujące, że warto do niego wracać. Dzieciom przedstawione zostają także kluczowe momenty z historii obiektu. Historia ta opowiadana jest z poczuciem szacunku dla odbiorcy, ale też dla przedmiotu opowieści. Zależy nam, aby dzieci zrozumiały, że o trudnej europejskiej historii mówić można w sposób przystępny, pozbawiony stereotypowego myślenia.

Trzecim celem jest pokazanie, czym ZAMEK jest współcześnie – sprawnie działającym interdyscyplinarnym centrum kultury.

Zakładane efekty

Najważniejszym zakładanym efektem zajęć jest powrót ich uczestników i uczestniczek do ZAMKU. Zależy nam na ich uczestnictwie zarówno w zajęciach edukacyjnych, jak i w pozostałych elementach programu. Kolejnym istotnym efektem jest pośrednia edukacja dorosłych opiekunów/opiekunek towarzyszących dzieciom podczas zwiedzania.

Czas i miejsce działań

Czas potrzebny na zrealizowanie spaceru to około 70–80 minut. W zależności od wieku i aktywności grupy czas może zostać skrócony lub wydłużony. Scenariusz ten stworzony został na potrzeby Centrum Kultury ZAMEK w Poznaniu. Podkreślić należy, że instytucja nie jest muzeum, nie posiada własnej kolekcji dzieł sztuki czy stałej przestrzeni ekspozycyjnej dla obiektów historycznych. Treść zwiedzania dla dzieci oparta jest zatem o specyfikę obiektu. W czasie jego prowadzenia skupiamy się na miejscach czy – na przykład – przedmiotach pozornie nieinteresujących, jednak stanowiących elementy, którymi można wyzwolić zainteresowanie dziecka. Podobne zajęcia mogą się odbywać w innych obiektach – tak zabytkowych jak i współczesnych.

Metody działań

Edukatorka/edukator prowadzi z dziećmi rozmowę. W jej trakcie przekazuje wiedzę, ale też zachęca do aktywności, odpowiada na pytania lub podejmuje kwestie organizacyjne. Dobrze znany sposób na prowadzenie tego typu zajęć polegający na prelekcji jest metodą anachroniczną i zniechęcającą. Kolejną istotną metodą stosowaną podczas zajęć jest zabawa. Zabawa z definicji zakłada swobodę i wykorzystywanie kreatywności osoby bawiącej się. W przypadku dzieci, edukator/ka musi nieustannie czuwać, aby treść zabawy nie oderwała się od treści zajęć i nie stała się niebezpieczną dla zdrowia uczestników i uczestniczek (bieganie, ślizganie się na poduszkach, dostęp do przestrzeni, w których mogą znajdować się niebezpieczne przedmioty). Połączenie rozmowy, w której eliminowana jest relacja mistrz – uczeń/mistrzyni – uczennica z zabawą daje ciekawe efekty. Dzieci zaczynają traktować budynek jako przestrzeń przyjazną jednocześnie mając świadomość, jakim celom służy.

Narzędzia

W przypadku zajęć, które są wędrowką po budynku, należy pamiętać o wcześniejszym sprawdzeniu możliwych tras pod względem bezpieczeństwa i atrakcyjności. Nie każda przestrzeń jest odpowiednia do udostępnienia (przestrzenie techniczne). Warto natomiast brać pod uwagę przejście przez pomieszczenia biurowe (pracowników i pracownice należy o tym uprzedzić). Konieczne jest również wcześniejsze przygotowanie poduszek w miejscu, w którym rozpoczynamy zajęcia.

Harmonogram przedsięwzięcia

Zwiedzanie ZAMKU przez dzieci może mieć charakter otwartych, biletowanych zajęć lub zajęć zamówionych przez grupę zorganizowaną. Każdorazowo grupa powitana jest przez edukatorkę/edukatora, zawarta zostaje umowa pomiędzy edukatorem/edukatorką a dziećmi dotycząca zasad wspólnego spaceru. Ustalamy, że gdy chcemy coś powiedzieć, podnosimy rękę, nie przeszkadzamy sobie itp.

- 1 Pierwszym elementem spaceru jest rozpoczęcie rozmowy. Dzieci
- 4 otrzymują pytanie: co to jest „zamek”? (Edukatorka/edukator zadaje je
- 3 w taki sposób, aby dzieci mogły swobodnie wypowiadać swoje opinie. Pytanie dotyczy skojarzeń. Kolejne pytania dotyczą tego, jak zamki wyglądają, co może się w nich znajdować itp.). Szybko udaje się dojść do spójnej, stworzonej przez dzieci z pomocą edukatorki/edukatora, definicji. Kolejnym etapem jest porównywanie stworzonego modelu do wyglądu budynku, w którym się znajdujemy. Dzieci zaczynają rozumieć, że miejsce, w którym są, nie jest zamkiem, jaki sobie wyobrażają. Z pomocą przychodzi pytanie, ile lat ma ZAMEK, w którym jesteśmy. Znowu szybko udaje się ustalić wiek budynku poprzez zabawę w licytację. Ciekawie też wypada porównanie wieku ZAMKU z identycznym wiekiem człowieka. Edukatorka/edukator wyjaśnia dzieciom, dlaczego to miejsce nazywa się ZAMKIEM i dla kogo je zbudowano. Podkreśla także, że za moment zobaczymy tron pierwszego właściciela. Pierwszy etap podróży po ZAMKU kończymy zachętą, aby przechodząc długim korytarzem próbować odnaleźć w marmurowych płytach skamieliny sprzed milionów lat (amonity). Przerwywnik jest świetną zabawą i urozmaiceniem. Całość pierwszego etapu trwa ok. 10 minut.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że zabytkowe przestrzenie Centrum Kultury ZAMEK są w dużej mierze puste. Nie charakteryzuje ich typowy dla muzeów podział na ekspozycję i ciągi komunikacyjne. W kilku miejscach prezentowane są zachowane meble z pierwotnego wyposażenia obiektu, jednak stanowią one niewielki procent, tego, co w ZAMKU znajdowało się przed laty. W czasie zwiedzania warto podkreślać, że miejsce, w którym jesteśmy, nie jest muzeum a zabytkowe meble można dotknąć i korzystać z nich. Podkreślamy również, że stanowią one własność nas wszystkich a ich niszczenie (na przykład poprzez pozostawianie podpisu) jest niszczeniem wspólnego mienia. Brak stałej ekspozycji jest wyzwaniem dla osoby prowadzącej oraz dla percepcji dzieci. Narracja spaceru zbudowana jest w oparciu o strukturę architektoniczną i zachowane detale (przestrzenie zabytkowe wielokrotnie wykorzystywane są jako pomieszczenia ekspozycyjne, w których prezentujemy sztukę współczesną. Trasa spaceru przebiega wówczas pośród dzieł sztuki, których nie należy ignorować i o które dzieci zawsze pytają).

Kolejnym przystankiem jest sień przejazdowa. Dzieci proszone są o przyjrzenie się pomieszczeniu i próbę odgadnięcia, do czego mogło służyć. Elementem wprowadzającym w błąd jest tron cesarski tu prezentowany. Udaje nam się jednak ustalić, że do pomieszczenia wjeżdżały auta i powozy, a tron stoi tu od niedawna. Sam tron jest również niebywałą atrakcją. Jego siedzisko podtrzymywane jest przez kamienne słonie, których znaczenie udaje nam się ustalić. Po rozmowie dzieci mogą sprawdzić, czy tron jest wygodny.

Na pierwsze piętro udajemy się schodami paradnymi. Łączą one jedynie parter z pierwszym piętrem, choć ZAMEK posiada kilka kondygnacji. Stanowią również atrakcją ze względu na dwubiegowość. Hol pierwszego piętra przed Salą Kominkową jest miejscem, gdzie poruszamy kwestię przebudowy ZAMKU podczas II wojny światowej. Zaznaczamy jedynie, że wystrój budynku został zmieniony w tym czasie. Kolejnymi przystankami jest Sala Kominowa. Tu istnieje możliwość wyjścia na balkon i spojrzenia na ulicę Święty Marcin. Chętni mogą też wejść do nieczynnego kominka i zbadać, czy jest prawdziwy. Istotnym elementem tego etapu spaceru jest też przystanek przy meblach zachowanych z pierwotnego wyposażenia ZAMKU. Na wielu z nich znajdują się przedstawienia znaków zodiaku, również chińskiego. Dzieci chętnie rozpoznają zwierzęta i stworzenia fantastyczne i dość szybko znajdują klucz do ich zrozumienia.

Po kolejnych przystankach w Holu Kolumnowym (gdzie dzieci mogą między innymi wejść na parapety okienne pomiędzy kolumny stojące w oknach wychodzących na dziedziniec wewnętrzny) i Holu Balkonowym udajemy się na trzecie piętro. Dla osoby nieznającej ZAMKU, trzecie piętro może wydawać się labiryntem korytarzy. Dociera tu większość ciągów komunikacyjnych. Tu dzieci same ustalają, w którą idą stronę i z której możliwości wyjścia z trzeciego piętra skorzystają. (Istotne jest, aby edukatorka/edukator umówiła się z dziećmi na istnienie zasad tej części spaceru: grupa wędruje razem, kto ma propozycję wyjścia lub przejścia dalej zatrzymuje się w miejscu i czeka na resztę, decyzję o wyborze drogi podejmujemy demokratycznie). Od tego momentu trasa ustalana jest przez dzieci, z zastrzeżeniem, że trafić musimy do Sali Wielkiej. Na tym etapie spaceru edukatorka/edukator musi czuwać nad bezpieczeństwem dzieci (bieganie) i ewentualnie korygować nietrafione decyzje dzieci a przede wszystkim być osobą elastyczną i podtrzymującą kontakt z dziećmi. Spacer kończy się w kompleksie Sali Wielkiej. W miarę możliwości zatrzymujemy się w Sali Wystaw (podczas wystaw czasowych) oraz w Sali Wielkiej (koncertowo-widowiskowej). W tej ostatniej dzieci mogą wejść na scenę lub zobaczyć zaplecze techniczne.

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

Każdy z uczestników spaceru otrzymuje poduszkę, na której siada w miejscach przystanków. Ustalamy, że poduszki służą do siadania i nie powinniśmy nimi rzucać ani uderzać innych. Edukator/ka również posiada poduszkę i siada z dziećmi w wybranych miejscach. Należy pamiętać, aby edukator/ka zawsze znajdowała się na poziomie dzieci, nigdy nie powinna nad nimi stać (najbardziej komfortową sytuację wytwarzamy, gdy towarzyszący dzieciom dorośli również chcą skorzystać z poduszek. Niestety, większość z nich czuje opór przed przełamaniem stereotypów dotyczących zwiedzania z przewodnikiem. Wytwarza się wówczas trudna sytuacja, gdy nad siedzącą grupą dzieci wraz osobą prowadzącą stoi grupa opiekunów, której status uczestnictwa pozostaje niejasny. Korzystanie z poduszek, które ma być dla wszystkich naturalną, swobodną i komfortową sytuacją, poprzez postawę dorosłych staje się wyabstrahowane i zarezerwowane wyłącznie dla dzieci. Reakcje dzieci, gdy poza osobą prowadzącą, razem z nimi na podłodze siadają inni dorośli, są dużo bardziej spontaniczne i kreatywne).

Ewaluacja

Ewaluacja polega na wymianie doświadczeń, spostrzeżeń i wniosków edukatorów pracujących przy projekcie. Staramy się analizować założone cele z rzeczywistością i eksperymentować ze zmianami w scenariuszu, aby sprawdzać, które rozwiązania dają pożądane efekty. Wnioski przedstawiane są również na spotkaniach ewaluacyjnych pracowników/pracownic merytorycznych Centrum Kultury ZAMEK w Poznaniu.

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/ edukatorki kulturowej

Edukator/ka musi chcieć pracować z dziećmi. Doświadczenie w tej dziedzinie jest atutem, ale ważniejsze pozostają predyspozycje. Istotne jest, aby edukator/ka traktował/a dzieci podmiotowo, był/a otwarty/a na ich uwagi, prośby i pytania. Istotną cechą jest też elastyczność i umiejętność szybkiego reagowania na ewentualne zmiany w scenariuszu zajęć wprowadzane przez dzieci. Prowadzenie zajęć nie może być przez edukator/kę rozumiane jako odgrywanie roli przed dziećmi; zadaniem edukator/ki jest bowiem zbudowanie realnego kontaktu z dziećmi. Ważna jest również umiejętność odpowiadania na zaskakujące z punktu widzenia dorosłego i niejednokrotnie trudne pytania czy też umiejętność odnoszenia się do stwierdzeń niezwiązanych z tematem, ale będących efektem dziecięcych skojarzeń. Edukator/ka musi również doskonale znać obiekt, jego współczesne funkcjonowanie oraz historię.

Źródło

Zajęcia organizuje instytucja (w opisywanym projekcie jest nią Centrum Kultury ZAMEK w Poznaniu). Są finansowane również przez instytucję. Dla uczestników i uczestniczek zajęcia są płatne. Mogą brać w nich udział grupy niezorganizowane i zorganizowane (z opiekunami, którzy uczestniczą w zajęciach bezpłatnie).

Słowo — obraz — muzyka

Sztuka muzycznej ekfrazy
(wg Jacka Kaczmarskiego)

1
4
8

Temat

Słowo – obraz – muzyka, czyli sztuka muzycznej ekfrazy (wg Jacka Kaczmarskiego) to scenariusz zajęć dla młodzieży i dorosłych, który był częścią przeprowadzonego już, większego projektu *Namuz(yk)owywanie poezji* (2014 r.). Projekt ów został pomyślany tak, by każdy z zaproponowanych wówczas czterech modułów stanowić mógł osobną całość. Podczas zajęć dotyczących *Muzycznej ekfrazy (wg Jacka Kaczmarskiego)* uczestnicy i uczestniczki „dotkną” aż trzech dziedzin sztuki: poezji, malarstwa i muzyki. Słowo opisujące/interpretujące obraz – słowo wspierane przez muzykę – muzyka i słowo przekładane na dzieło plastyczne to trzy zakresy tematyczne, w których będziemy się poruszać podczas czterech godzin zajęć wykładowo-warsztatowych. Projekt zakończyć można recitalem pieśni-ekfraz Jacka Kaczmarskiego.

Grupa odbiorcza

Zajęcia można zaproponować nie tylko młodzieży starszej (licealiści/licealistki, studenci/studentki), ale także dorosłym (w tym seniorom i seniorkom, którzy chętnie biorą udział w podobnych wykładach i warsztatach) i wyjść z nimi poza szkołę, do galerii czy domów kultury. W założeniu pierwotnym projekt łączył pokolenia wokół zagadnienia filiacji słowa, obrazu i muzyki. Nie polecamy przeprowadzania zajęć z młodszymi uczestnikami i uczestniczkami, gdyż praca z tekstami Jacka Kaczmarskiego wymaga od nich posiadania przynajmniej podstawowych kompetencji kulturowych z dziedziny literatury, historii czy historii sztuki, które zdobywa się w trakcie nauki w szkołach ponadgimnazjalnych.

Główne cele

- podkreślenie tradycyjnych związków słowa i muzyki oraz słowa i obrazu – synteza sztuk;
- przybliżenie uczestnikom i uczestniczkom zjawiska literackiego, jakim jest ekfraz;
- zapoznanie z sylwetką i twórczością poety Jacka Kaczmarskiego, autora muzycznych ekfraz;
- pobudzenie aktywności emocjonalno-artystycznej uczestników, umożliwienie wyrażenia własnych uczuć i emocji w sposób twórczy.

Zakładane efekty

- uwrażliwienie odbiorców i odbiorczyń projektu na powiązanie sztuk;
- nabycie praktycznych umiejętności analizy i interpretacji tekstu poetyckiego w kontekście muzyki i sztuk ikonicznych;
- poznanie przez uczestników i uczestniczki zasad realizowania przekładu intersemiotycznego;
- rozwinięcie kompetencji językowych uczestników i uczestniczek;
- stworzenie prac plastycznych będących przekładem intersemiotycznym utworów Jacka Kaczmarskiego;
- skupienie wokół projektu i stworzenie pola do dyskusji, wymiany spostrzeżeń za pomocą mediów społecznościowych, dużo szerszemu odbiorcy.

Czas i miejsce działania

Zajęcia dotyczące ekfrazy nie wymagają szczególnego miejsca, może to być zarówno klasa szkolna, jak i galeria, pracownia malarska czy sala domu kultury. Jeśli przygotujemy się odpowiednio, możemy je zorganizować nawet na wolnym powietrzu. Czas, który należy poświęcić na przeprowadzenie zajęć, to ok. 4 godziny.

Metody działań

- poznawcze (zwane też metodami asymilacji wiedzy), w ramach których wykorzystywany jest wykład konwersatoryjny (umożliwiający przeplatanie fragmentów mówionych z wypowiedziami słuchaczy/słuchaczek oraz muzyką „na żywo”) oraz dyskusja;
- waloryzacyjne (eksponujące wartości), pobudzające aktywność emocjonalno-artystyczną i rozwijające zdolności poznawcze człowieka; w tym przypadku wykorzystywane są zarówno metody impresyjne, związane z odczuwaniem i przeżywaniem w momencie poznawania twórcy i jego dzieł, konfrontacji idei dzieł z własnymi postawami itd., jak i metody ekspresyjne, nastawione na wyrażanie własnych uczuć i emocji w sposób twórczy.

Narzędzia

Podczas wykładu (przeprowadzonego w sali, np. galerii ośrodka kultury), okraszzonego muzyką „na żywo”, niezbędne są: rzutnik, ekran i laptop (z dostępem do internetu i dobrymi głośnikami) oraz nagłośnienie gitary i wokalu muzyka/

muzyczki śpiewającego/śpiewającej ekfrazy Kaczmarskiego. Oczywiście, zamiast obrazu wyświetlanego za pomocą rzutnika możemy posłużyć się drukami reprodukcji i zrezygnować z nagłośnienia, jeśli grupa jest nieliczna lub zajęcia przeprowadzamy poza pomieszczeniem. W części praktycznej uczestnicy i uczestniczki próbują dokonać interpretacji usłyszanych utworów Jacka Kaczmarskiego poprzez wykonanie prac plastycznych, zatem trzeba ich wyposażyć w kartki papieru i odpowiednie narzędzia. Najlepiej, gdy arkusze mają rozmiary B1 lub B2 i umieszczone są na sztalugach z podkładami – to z pewnością uatrakcyjni pracę, nadaje jej wyjątkowy charakter. Jeśli zaś chodzi o materiały, którymi uczestnicy i uczestniczki rysują lub malują, mogą to być farby, węgiel, pastele, ołówki czy kredki (zależne jest to od techniki, jaką obiera dana osoba lub od zaopatrzenia warsztatu przez organizatorów). Podczas tej części zajęć korzystamy z laptopa z dostępem do internetu (Wi-Fi) lub odtwarzacza płyt CD, w celu odtwarzania wybranych utworów. Sytuacją idealną byłoby posiadanie przez każdego z uczestników urządzenia mobilnego, na którym mógłby słuchać samodzielnie (słuchawki) wybranej przez siebie piosenki, korzystając np. z aplikacji YouTube.

Harmonogram przedsięwzięcia

Scenariusz zajęć składa się z dwóch zasadniczych części: wykładu z dyskusją i warsztatu, w ramach którego uczestnicy i uczestniczki dokonują przekładu intersemiotycznego. Wykład wprowadzić ma w zagadnienie syntezy sztuk („ut pictura poesis”, „ut musica pictura”, „ut musica poesis” – wzajemne przyciąganie się i odpychanie muzyki, malarstwa i poezji na przestrzeni wieków) i zapoznać z pojęciem ekfrazy (wprowadzenie pojęć: bildgedichten i hypotypoza). Po tym wstępie merytorycznym następuje przejście do przykładów z twórczości Jacka Kaczmarskiego (w tym miejscu należy wspomnieć, kim był poeta, dokonać krótkiej charakterystyki jego twórczości, opowiedzieć skąd wzięło się u niego zainteresowanie malarstwem itd.) – proponuję utwory: *Somosierra*, *Stary Michał Anioł* i *Pieta Rondanini*, *Rejtan*, *czyli raport ambasadora*. (Warto przygotować pokaz slajdów, na którym reprodukcja obrazu i tekst każdego utworu zostaną umieszczone obok siebie, i wyświetlić go za pomocą rzutnika tak, aby uczestnicy i uczestniczki wykładu mogli mieć je cały czas przed oczami; ponadto można wydrukować dla każdego reprodukcję i tekst). Rozpoczęcie rozmowy na temat każdego z przykładów (tu uaktywniamy słuchających

i zachęcamy do próby przyporządkowania utworów do poszczególnych odmian ekfrazy, do wskazania jej cech itd.) poprzedzone jest wykonaniem utworu „na żywo”, dzięki czemu możemy jeszcze wskazać na wpływ muzyki na tekst. Można zastanowić się również nad tym, jaką rolę odgrywa ona w tych konkretnych przypadkach. W ramach warsztatu, który jest drugim etapem zajęć, uczestnicy i uczestniczki dokonają przekładu intersemiotycznego, czyli próby przełożenia znaczeń z jednego systemu znaków na inny – w tym przypadku umuzyczniony utwór poetycki przekładamy na system znaków odpowiadających dziełu plastycznemu. Dokonanie takiego przekładu jest rodzajem interpretacji, objaśnienia, a często również konkretyzacji. Ilustracja stworzona w ramach warsztatu pozwala nam stwierdzić, czy utwór został odczytany przez uczestników i uczestniczki jedynie w warstwie dosłownej, czy także w metaforycznej, wraz z uwzględnieniem muzyki. Warsztaty koniecznie trzeba zakończyć omówieniem prac uczestników i uczestniczek. W ramach *Namuz(yk)owywania poezji* ten moduł projektu uwieńczony był koncertem pieśni Jacka Kaczmarskiego, z których większość stanowiły ekfrazy.

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/ edukatorki kulturowej

Osoba prowadząca zajęcia powinna, oprócz zacięcia animatorskiego, posiadać dość szerokie kompetencje kulturowe, w szczególności określoną wiedzę z zakresu teorii i historii literatury, semiotyki i historii sztuki. Nie bez znaczenia jest tutaj również znajomość zagadnienia piosenki literackiej w Polsce, głównie zaś twórczości Jacka Kaczmarskiego. Muzykowi wspierającemu zajęcia śpiewem też nie powinna być ona obca – tylko wówczas wykona utwory przekonująco (gra na gitarze w stylu Kaczmarskiego również wymaga dużej sprawności technicznej).

Źródło

Przedstawiony scenariusz zajęć wykładowo-warsztatowych *Słowo – obraz – muzyka, czyli sztuka muzycznej ekfrazy (wg Jacka Kaczmarskiego)* był jednym z modułów projektu *Namuz(yk)owywanie poezji* (w lipcu 2015 roku, trwającego jako cykl koncertów piosenki literackiej – [www.facebook.com/Namuz\(yk\)owywanie.Poezji](http://www.facebook.com/Namuz(yk)owywanie.Poezji)), którego pomysłodawczynią i współtwórczynią jest Barbara Serwatka. Przeprowadziła go w 2014 roku wspólnie z literaturoznawcą dr hab. Markiem Karwałą i gitarzystą Adamem Łapaczem, pod auspicjami

Stowarzyszenia FRAGILE, we współpracy ze Śródmiejskim Ośrodkiem Kultury w Krakowie oraz Gminnym Ośrodkiem Kultury w Lanckoronie. Środki na przygotowanie i realizację projektu przekazał, w ramach dotacji, Marszałek Województwa Małopolskiego.

Poradnik metodyczny.
Propozycje działań z zakresu edukacji i animacji kulturowej

redakcja:
Karolina Sikorska

wsparcie redakcyjne i korekta:
Sylvia Szykowna

współpraca:
Ewelina Banaszek, Katarzyna Chajbos,
Marta Kosińska, Bartek Lis, Jakub Walczyk

projekt graficzny i skład:
Bękart

Wydawca:
Centrum Kultury ZAMEK
ul. Św. Marcin 80/82
61-809 Poznań
e-mail: cpe@cpe.poznan.pl
dyrektor: Anna Hryniewiecka

Poznań 2018

ISBN:
978-83-952788-0-8

CENTRUM PRAKTYK
EDUKACYJNYCH

CENTRUM
KULTURY
ZAMEK

POZnań*

Dofinansowano ze środków
Narodowego Centrum Kultury
w ramach Programu Bardzo Młoda Kultura

Utwór na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne
Bez utworów zależnych 3.0 Polska

